

»»KAM GREMO,
PRIJATELJI?««

»»V SVET!««

Slovenija in madžarski begunci
v letih 1956 in 1957

»KAM GREMO, PRIJATELJI?« »V SVET!«

Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957

**»»KAM GREMO,
PRIJATELJI?««
»»V SVET!««**

Slovenija in madžarski begunci
v letih 1956 in 1957

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES
ETNIKAI KUTATÓINTÉZET

Ljubljana – Lendava, 2016

»KAM GREMO, PRIJATELJI?« »V SVET!«

Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957

Urednik:	<i>Dr. Attila Kovács</i>
Založnik:	<i>Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana</i>
Odgovorna za založbo:	<i>Izr. prof. dr. Sonja Novak Lukanovič</i>
Recenzenti:	<i>Dr. Gusztáv D. Kecskés, Dr. Árpád Hornyák, Dr. Mateja Režek</i>
Prevod v slovenski jezik:	<i>Vesna Dunjko</i>
Jezikovni pregled v madžarskem jeziku:	<i>István Krilov, Gabriella Tulok</i>
Jezikovni pregled v slovenskem jeziku:	<i>Irena Destovnik</i>
Kazala imen, krajev in drugega:	<i>Betina Gerebic</i>
Fotografija na naslovnici:	<i>Stane Lenardič, hrani Muzej novejše zgodovine Slovenije</i>
Grafično oblikovanje:	<i>Peter Orban</i>
Tisk:	<i>digifot, Lendava</i>
Naklada:	550
Leto izdaje:	2016

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
94(497.4=511.141)"1956/1957"
314.151.3-054.73(497.4=511.141)"1956/1957"

ISBN 978-961-6159-60-9

9 789616 159609

HOVA megyünk, bajtársak? - Világnak! : Szlovénia és az '56-os magyar menekültek / [szerkesztő Kovács Attila ; mutatók Gerebic Betina]. - Ljubljana : Inštitut za narodnostna vprašanja = Institute for Ethnic Studies = Etnikai kutatóintézet, 2016

Vsebuje tudi besedilo v slov., tiskano v obratni smeri: Kam gremo prijatelji? V svet : Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957 / [prevod v slovenski jezik Vesna Dunjko]

ISBN 978-961-6159-60-9

1. Kovács, Attila 2. Kam gremo prijatelji? V svet : Slovenija in madžarski begunci v letih 1956 in 1957

287926784

Objavo publikacije so omogočili:

INŠTITUT ZA NARODNOSTNA VPRAŠANJA
INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES

Inštitut za narodnostna vprašanja

Készült az 1956-os Emlékbizottság megbízásából

VELEPOSZLANIŠTVO MADŽARŠKE V LJUBLJANI

Veleposlaništvo Madžarske v Ljubljani • Magyarország Ljubljánai Nagykövetsége

*Magyar Tudományos Akadémia
Domus Ösztöndíj Program*

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet
Zavod za kulturo madžarske narodnosti

*Zavod za kulturo madžarske narodnosti
Lendava, Slovenija*

Drage bralke, dragi bralci!

Zgodovina živi z nami, pa naj si to želimo ali ne, se tega zavedamo ali ne. Zgodovina naših družin, vsakega posameznega človeka, oblikuje tisto veliko celoto, ki pozneje, s takšnim ali drugačnim pristopom, ustvari zgodovinsko knjigo, iz katere se bodo v šolah učili ali pa tudi ne. Zato se nam zgodovina kaže v toliko različnih barvah, morda jo je prav zato tako težko razumeti in morda jo je zato tako enostavno zlorabiti. Dejstva, številke so edini izhod, ki nam omogoča, da si o določenih trenutkih velikih dogodkov lahko izoblikujemo resnično objektivno sliko. Knjiga, ki je pred vami, je snov, ki zapolnjuje vrzeli, je rezultat resnih raziskav in nam razkriva številke. Izšla je s pomočjo Spominskega odbora ob 60-letnici madžarske revolucije leta 1956 (1956-os Emlékbizottság).

Prazne liste starodavne zgodovine je težko popisati, saj pisne in materialne dokaze prekriva plast prahu minulih stoletij. Odkrivanje belih madežev zgodovine 20. stoletja pa je oteženo zato, ker pri pisanju osebnih zgodb, intervjujev drezamo v še sveže, odprte rane. Vendar pa je to boleče delo treba opraviti čim prej, še preden nam natančnejšega orisa realne preteklosti pozaba dokončno ne onemogoči. V madžarski, evropski in morda lahko rečemo, da tudi v svetovni zgodovini prejšnjega stoletja, je revolucija 1956, ki se je dogajala v izredno zapletenem notranje- in zunanjepolitičnem okolju, in o kateri bodo zgodovinarji še veliko razpravljali, odigrala pomembno vlogo. Nečesa pa nikakor ne moremo zanikati: leta 1956 je madžarsko ljudstvo lastno usodo vzelo v svoje roke in se uprlo zatiranju. Revolucionarje in njihove družine, ki so bili po zatrtju revolucije prisiljeni zapustiti domovino, so sprejeli v sosednjima Avstriji in Jugoslaviji ter jih namestili v begunska taborišča. Pričujoči zbornik je spomenik vsem beguncem, ustanovam in osebam, ki so jih v Sloveniji sprejeli, ter nam s podatki, z zemljevidi in s še nikoli objavljenimi informacijami predstavlja do sedaj neznano plat naše skupne zgodovine. Zaradi različnih raziskovalnih metod avtorjev pa je ta knjiga še bogatejša, zanimivejša in popolnejša. Njena posebnost je, da nam vpogled v tematiko ponuja kar v dveh jezikih hkrati, v madžarskem in slovenskem, s čimer omogoča širitev obzorja pripadnikov obeh jezikovnih skupin. Avtorjem se zahvaljujem za njihovo požrtvovalno delo, bralcem pa želim prijetno in poučno branje!

Edit Szilágyiné Bátorfi, veleposlanica

PREDGOVOR

Ob 50-letnici madžarske revolucije leta 1956 je Veleposlaništvo Madžarske v Sloveniji 19. septembra 2006 v Ljubljani organiziralo konferenco, na kateri so madžarsko revolucijo in njene odmeve v Sloveniji predstavili številni slovenski in madžarski zgodovinarji. Naslednje leto so se spominu na revolucijo 1956 z objavo dopolnjenih in urejenih omenjenih predavanj, nekaj študij z lokalnim (prekmurskim in zalskim) pomenom in leposlovnih prispevkov v reviji *Muratáj* poklonili tudi pripadniki madžarske narodnosti v Sloveniji. Tu moramo omeniti, da je med letoma 2006 in 2008 v koordinaciji ljubljanskega Inštituta za narodnostna vprašanja potekalo raziskovalno delo o odmevih madžarske revolucije 1956 v Sloveniji oz. Jugoslaviji, madžarsko-jugoslovanskih stikih ter madžarskem begunskem vprašanju leta 1956 v Sloveniji. Rezultati raziskovanja so bili objavljeni v različnih, predvsem slovenskih strokovnih revijah.

Predavanja s predhodno omenjene konference, raziskava ter študije, objavljene med letoma 2006 in 2008 v revijah *Muratáj*, *RIG*, *Zgodovinski časopis* in *Prispevki za novejšo zgodovino*, so bili prvi znanstveni rezultati o madžarski revoluciji leta 1956 in madžarskem begunskem vprašanju v Sloveniji.

V zadnjih letih so se o madžarski revoluciji 1956 in begunskem vprašanju pojavili številni novi in pomembni podatki. Do veliko novih dognanj smo prišli predvsem glede vplivov zgodovinskih dogajanj, v njihovem sklopu pa o madžarskem begunskem vprašanju. Prav zato smo se tudi odločili, da madžarsko begunsko vprašanje leta 1956 v Sloveniji (Jugoslaviji) predstavimo v samostojni zbirki študij.

V knjigi zbranih pet študij je delo štirih avtorjev, ki bralcu predstavljajo madžarsko begunsko vprašanje leta 1956 in 1957 ter dogajanje v Sloveniji. Prvo študijo je pripravil Lajos Bence, ki dogodke na Madžarskem leta 1956 in begunsko vprašanje predstavlja z vidika takratnega slovenskega in šele razvijajočega se madžarskega tiska v Sloveniji. Sledi osrednji prispevek zbirke, v katerem njegov avtor, Attila Kovács, jugoslovansko begunsko politiko in obravnavo begunskega vprašanja v Sloveniji (in posredno tudi v Jugoslaviji) razkriva s pomočjo arhivskih virov, strokovne literature, intervjujev in časopisnih prispevkov. Tretja študija je nastala pod peresom Lászla Göncza, ki je sprejem madžarskih beguncev v Sloveniji prikazal s pomočjo v preteklem desetletju zabeleženih globinskih intervjujev in arhivskih virov.

Jugoslovanske/slovenske oblasti so v letih 1956 in 1957 na območju Slovenije ustanovile osem begunskih taborišč in dva sprejemna centra, ki jih v posebnem prispevku predstavlja Attila Kovács. Posebna zanimivost študije so fotografije slovenskih begunskih taborišč in sprejemnih centrov, tako iz petdesetih let 20. stoletja kot iz leta 2016; fotografije besedilo še dodatno popestrijo. Zadnji dokument zbirke je pisni vir, opremljen s spremnim besedilom. Tanja Kološa predstavlja edini slovenski časopisni članek, ki o madžarskih beguncih v Sloveniji ne poroča zgolj v številkah. Novinar je namreč dogodke na Madžarskem, položaj beguncev itd. opisal po osebnem srečanju in razgovoru z ljudmi.

Madžarsko zgodovinopisje za dogodke na Madžarskem leta 1956 uporablja izraz revolucija, slovenska historiografija pa izraz vstaja. Izhajajoč iz tega smo v madžarskem besedilu uporabili izraz revolucija, v slovenskem pa vstaja.

Naj ob koncu na kratko pojasnim še naslov. Ob začetku druge sovjetske intervencije 4. novembra 1956 se je v Jugoslavijo umaknila celotna četa vezistov iz vojašnice Zajda v bližini naselja Lenti, ki so s polno opremo, z radijskimi oddajniki in orožjem ter v 17 vozilih madžarsko-jugoslovansko mejo prestopili pri Rédicu. Ko so prispeli v prvo jugoslovansko/slovensko naselje Dolgo vas, v kateri so živeli pretežno madžarski prebivalci, naj bi na vprašanje domačinov: »Kam gremo, prijatelji?« vojaki odgovorili: »V svet.«

Dr. Attila Kovács

Inštitut za narodnostna vprašanja

Lajos Bence

LETO ŠESTINPETDESET JE POSTALO NAŠA SKUPNA STVAR ...

Madžarska vstaja

leta 1956 in Prekmurje:

Begunsko vprašanje in tisk

Prekmurski izobraženci so pred desetimi leti, ob obletnici madžarske vstaje leta 1956, nanjo gledali kot na specifično »madžarsko« oziroma »matično madžarsko« zadevo, ki se z vsemadžarskimi zgodovinskimi dogodki 20. stoletja povezuje le z ohlapnimi nitmi. O posledicah in vplivih demokratične revolucije, ki so jo v Kádárjevem sistemu omenjali le kot protirevolucijo, po političnih spremembah na prelomu devetdesetih let 20. stoletja pa so jo razglasili za ljudsko vstajo, smo na zamejskih območjih bolj malo vedeli. Med posledicami so bile tudi kadrovske menjave in obsodbe simpatizerjev madžarske vstaje na univerzi v Cluj-Napoci.¹ Tudi pri nas v Prekmurju so bili dogodki na Madžarskem tabu tema, begunci, bližina meje ter tamkajšnja skrivna in skrivnostna dogajanja pa so še desetletja razburjali duhove.

O beguncih in političnih dogodkih na Madžarskem leta 1956 ter vplivih na politiko sosednjih držav smo bežno pisali že ob 50-letnici.² Osvobodilni boj madžarskega ljudstva, revolucionarno gibanje in dogodek, ki se je sprevrgel v demokratično ljudsko vstajo, smo takrat opredelili kot najpomembnejše dejanje v madžarski zgodovini 20.

---

1 BOTTONI STEFANO: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. 242–249.

2 BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. 30–37.

stoletja, ki je tudi drugod po svetu izredno močno odmevalo. V omenjeni študiji smo še zlasti poudarili madžarsko-jugoslovanske odnose. Ti so bili v propagandni kampanji jugoslovanske države tako po prekinitvi stikov z informbirojem leta 1948 kot tudi v poznejšem, t. i. obdobju »Titovega podrepništva imperialistom« in med madžarsko vstajo deležni številnih kritičnih pa tudi napačnih in oportunističnih ocen, predvsem v zvezi z »obešanjem« komunističnih tovarišev.³ Tito je v govoru v Puli, objavljenem tudi v madžarski prilogi *Pomurskega vestnika*, poleg jugoslovansko-sovjetskega konflikta iz leta 1948 omenil tudi dogodke na Poljskem in Madžarskem. Izid dogodkov na Poljskem je Tito ocenil ugodneje od madžarskih, saj, kot je rekel, »je Gomulka zadevo vse do konca vodil z močno roko«. Tako – je ugotavljal vodja – se na Poljskem nedvomno obstoječe reakcionarne sile niso uspele uveljaviti in bi lahko država brez sovjetskega vmešavanja sčasoma stopila na pot demokratizacije in »popolne neodvisnosti«.

Po Titovem mnenju je bil za prvo sovjetsko intervencijo odgovoren Gerő, ki je stotisočglavo množico protestnikov poimenoval drhal ter s tem ljudi, ki so pozivali k mirnemu preoblikovanju in demokratizaciji, grobo užalil. »V državo pozvati sovjetsko vojsko medtem, ko demonstracije še trajajo, je bila usodna napaka,« je bila prva kritika velikega stratega in »populista«, za katerega je bila resna napaka tudi to, da so proti lastnemu narodu postavili »vojsko neke druge države«. Maršal je za veliko stvari krivil tudi Imreja Nagya, predvsem je obsojal njegova oklevanje in neodločnost, ki ju je pokazal v tej zmedi. Njegov največji greh pa je bil – in pri tem je velemojster dvoilične politike in komunizmu zvesti diktator znova blestel – da je ljudi poklical k orožju proti sovjetski vojski in za pomoč zaprosil zahodne imperialiste, s čimer je ogrozil »dosežke socializma«.

Zato je menil, da je sovjetska intervencija nujna, pri tem pa se je opravičeval, češ da vmešavanja v notranje zadeve drugih držav jugoslovansko vodstvo nikoli ni podpiralo, a bi brez tega socializem kot »najvišjo vrednoto« doletel hud udarec. Ob koncu je izrazil upanje, da bodo tudi stalinistične sile uvidele, kako se s takšnimi metodami ne eksperimentira, hkrati pa sklenil, da je ideja socializma znova »doživela grozen udarec«.⁴

---

3 Več v knjigi Čosića Dobrice *7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30.*

4 Naša domovina je enotna in trdna. *Pomurski vestnik*, 29. november 1956. Titov govor je bil objavljen tudi v madžarski prilogi *Pomurskega vestnika*, ki je z naslovom »A szocializmus időszerű kérdéseiről« izšla istega dne kot slovenska izdaja.

1. Ulica v Budimpešti leta 1956: Demonstranti in glava Stalinovega kipa na trgu Lujze Blaha
(Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, A-1265_033)

Sándor Szúnyogh je tik pred svojo nenadno smrtjo objavil prispevek, v katerem se je spominjal dogodkov, povezanih z madžarsko vstajo leta 1956.⁵ Učenec 3. razreda nižje gimnazije je te dogodke takole opisal:

»Mi, otroci, smo po 2. svetovni vojni odraščali skupaj s strelji, ki so leteli sem ter tja čez mejo, in s podložnostjo tukajšnjega prebivalstva, saj smo se celo v šoli učili, da smo mi, Madžari, »okupatorji«.«

Najstnik odprtega uma poroča tudi o tem, kako so v lendavski šoli boju madžarskega naroda za neodvisnost namenili veliko pozornosti, nekateri učitelji so na začetku ure z otroki celo razpravljali o aktualnih dogodkih. Szúnyogh, ki je »bil popolnoma obseden« s časopisi in z radiom, se je veliko naučil ne samo v šoli, temveč tudi iz drobcev novic, ki jih je ujel v očetovi vinoteki ali v hišah sovaščanov, ki so takrat že imeli svoj radijski aparat. Ker sta prevajanje in objava novic potekala zelo počasi, pa tudi zaradi pomanjkanja

---

5 SzÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 156–160.

informacij, slovenski časniki niso bili zadosten vir informacij. Prebivalci, ki so običajno prebirali vojvodinski dnevnik *Magyar Szó* (*Madžarska beseda*), katerega uvodnik in celostranska poročila so jim o hitro odvijajočih se dogodkih nudili obilo informacij, so v primerjavi s slovenskimi časniki bolj cenili celo madžarsko prilogo *Pomurskega vestnika*. Toda ton jugoslovanskega propagandnega stroja se je kmalu spremenil:

»Dobro se spominjam, da je časnik Magyar Szó madžarsko vstajo v začetku še navdušeno podpiral. Tudi prekmurski Madžari so verjeli, da bodo pristaši Imreja Nagya uspeli izbojevati svobodo in neodvisnost madžarskega naroda [...] Solidarnosti, ki jo je jugoslovanska vlada pokazala do sodelujočih in vodij madžarske vstaje, se je veselilo tudi ljudstvo. Srca prekmurskih Madžarov so bila polna nemirnega, a upanja polnega pričakovanja in so osvoboditev preganjanega madžarskega ljudstva iskreno pričakovali.«⁶

Nato pa so iz madžarske prestolnice, epicentra vstaje, začele prihajati vse bridkejšie novice, s pozivom ruskih enot pa je bilo še očitneje, da so revolucijo oz. vstajo zatrli.

»Ko so Imre Nagy in njegovi pristaši dobili zatočišče na jugoslovanskem veleposlaništvu, je razburjenje v pokrajini znova naraslo: Tam so na varnem. [...] Toda počasi so se upanja razblinila, in ko so jih odpeljali na neznano lokacijo, je ljudi preplavila velika otožnost. Prišlo je do izdajstva. Tito se jim je odrekel.«

Zaradi spremenjenega načina poročanja in »redkobesednega« komentiranja madžarskih dogodkov je senca padla tudi na jugoslovanski tisk, za katerega so mnogi menili, da je svoboden in demokratičen. S čustvi obogateno poročilo o solidarnosti prekmurskih Madžarov do samovolji prepuščenega madžarskega naroda se končuje z besedami:

»Ko je svoje ogrinjalo obrnil tudi vojvodinski časnik Magyar Szó in Imreja Nagya začel obsojati, se je zamajala tudi vera ljudi. Prevladala sta negotovost in informacijski kaos. Tukajšnji ljudje so Jánosa Kádárja sprejeli s številnimi dvomi. Kmalu je postalo jasno, da so vstajo zatrli.«⁷

---

6 Prav tam. 157.

7 Prav tam. 158–159.

Objavljeni madžarski prilogi, ki je omogočila tudi začetek madžarskega tiska v Sloveniji po letu 1945, je čez dve leti sledil izid samostojnega časopisa.

O redkobesednosti slovenskega tiska v zvezi z »madžarsko zadevo«, minimaliziranju novic, objavi kratkih vesti brez komentarjev s strani centralne tiskovne agencije Tanjug smo govorili že v predhodnem delu. *Pomurski vestnik* (Murska Sobota), *Slovenski poročevalec* (Ljubljana), *Ljudska pravica* (Ljubljana) ter *Večer* (Maribor) so se po zatrtju vstaje z dogodki na Madžarskem zelo malo ukvarjali, najpogosteje le v povezavi z begunci.

Prvi članek o beguncih oziroma o tem, da so se »na ozemlju naše domovine«, v Prekmurju, pojavili oboroženi madžarski vojaki, je 8. novembra 1956 objavil slovenski *Pomurski vestnik*.⁸ Pojav beguncev je bil med prepričljivejšimi in v Karpatskem bazenu edinstvenimi posledicami madžarske vstaje. Četa za zveze iz vojašnice v Lentiju je namreč – po predhodnih dogovorih – pri Réedicsu s tovarnjaki prestopila madžarsko-jugoslovansko zeleno mejo. Madžarski časopis v Sloveniji je o tem dogodku zapisal: »Po navodilih so te osebe sprejeli in razorožili pripadniki naših mejnih enot. Civilne in vojaške osebe so namestili v sprejemne centre.« Zoltán Marton, ki je bil priča temu izjemnemu dogodku, se ga je leta 2006 takole spominjal:

»4. novembra 1956 smo četa za zveze, 7–8 častnikov iz vrst artilerije ter tudi veliko vojakov s polno opremo, z vojaškimi vozili pri (sedanjem) mejnem prehodu Réedics zapustili državo. Naš načrt je bil, da nekako pridemo na Zahod, v Avstrijo, a nam na koncu to ni uspelo. O tem smo se dopoldan v Réedicsu sicer dogovarjali s pripadniki jugoslovanskih mejnih enot, a so nam rekli, da trenutno ne morejo odgovoriti, temveč šele ob dveh popoldan. Prispel je neki jugoslovanski general, ki nam je odgovoril, da nas bodo spustili v Jugoslavijo.«⁹ Sovjetski tanki so bili že na poti proti Lentiju, že v obdobju železne zavesе zgrajeni vojašnici na skoraj popolnoma zaprti meji, zato poti nazaj ni bilo. »Prvo razočaranje nas je doletelo, ko je jugoslovansko vojaško vozilo zapeljalo pred kolono madžarskih avtomobilov in smo ga morali spremljati. Jugoslovanom smo zaman govorili, da želimo iti proti Avstriji, odgovorili so nam le, da je Jugoslavija nevtralna država.«¹⁰

---

8 Ni razlogov za potrošniško mrzlico. *Pomurski vestnik*, 8. november 1956.

9 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 195.

10 Prav tam. 196.

Za oznako »nevtralna država« se je skrivalo marsikaj: navidezna dobronamernost državnih organov in službe državne varnosti ter šopirjenje Jugoslavije s t. i. »navidezno nevtralnostjo«. Pravno priznano mednarodno načelo o nevmešavanju v notranje zadeve je kot »adut« veljalo celo za Madžarsko, če bi na primer prišlo do posredovanja protestne note za preprečevanje diplomatskih škandalov ter odpravo kršitev človekovih pravic; vemo pa, da je bilo dogajanje največkrat prav nasprotno. *»Najprej so nas odpeljali na grad Borl, kjer smo morali oddati tudi orožje in opremo, pustili so nam samo en radio. Iz naprave so odstranili celo oddajnik,«* piše Zoltán Marton.¹¹ Tu so se torej končali vsi tisti revolucionarni cilji za »odrešitev sveta«, okrog katerih se med Madžari iz okolice Lendave še danes plejejo številne legende. Kot na primer ta, da je civilno prebivalstvo v nedeljo – tako v Dolgi vasi kot tudi Lakošu – prispelim vojakom s »črnikastimi« obrazi delilo tople »retaše« (zavitke) in potico, oni pa naj bi na njihovo vprašanje: *»Kam gremo, tovariši?«* v zboru zaklicali: *»V svet!«*, prepričani, glede na primere iz 19. stoletja, da bodo tudi oni deležni skorajšnje mednarodne pomoči.

Zaradi številnih zapletov in spremenjenega jugoslovanskega stališča do madžarske vstaje se je tri četrtine skupine, sestavljene iz 17 tovornih vozil in nekaj osebnih avtomobilov, v začetku decembra 1956 vrnilo na Madžarsko. Zoltán Marton se spominja, da so Jugoslovani skupino z vso vojaško opremo odpeljali v Kotor ter jih predali. Njega in tovariše so zajeli v naselju Murakeresztúr in jih med trimesečnim priporom v zaporu Uprave državne varnosti (ÁVH) v Zalaegerszegu neusmiljeno trpinčili. Pri tem je dobil tako hude poškodbe, da so mu pozneje morali odstraniti celo eno od ledvic. Tiste, ki so ostali, so prepeljali v Gerovo pri Reki, kjer so bile izredno slabe življenjske razmere, ki se jim je, ker avgusta 1957 še ni bilo mogoče potovati na Zahod, pridružil še občutek negotovosti.¹² V pismu, ki ga je eden med begunci napisal svojim rojakom, lahko preberemo:

»Le kaj bo z nami! Naše kot struna napete živce dodatno napenjajo novice iz domovine, češ da so nas Kadarjevi priskledniki popisali in obljubili, da nas bodo v kratkem vrnili domov [...] Samo en neugoden politični preobrat, pa nas bodo vrnili in potem pride tisto, pred čemer smo pobegnili: zapor, trpinčenje, deportacija, vrv.« Zato: *»Mi, madžarski borci za svobodo, ki smo bili*

---

11 Prav tam. 196.

12 Prav tam. 196.

*od svojih družin odtrgani brez lastne krivde, Vas resnično prosimo, da pred ameriško javnostjo razkrijete naše brezupno stanje [...]*¹³

Nič bolje se ni godilo niti tistim, ki so jih v začetku aprila 1957 iz hotela v Rogaški Slatini premestili v begunsko taborišče v Brestanici, urejeno v izpraznjenih prostorih tamkajšnjega zapora. Iz pričevanja Győzőja Süketa, poveljnika polka iz Zajde, sta razvidna tudi načina razdeljevanja vlog za stalno naselitev v eni od držav zahodnega sveta ter medsebojnega sodelovanja in lobiranja skupin. Begunci iz Lentija so se že vnaprej dogovorili, da želijo ostati skupaj, po možnosti v Evropi. Prijavili so se pri švicarski delegaciji, ki so jo zanimali samo nekvalificirani delavci. Lep primer tovarštva je bil dogodek, ko iz nekega razloga niso sprejeli prijave dr. Jánosa Dobszaya. Dovoljenje za odhod je dobil šele, ko je celotna skupina izjavila, da brez njega v Švico ne gredo niti oni.¹⁴

V eni od študij o dogodkih iz leta 1956, ki se je navezovala tudi na začetek madžarskega tiska v Prekmurju, smo o madžarski prilogi *Pomurskega vestnika* izrekli precej strogo kritiko, rekoč, da so med vstajo in leta 1957 o madžarskih dogodkih objavljali zelo mačehovske in pomanjkljive članke.¹⁵ Vzroke za to moramo iskati v normativih za tisk in medije, podrejenim centralizirani jugoslovanski oblasti. Po krvavem zatrtju vstaje sta z obsodbo dogodkov iz leta 1956 tudi jugoslovanski in sovjetski stališči počasi našli »skupni imenovalc«. Obdobje, ki je sledilo jeklenim časom po letu 1948, pa je bilo v znamenju miru in zblíževanja političnih stališč. Med državama so se počasi uredili diplomatski odnosi, tudi incidentov in političnih škandalov je bilo vedno manj. Dvoumen članek o enem od takšnih dogodkov je bil z naslovom »Zaletele izjave Kádárja« objavljen tudi v časniku *Večer*.¹⁶ V članku so poročali o srečanju predsednikov madžarske in sovjetske vlade, Kádárja in Bulganina, v zadevi Imreja Nagya, na katerem naj bi oba politika obžalovala, da se v zvezi z njim jugoslovansko stališče skoraj ne razlikuje od stališča imperialistov. Je pa zato dejstvo, da so Imre Nagy in njegovi tovariši zatočišče našli prav na jugoslovanskem veleposlaništvu, zgovoren dokaz za to, na čigavi strani je bila jugoslovanska politika pri presoji dogodkov na Madžarskem. Jugoslovanski generalni

---

13 NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. 205.

14 SÜKET GYŐZŐ: Zajdai ezredparancsnok leveltem 1956-ban. 223. Več o tem v prispevku Attila Kovácsa: Madžarski begunci iz leta 1956 in 1957 v Sloveniji.

15 BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. 32.

16 Zaletele izjave Kádárja. *Večer*, 30. marec 1957.

sekretar Drašković je v vlogi mirovnika januarja 1957 na tiskovni konferenci poudaril: prijateljski odnosi, mirni dobrososedski stiki obeh držav se lahko rešijo samo s skupnimi prizadevanji.¹⁷

Varnostni svet OZN je 12. novembra 1957 v New Yorku na »zaključni prireditvi« ponovno razpravljal o položaju madžarskih beguncev. Hkrati so se za pomoč pri posredovanju ter oskrbi beguncev zahvalili tudi obema, v begunski zadevi najbolj prizadetima državama, Avstriji in Jugoslaviji. Jugoslaviji so obljubili celo sedem milijonov dolarjev pomoči, katere izplačilo je spodbujal tudi časnik *New York Times*.¹⁸

O proslavi ob 40-letnici velike oktobrske socialistične revolucije v Moskvi, na kateri sta bili prisotni tudi jugoslovanska in madžarska delegacija – slednja pod vodstvom Jánosa Kádárja – je pisal tudi *Slovenski poročevalec*, vendar pa članek ne omenja, ali so govorili tudi o begunski problematiki.¹⁹

Ob koncu – če ostanemo pri zgodovini prekmurskega tiska – lahko rečemo, da je relativno mlad tisk, to je lokalna madžarska

časopisna priloga, ki je bila velikokrat odvisna od hlapčevskega prevajanja, madžarskemu življu ob Muri v tem usodnem obdobju posredovala vsaj osnovne informacije o tem, kaj je pravzaprav privedlo do omenjenih dogodkov ter jim redno ponujalo dnevno sveže novice. Podpiranje madžarske vstaje, globoka solidarnost do madžarskega naroda in beguncev pa je še danes dober primer madžarsko-madžarske enotnosti. In to je tisto, zaradi česar moramo na vrednote madžarske vstaje leta 1956 še zmeraj gledati kot na skupno zadevo našega naroda.

2. Skupina beguncev iz Lentija leta 1958 v švicarskem Liesthalu

(*Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében*)

17 V duhu dokumentov, podpisanih v Beogradu in Moskvi. *Slovenski poročevalec*, 5. januar 1957.

18 Diskusija o beguncih. *Slovenski poročevalec*, 13. november 1957.

19 Razgovor jugoslovanske in madžarske delegacije. *Slovenski poročevalec*, 13. november 1957.

MADŽARSKI BEGUNCİ V SLOVENIJI LETA 1956 IN 1957

1. Uvod

Po zatrtju madžarske vstaje leta 1956 je Madžarsko zapustilo okoli 200.000 ljudi in si zatočišče poiskalo v sosednjima Avstriji in Jugoslaviji. Večina beguncev je zbežala v Avstrijo (90 odstotkov), preostalih 10 odstotkov pa v Jugoslavijo. Od 19.857 beguncev v Jugoslaviji jih je 2.361 zatočišče poiskalo v najsevernejši republiki Sloveniji. V nadaljevanju bom predvsem s pomočjo virov iz slovenskih arhivov, tiska ter strokovne literature predstavil madžarsko begunsko problematiko v Sloveniji leta 1956. Ker je bilo vprašanje beguncev, ki so zatočišče našli v Sloveniji, tesno povezano s tistimi, ki so se umaknili v druge jugoslovanske republike, bom poleg razmer v Sloveniji prikazal tudi razmere v Jugoslaviji.

2. Nekaj splošnih podatkov o madžarskih beguncih iz leta 1956

O številu madžarskih beguncev iz leta 1956, ki so pobegnili v Avstrijo in Jugoslavijo, natančnih podatkov nimamo, čeprav moram poudariti, da so odstopanja med podatki, pridobljenimi iz različnih virov, le minimalna. Težave povzročajo zlasti razlike med številom registriranih in neregistriranih oseb. Tako so na primer avstrijske oblasti začele begunce uradno evidentirati šele 28. oktobra 1956, po drugi strani pa so se številni begunci po prestopu meje uradni registraciji (namerno ali nenamerno) izognili. Na podlagi podatkov avstrijskega notranjega ministrstva (Bundesministerium für Inneres) je med 28. oktobrom 1956 in 1. februarjem 1959 iz Madžarske v Avstrijo prišlo 180.461 beguncev.¹ Podobne številčne podatke o madžarskih beguncih v Avstriji navajajo tudi drugi viri.

---

1 MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 343.

Po uradnih jugoslovanskih podatkih je med 23. oktobrom 1956 in 31. decembrom 1957 v Jugoslaviji zatočišče našlo skupno 19.857 madžarskih beguncev.² Tudi za Jugoslavijo lahko povemo, da se podatki o številu madžarskih beguncev, pridobljeni iz drugih virov, z uradnimi jugoslovanskimi podatki ali ujemajo ali pa od njih le minimalno odstopajo.³ Po podatkih Visokega komisarja OZN za begunce, povzetih 31. januarja 1958, je v Avstrijo prispelo skupno 178.950 beguncev (to število nekoliko odstopa od zgoraj navedenih podatkov avstrijskega notranjega ministrstva), v Jugoslavijo pa 19.857 oseb (ta podatek se ujema z uradnimi jugoslovanskimi podatki).⁴

TABELA 1: Število madžarskih beguncev iz leta 1956 po podatkih Visokega komisariata OZN za begunce na dan 31. januarja 1958

Avstrija	178.950 oseb
Jugoslavija	19.857 oseb
Delež beguncev glede na celotno populacijo Madžarske	pribl. 2 %

Vir: Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. 185–189.

Poleg avstrijskih in jugoslovanskih podatkov so seznam tistih, ki so leta 1956 emigrirali v tujino, pripravili tudi na Madžarskem.⁵ Popis je sestavil Centralni statistični urad (Központi Statisztikai Hivatal – KSH) na osnovi statističnih obrazcev, ki so bili priloga odjavnic, pripravljenih v skladu z odlokom madžarskega notranjega ministrstva, izdane ga februarja 1957.⁶ Na podlagi podatkov KSH je med 23. oktobrom 1956 in 30. aprilom 1957 Madžarsko zapustilo 151.731 oseb.⁷ Pri omenjenih podatkih pa je treba upoštevati, da ne zajemajo 10.000 otrok, mlajših od 15 let, ki so v tujino odšli brez staršev, večine

2 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124

3 O številu madžarskih beguncev iz leta 1956 več v: HABLICSEK LÁSZLÓ, ILLÉS SÁNDOR: »Az 1956-os kivándorlás népszerűségi hatásai«. 157–172.; MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 335–343.

4 Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. 185–189.

5 Popis omenja »disidente« oziroma osebe, »ki so v tujino odšle ilegalno«.

6 Na osnovi odloka so morali odjaviti vse osebe, starejše od 15 let, ki so po 23. oktobru 1956 ilegalno zapustile državo.

7 KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. 108.

od 11.447 oseb, ki so se v domovino vrstile do 15. maja 1957, 3 do 4.000 zapornikov, ki so pobegnili iz zaporov in ušli v tujino, ter podatkov z 827 novih statističnih obrazcev, prejetih po 15. juniju 1957.⁸ Iz tega izhaja, da so v poročilu KSH podatki o beguncih za približno 20 odstotkov nižji od resničnega stanja.⁹ Kljub temu da popis o demografskih podatkih beguncev iz leta 1956 ne podaja natančnih številčnih podatkov, govorimo o izredno pomembnem viru, saj zajema številne podatke, ki so glavne družbeno-demografske smernice madžarskega begunskega vprašanja.¹⁰

Po podatkih iz poročila KSH je nekaj več od 80 odstotkov beguncev izviralo iz Podonavja, vključno z Budimpešto. Zlasti velik je bil delež prebivalcev Budimpešte, ki so v poročilu KSH predstavljali več kot polovico vseh evidentiranih oseb (53,4 odstotka). Veliko beguncev je prihajalo tudi iz zahodnih županij, predvsem iz okrajev ob avstrijski (delno jugoslovanski/slovenski) meji, največ iz monoštrskega okraja, ki leži ob madžarsko-avstrijsko-jugoslovanski/slovenski tromeji. Omenjeni predstavljajo 8,7 odstotka vseh prebivalcev tega okraja. Monoštrski okraj je samo 4. novembra zapustilo in odšlo v tujino, predvsem v Avstrijo, več kot 1.300 oseb.¹¹ V obdobju Rákosijevega režima so prebivalci monoštrskega okraja še zlasti močno trpeli (deportacije, sezname kulakov, preganjanje klera in titoistov, obtožbe za vohunjenje in tihotapstvo, pregon slovenskih manjšinskih izobražencev itd.), zato ni presenetljivo, da so ljudje po zatrtju madžarske vstaje okraj množično zapuščali.¹²

Poročilo KSH navaja, da je bilo med begunci 2/3 moških (66 odstotkov) in ena tretjina žensk (34 odstotkov).¹³ Glede na družinski status je bilo okrog 60 odstotkov samskih in 35,4 odstotka poročenih.¹⁴ Osupljivi so podatki o starostni sestavi beguncev. Iz popisa je namreč razvidno, da je bila skoraj ena tretjina mlajših od 19 let, izseljencev v starosti med 20 in 24 let pa je bilo kar 21 odstotkov. Med slednjimi je treba iskati tudi več kot 3.200 študentov (11,2 odstotka vseh madžarskih študentov), ki so po zatrtju

---

8 Prav tam. 107.

9 Prav tam.

10 O številu beguncev, ki so se vrnili na Madžarsko, več v: KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. 357–372.

11 KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. 109–114.

12 Več o tem v: NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. 177–214.; MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. 81–91.

13 KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. 115.

14 Prav tam. 121.

1-12 / 1956

Téma: Külföldre távozottakról
adatkészítés.

Járás: Lakos V.B. Tiszgátsai Osztály
S z a n t g ö t t h a r d

Szakonyfalu Községi Tanács az alábbiakban jelenti a külföldre tá-
vozottak névsorát.

Név	Hely	Év
1. Duh Ferenc	Szakonyfalu	4
2. Vajda Rezső	"	5
3. Bartakovics József	"	6
4. Pász Irén	"	8
5. Kóhalmi József	"	8
6. Kóhalmi Józsefné	"	8
7. Markó Rezső	"	16
8. Markó Etelka	"	16
9. Csuk Margit	"	26
10. Szelek István	"	35
11. Szelek Istvánné	"	35
12. " József	"	35
13. " Tibor	"	35
14. " Ferenc	"	35
15. " Károly	"	35
16. Tóth Géza	"	38
17. Tóth Gézné	"	38
18. Tóth Géza	"	38
19. Bajer Károly	"	43
20. Sarfác József	"	61
21. Sarfác Józsefné	"	61
22. Gaál Julia	"	70
23. Gaál Ferenc	"	66
24. Neubauer Ferenc	"	74
25. Neubauer Ferencné	"	74
26. Pintér Teréz	"	75
27. Schrei Károly	"	76
28. Schrei Károlyné	"	76
29. Schrei Mária	"	76
30. Schrei Károly	"	76
31. Schrei Anna	"	76
32. Dávid Ferenc	"	77
33. Dávid Ferencné	"	77
34. Szelek Rezső	"	82
35. Labrián Gábor	"	84
36. Rósi István	"	86
37. Szidó Margit	"	87
38. Szukics István	"	90
39. Makos József	"	94
40. Császár József	"	104
41. Vajczár Mária	"	116
42. Kovács Anna	"	117
43. Császár Anna	"	128
44. Schrei Mária	"	60
45. Grédics József	"	93

46. Grédics Józsefné	Szakonyfalu	93
47. Grédics Julia	"	93
48. Grédics József	"	93
49. Bajsek Károly	"	80
50. Kalmár Piroska	"	113
51. Makos János	"	71
52. Makos Jánosné	"	71
53. " János	"	71
54. " Anna	"	71
55. " Mária	"	71
56. Horváth Kálmán	"	131
57. Horváth Kálmáné	"	131
58. " Kálmán	"	131
59. " Ferenc	"	131
60. " György	"	131
61. " Mária	"	131
62. " Mária	"	131
63. " Veronika	"	131
64. " Júlia	"	131
65. Hahn János	"	24
66. Hahn Adolf	"	24
67. Hahn Ferenc	"	24
68. Hahn János	"	24
69. Hahn József	"	24
70. Hahn József	"	24
71. Hahn József	"	24
72. Hahn József	"	24
73. Hahn Anna	"	24
74. Hahn Rezső	"	24
75. Hahn Rezsőné	"	24
76. Hahn Mária	"	24
77. Hahn Rezső	"	24
78. Hahn Róza	"	24
79. Sárközi Károly	"	102
80. Horváth Rezső	"	98

- 81. Munkos László 88
- 82. Munkos László 88
- 83. Munkos László 88
- 84. Bohán Ferenc 31
- 85. Bajer János 80
- 86. Bajer Jánosné 80
- 87. Bajer Margit 80

Külföldről visszatértek eltávoztaikat követő két nap alatt.
 - Vajda Rezső Szakonyfalu 5
 - Vajda Rezsőné " 5
 - Vajda Mária " 5
 - Vajda József " 5
 - Vajda Józsefné " 5
 - Vajczár Anna " 5

Szakonyfalu 1957 január 17

Szelek István
ms. l. 17

3. Seznam oseb iz Sakalovcev v Porabju, ki so vas zapustili jeseni 1956
 (Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára. Szakonyfalu Községi Tanács iratai.
 Általános iratok 12/1957)

vstaje zapustili državo. Nadaljnja 1/3 beguncev je spadala v skupino, staro med 25 in 39 let.¹⁵

200.000 oseb, ki so leta 1956 zapustile Madžarsko, so predstavljale dva odstotka celotnega prebivalstva države, ki je konec leta štelo 9.804.000 oseb.¹⁶ Na tako veliko izgubo ljudi je postal pozoren tudi takratni slovenski tisk. Tako je na primer *Slovenski poročevalec* že januarja 1957 – sicer nekoliko pretirano – v članku z naslovom »Tragedija treh odstotkov« zapisal:

»Težavno je reči, kaj je večja tragedija, napol porušena Budimpešta in tuji vojaki v lastni hiši ali dejstvo, da je skoraj 3 odstotke vsega prebivalstva v emigraciji ...«¹⁷

Največ beguncev je Madžarsko zapustilo takoj po zatrtju vstaje, novembra in decembra 1956. V tem obdobju so ljudje odhajali predvsem čez Avstrijo. Kljub temu da se je največji begunski val začel šele po drugi ruski intervenciji (4. novembra 1956), so ljudje iz države odhajali tudi že med vstajo.¹⁸ V zvezi s tem je treba omeniti, da so v obdobju med izbruhom madžarske vstaje in drugo sovjetsko intervencijo državo zapustili številni zvesti privrženci komunističnega sistema, predvsem sodelavci ÁVH (Uprave državne varnosti) in člani komunistične partije, ki so se v strahu pred maščevanjem množice umaknili v Avstrijo in Jugoslavijo.¹⁹

Kot sem že omenil, je največ beguncev Madžarsko zapustilo po porazu upora oz. vstaje. Samo 4. novembra je državo zapustilo več kot 7.000 ljudi. Največ beguncev je sicer odšlo meseca novembra, a je še decembra Madžarsko dnevno zapustilo približno 1.000 oseb; večina je zbežala čez Avstrijo. Januarja naslednje leto je v tujino dnevno zbežalo še od 500 do 600 oseb, a se je smer odhodov do takrat že spremenila.²⁰

---

15 Prav tam. 116–117.

16 Prav tam. 107–133.

17 Tragedija treh odstotkov. *Slovenski poročevalec*, 27. januar 1957.

18 Na osnovi poročila KSH je med 23. in 31. oktobrom 1956 Madžarsko zapustilo okoli 4.300 oseb.

19 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 3–10. MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 336.

20 KSH jelentés az 1956-os disszidálásról. 1991/4. 113.

3. Madžarski begunci v Jugoslaviji

Madžarski begunci so v Jugoslavijo prihajali v treh časovno in številčno ločenih intervalih. Oblikovanje časovnih rokov je bilo tesno povezano tako z vplivi vstaje in nadaljnjimi povračilnimi ukrepi kakor tudi s spremembami pri varovanju madžarsko-avstrijske in madžarsko-jugoslovanske meje.

Prva faza begunskega vala je trajala od izbruha madžarske vstaje do druge sovjetske intervencije 4. novembra. Do takrat je v Jugoslavijo prispelo 57 oseb, predvsem člani zloglasne organizacije ÁVH ter partijski funkcionarji, ki so iz Madžarske pobegnili iz strahu pred maščevanjem ljudi. Med njimi je bilo tudi 17 članov ÁVH iz Szegeda, ki so 30. oktobra ponoči prestopili mejo pri Horgošu in v Jugoslaviji zaprosili za azil. Številni so s seboj pripeljali tudi svoje družine.²¹

Naslednja faza je trajala od zatrtja vstaje oziroma druge sovjetske vojaške intervencije (4. novembra) do zaprtja avstrijsko-madžarske meje v začetku januarja 1957. Sicer pa so begunci omenjeno mejo brez večjih tveganj lahko prestopali vse do januarja 1957, saj si je Kádárjeva vlada novembra in decembra prizadevala predvsem za utrditev lastne oblasti in notranjo konsolidacijo. V zvezi s tem pa se poraja vprašanje: je bila Kádárjeva vlada resnično nezmožna ponovno hermetično zapreti svoje meje? Ali pa je šibko varovano državno mejo morda uporabljala kot varovalni ventil, s katerim se je želela znebiti nevarnih oseb, da ti pozneje ne bi več povzročali še večjih notranjih napetosti?²² Na ta nenavadni pojav so postali pozorni tudi drugi sodobniki. Josip Broz Tito je med pogovorom s Hruščovom in z Malenkovim na Brionih v noči z 2. na 3. november omenil, da ne razume, zakaj Sovjeti madžarsko-avstrijske meje niso zavarovali, medtem ko so madžarsko-jugoslovansko zaprli. Po poldrugem letu, 27. marca 1958, je Tito na srečanju v Karađorđevem to omenil tudi Kádárju.²³

Tudi v drugi fazi madžarskega begunskega vala (od 4. novembra 1956 do začetka januarja 1957) lahko potegnemo ločnico, datirano z začetkom decembra 1956. Do tega datuma so namreč jugoslovanske oblasti zavrnilo oziroma vrnilo madžarskim organom ogromno beguncev. V obdobju po zatrtju madžarske vstaje pa vse do decembra 1956 je

---

21 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 3-6.

22 MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. 338.

23 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 210.

jugoslovanska oblast zavrnila skupno 1.200 beguncev. V začetku je Zvezni sekretariat za notranje zadeve madžarske kolege celo opozoril na najnevarnejše odseke meje ter jim dal namige za okrepitev njenega varovanja.²⁴

4. Uničen oklepnik na ulicah Budimpešte leta 1956

(*Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, A-1265_063*)

Prisilna vrnitev beguncev, ki so jo spremljali številni incidenti, je bila za jugoslovansko stran zelo težavna. Dogajalo se je namreč, da so begunci polegli na tla in tako protestirali proti vrnitvi, ali pa so tisti, ki so bili na določenem odseku meje zavrjnjeni, na ozemlje Jugoslavije poskušali vstopiti na drugem kraju. Nekateri med tistimi, ki so bili na meji z Jugoslavijo zavrjnjeni in so pozneje uspeli pobegniti v Avstrijo, so poročali o svojih izkušnjah na južnem delu meje. Sklicujoč se na ta poročila, je tudi mednarodni tisk novembra in decembra 1956 večkrat pisal o nečloveškem odnosu jugoslovanskih organov do madžarskih beguncev. Pod vplivom člankov, objavljenih v zahodnih časnikih, je OZN proti koncu novembra jugoslovansko vlado prosila za natančne podatke o številu madžarskih beguncev.²⁵ Državni sekretar za notranje zadeve FLRJ je pod pritiskom OZN in tujih novinarjev 7. decembra 1956 objavil, da se v Jugoslaviji zadržuje 859 beguncev. Med njimi se jih je 141 odločilo za repatriacijo, 302 osebi pa za emigracijo v druge države.

---

24 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 98–99.

25 Prav tam.

Prva skupina repatriiranih, to je 51 oseb, se je pri Horgošu na Madžarsko vrnila še isti dan, torej 7. decembra, druga (90 oseb) pa dva dni pozneje, 9. decembra. Slednji so jugoslovansko-madžarsko mejo prestopili pri Kotoribi.²⁶ Državni sekretar pa v poročilu ni omenil preostalih 416 beguncev, niti tistih 1.200 oseb, ki so jih jugoslovanske oblasti zavrnilo do začetka decembra. Pojasnilo o usodi 416 beguncev je teden dni pozneje na tiskovni konferenci za domače in tuje novinarje podal predstavnik Sekretariata za zunanje zadeve. Po njegovih besedah se je 416 madžarskih beguncev odločilo, da ostane v Jugoslaviji, vendar so lahko svojo odločitev kadarkoli spremenili.²⁷

Kot sem že omenil, Jugoslavija od decembra 1956 madžarskih beguncev ni več zavračala, temveč jim je – podobno kot v Avstriji – sklicujoč se na Ženevsko konvencijo o beguncih iz leta 1951, na temelju pripadnosti skupini ali madžarskega državljanstva podelila azil.²⁸ H koreniti spremembi jugoslovanskega stališča do madžarskega begunskega vprašanja so pripomogli številni dejavniki. Na eni strani vedno številčnejše skupine beguncev, ki so decembra 1956 v Jugoslavijo prihajale že kar množično. Po drugi strani pa so na Jugoslavijo močno pritiskale tudi OZN ter več tujih, predvsem zahodnih držav. Pri jugoslovanskih organih so se za madžarske begunce zanimali ameriški, angleški, belgijski, švedski in švicarski diplomati. Veleposlanik ZDA v Beogradu, James Ridelberger, se je o madžarskih beguncih 10. novembra pozanimal tudi pri jugoslovanskem zunanjem ministru Koči Popoviću. Zunanji minister mu je odgovoril, da gre za skoraj 200 oseb, ki pa niso politični begunci, temveč ljudje, ki so se v Jugoslavijo umaknili, dokler se ne poležejo nemiri na Madžarskem.²⁹ Če pa se kdo ne želi vrniti v domovino, ga prisilno kljub temu ne bodo vrnili. Ob koncu pogovora je ameriški veleposlanik – ki je bil po besedah Koče Popovića zadovoljen z jugoslovanskim stališčem do beguncev – omenil, da so ZDA Jugoslaviji tudi uradno odobrile prvo pošiljko pšenice v vrednosti šest milijonov dolarjev.³⁰ Pri spremembi jugoslovanskega odnosa so pomembno vlogo odigrale

---

26 Sporočilo sekretariata za notranje zadeve o beguncih z Madžarske. *Slovenski poročevalac*, 8. december 1956.

27 Jugoslavija bo storila vse, kar se da za zmanjšanje napetosti na svetu. *Slovenski poročevalac*, 15. december 1956.

28 Več o tem v: CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. 387–410.

29 Koča Popović je najverjetneje mislil na pripadnike ÁVH, madžarske komunistične partije in vojske, ki so v Jugoslavijo pobegnili konec oktobra in v začetku novembra 1956.

30 FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. 22–23.

tudi propaganda oziroma ohranitev in okrepitev »imidža«, zunanje podobe Jugoslavije. Veleposlanik Jugoslavije na Dunaju je 19. novembra 1956 v nujni brzojavki zapisal:

»Menimo, da bi bila za nas dobra propaganda, če bi se lahko s pomočjo Mednarodnega Rdečega križa priključili nudenju pomoči Madžarski, ki ga organizirajo tu na Dunaju. Ta akcija je postala izredno obsežna, zbrali so ogromno sredstev in v njej sodelujejo številne države, o čemer zelo veliko poroča tudi svetovni tisk. Na tak način bi lahko nekoliko izboljšali slab vtis o nas, ki smo ga ustvarili takrat, v tistem trenutku, ko je madžarska vlada izrazila željo, da bi pomoč potekala skozi Jugoslavijo, a smo odrekli vsakršno pobudo. Olga Milošević (predstavnica jugoslovanskega Rdečega križa, op. A. K.) je obljubila, da bo poskrbela za tovornjake in šoferje, ki bodo blago z Dunaja odpeljali direktno na Madžarsko. Menim, da bi bilo to nudenje pomoči zelo pomembno. Predlagam, da za to zadevo poskrbi ministrstvo za zunanje zadeve in naj pomoč čim prej prispe.«³¹

Jugoslovansko vodstvo je njegovo pobudo sprejelo. Zaradi vsega tega je Jugoslavija od začetka decembra 1956 spremenila svoj odnos do vprašanja madžarskih beguncev, jih sprejemala in jim zatočišče zagotavljala vse do avgusta 1957.³²

Tretja faza begunskega vala se je začela na prelomu let 1956 in 1957, ko so okrepili varovanje madžarsko-avstrijske meje, ki so jo sovjetske enote skupaj z zvestimi Kádárjevimi četami poskušale čim bolj hermetično zapreti. V ta namen so odpoklicali svoje ljudi s preostalih meja, predvsem z madžarsko-jugoslovanske, ter jih razporedili vzdolž madžarsko-avstrijske meje. To je privedlo do tega, da je madžarsko-jugoslovanska meja ostala nezavarovana oziroma slabo zavarovana, zaradi česar je bila od konca decembra 1956 Jugoslavija edina država, kjer so si begunci še lahko poiskali zatočišče.³³ Na to dejstvo nakazuje tudi poročilo Uprave državne varnosti (UDV) za Slovenijo o dogodkih na Madžarskem leta 1956.³⁴ Iz poročila je razvidno, da so se 23. novembra 1956 na madžar-

---

31 Prav tam. 14.

32 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 101.

33 Za madžarske begunce sosednje države (Češkoslovaška, Romunija in Sovjetska zveza) niso prišle v poštev, saj so spadale v sovjetski blok.

34 V slovenskem jeziku Uprava državne varnosti (UDV), srbohrvaško Uprava državne bezbednosti (UDB). Pogovorno so jo vsi imenovali samo UDBA.

sko/slovenskem odseku madžarsko-jugoslovanske meje pri naselju Tornyiszentmiklós srečali madžarski in jugoslovanski častniki službe državne varnosti. Ob tej priložnosti so madžarski častniki jugoslovanske »kolege« prosili, naj omenjeni odsek meje še dodatno varujejo, saj so njihove enote preusmerili na madžarsko-avstrijsko mejo, zaradi česar je meja z Jugoslavijo ostala praktično nezaščiten. ³⁵

Veliko število madžarskih beguncev, ki so v Jugoslaviji iskali zatočišče, je madžarsko-jugoslovansko mejo prestopilo predvsem januarja in februarja 1957. Ker se je od konca decembra 1956 do začetka januarja 1957 število beguncev drastično povečalo, je jugoslovanska vlada za pomoč pri reševanju madžarske begunske problematike zaprosila OZN. Pri tem moramo omeniti, da je Visoki komisar OZN za begunce (UNHCR) Jugoslaviji pomoč ponudil že 6. novembra 1956, a jo je ta zaradi nizkega števila beguncev zavrnila. V začetku naslednjega leta, med 8. in 21. januarjem 1957, je Amir Goveyda, predstavnik Visokega komisarja OZN za begunce, obiskal Jugoslavijo in s člani jugoslovanske vlade razpravljal o madžarskih beguncih ter obiskal tudi nekatera begunska taborišča. Na podlagi njegovega poročila je Izvršni odbor sklada OZN za begunce konec januarja sprejel resolucijo, v skladu s katero je skrb za madžarske begunce naloga vseh držav, zato morajo sodelovati tudi pri kritju stroškov zanje. O vlogi OZN pri reševanju madžarske begunske problematike v Jugoslaviji je Svetislav Stefanović, državni sekretar za notranje zadeve, februarja 1957 v intervjuju za jugoslovanske novinarje med drugim izjavil naslednje:

»Po dogodkih 23. oktobra na Madžarskem se je naša država, ki se je ravnala po načelih OZN, znašla v položaju, da je morala na svojem ozemlju nuditi pravico do prvega azila velikemu številu beguncev. Problemi, ki so nastali v zvezi z njihovim sprejemom, nastanitvijo, prehrano in drugim, so preseгли možnosti naše države. Zato se morajo reševati v okviru OZN oziroma v neposrednem sodelovanju jugoslovanskih oblasti in Visokega komisarja OZN za begunce.«³⁶

Sprememba jugoslovanskega stališča do begunske problematike se je kazala tudi v tem, da so Visokemu komisarju OZN za begunce dovolili odprtje začasnega urada v Beogradu. ³⁷ Aktivno sodelovanje zaposlenih v uradu je reševanje madžarskega begunskega vprašanja

---

35 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 42.

36 Zahtevamo povračilo stroškov. *Slovenski poročevalec*, 17. februar 1957.

37 Prav tam.

v Jugoslaviji močno okrepilo.³⁸ Večje skupine beguncev so se proti državam sprejemnicam odpravile že poleti, do sredine januarja 1958 pa je Jugoslavijo zapustil še zadnji madžarski begunec. Medtem – kot sem to že omenil – je Jugoslavija svoj odnos do madžarskih beguncev ponovno spremenila. Na podlagi tajne pogodbe z Madžarsko od avgusta 1957 beguncev ni več sprejemala, temveč jih je vračala madžarskim organom.³⁹

Attila Hegedűs v knjigi z naslovom *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*, sklicujoč se na raziskave, našteje glavne vzroke za pobeg v Jugoslavijo:

»Prvič, na jugoslovanski strani meje živi velika madžarska skupnost in številni so med begunci imeli tudi sorodnike. Ti so se v te kraje namenili predvsem iz južnih županij Madžarske (Csongrád, Bács-Kiskun, Baranja). Drugič, številni so se v teh krajih rodili in so med drugo svetovno vojno iz različnih vzrokov ostali v matični državi ali pa so se izselili, tako da so se sedaj praktično vrnili v svoj rojstni kraj. Tretji vzrok pa je – in kar je število beguncev, ki so prihajali čez južni odsek meje, tudi skokovito povečalo – da so madžarski organi s pomočjo sovjetskih vojakov begunsko pot proti Avstriji do konca januarja 1957 skoraj hermetično zaprli.«⁴⁰

Ugotovitve Attila Hegedűsa na splošno veljajo tudi za Slovenijo oziroma za begunce, ki so prihajali čez slovenski odsek madžarsko-jugoslovanske meje. Večina beguncev, ki je zatočišče našla v Sloveniji, se je iz Madžarske proti jugu napotila po hermetičnem zaprtju madžarsko-avstrijske meje. Tudi intervjuvanci iz Prekmurja so večkrat omenili, da so bili med madžarskimi begunci številni, ki so bili s Prekmurjem in Slovenijo povezani s sorodstvenimi nitmi.⁴¹

---

38 O stikih Jugoslavije in OZN več v: KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. 109–145.

39 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 101.

40 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 65.

41 Intervjuji z Györgyom Tomko (Lendava), Mário Dragosics (Gornji Lakoš) in Oszkárjem Vargo (Motvarjevci).

3.1 Nekaj statističnih podatkov o madžarskih beguncih

O številu madžarskih beguncev in datumih njihovega prihoda v Jugoslavijo je poročal predvsem Zvezni sekretariat za notranje zadeve, njihove podatke pa je povzel in objavil tudi slovenski tisk. Iz poročil, objavljenih v tiskanih medijih, je razvidno, da je do 1. decembra 1956 v Jugoslavijo prišlo 690 oseb, pa tudi do 1. januarja 1957 je to število naraslo na »samo« 1.748 oseb.⁴² Kmalu zatem je število madžarskih beguncev v Jugoslaviji začelo nezadržno naraščati.

PROBLEM MADŽARSKIH BEGUNCEV

V Jugoslavijo je doslej pribežalo 7958 Madžarov — 3189 beguncev želi oditi v zahodne države — Jugoslovanska vlada bi morala dobiti pomoč za kritje stroškov

Beograd, 20. jan. (Tanjug.) Posebni predstavnik visokega komisarja OZN za begunce Amir Goveyda in zastopnik jugoslovanske vlade so danes izdali sporočilo o misliji g. Goveyda o Jugoslaviji, in sicer:

»Gospod Amir Goveyda, posebni predstavnik visokega komisarja OZN za begunce, je od 2. do 21. januarja 1957 obiskal Jugoslavijo, da bi z zastopniki jugoslovanske vlade razpravljal o madžarskih beguncih, ki se

Je zastopnik visokega komisarja OZN seznanil s problemom madžarskih beguncev v Jugoslaviji. Jugoslovanski predstavniki so zlasti poudarili potrebo po nujnih ukrepih urada visokega komisarja za begunce, da bi bilo čimprej urejeno glede njihove končne nastanitve na temelju izražene želje vsakega posameznega begunca. Dalje so povedali, da bi morala Jugoslovanska vlada dobiti pomoč za kritje visokih stroškov, ki jih ima za preskrbo

ljen in da so mu jugoslovanske oblasti dale vse možnosti, da je lahko uspešno opravil svoje poslanstvo. Program njegovega bivanja in obisk sprejemališča za madžarske begunce je bil izdelan v skladu z njegovimi željami, da pa mu čas ni dopuščal, da bi obiskal vsa sprejemališča. Ogladal pa si je sprejemališča za madžarske begunce v Srbiji, na Hrvaškem, v Sloveniji. Sam je videl 2900 beguncev.

G. Goveyda je povedal novi-

ska vlada do pred nekaj tedni ni navezala stikov z visokim komisariatom za begunce, je Anton Kacijan izjavil, da je jugoslovanska vlada, dokler je bilo število madžarskih beguncev še majhno, lahko sama skrbele za njih. V tem smislu je tudi obvestila visokega komisarja za begunce in dejala, da se bo v primeru, da bi se število beguncev zvišalo, obrnila nanj za pomoč, kar je tudi storila.

5. Časopisni članek o težavah v zvezi z madžarskimi begunci

(Slovenski poročevalec, 21. januar 1957).

Časnik *Slovenski poročevalec* je o tem objavil naslednje:

»Nagli priliv madžarskih beguncev v Jugoslavijo v januarju je povečal težave jugoslovanske vlade za njihovo začasno razmestitev in vzdrževanje. Število beguncev je doseglo danes (28. januarja 1957, op. A. K.) 13.065 oseb in postaja problem v toliko bolj, ker v zadnjem času prehaja jugoslovansko mejo okoli 500 ljudi na dan.«⁴³

Še v prvi polovici februarja je v Jugoslavijo dnevno prišlo več sto madžarskih beguncev, kmalu zatem pa se je njihovo število zmanjšalo. Skupina madžarskih beguncev je 16. februarja 1957 štela 17.254 oseb, do 4. aprila pa se je povečala na »samo« 18.799 oseb. Vzrok za to

42 Zahtevano povračilo stroškov. *Slovenski poročevalec*, 17. februar 1957.

43 Vedno več beguncev. *Slovenski poročevalec*, 29. januar 1957.

je treba iskati predvsem v tem, da so madžarske oblasti varovanje madžarsko-jugoslovanske meje ponovno poostrile. Na podlagi poročila UDV za Slovenijo je madžarska oblast:

»V začetku februarja 1957 pojačala zavarovanje meje z novimi silami. Obnavljajo mehki pas in poleg patrolne službe vršijo tudi globinsko zavarovanje. Zopet so zasedli opazovalne stolpe. Večina starih vojakov – graničarjev je premeščenih na romunsko mejo. Vse oficirje, ki so do pred kratkim imeli stike z našimi graničarji in civili, so premestili ali pa demobilizirali. Streljajo na vsakega begunca, ki se na poziv ne ustavi. Pred kratkim je od grupe petih samo enemu uspelo pobegniti preko meje, a so še za njim streljali na naš teritorij. Ostali štirje so padli. Vsled teh ukrepov se je zadnje dni zmanjšal dotok beguncev na povprečno 8, dočim je bilo prej dnevno povprečno 35 beguncev.«⁴⁴

TABELA 2: Število madžarskih beguncev v Jugoslaviji in datum njihovega prihoda

Datum	Število beguncev
do 1. decembra 1956	690
do 1. januarja 1957	1.748
do 20. januarja 1957	7.958
do 25. januarja 1957	11.018
do 1. februarja 1957	15.057
do 16. februarja 1957	17.254
do 4. aprila 1957	18.799
do 1. julija 1957	19.599
do 31. decembra 1957	19.857

Vir: Slovenski poročevalec, 27. januar, 3. februar, 17. februar, 7. april 1957; Večer, 22. januar, 26. julij 1957; KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124.

Pri okrepitvi varovanja madžarsko-jugoslovanske meje so poleg madžarskih čet sodelovale tudi sovjetske vojaške enote. Na podlagi poročila UDV za Slovenijo so sovjetske enote pomagale pri globinskem nadzoru meje.⁴⁵ Rezultat naštetih ukrepov je bil, da se je od aprila 1957 število madžarskih beguncev v Jugoslaviji le rahlo povečalo. Po končnih uradnih podatkih je v letih 1956 in 1957 iz Madžarske v Jugoslavijo prebегnilo 19.857 oseb.⁴⁶

44 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. 44.

45 Prav tam.

46 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 124.

TABELA 3: Starostna struktura madžarskih beguncev v Jugoslaviji na dan 18. marca 1957

Starostna skupina	Število beguncev	%
od 0–18 let	4.158	25,6 %
od 18–25 let	4.972	30,7 %
od 25–35 let	4.067	25,1 %
od 35–45 let	1.998	12,3 %
od 45–55 let	781	4,8 %
nad 55 let	238	1,5 %
Skupaj	16.214	100 %

Vir: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine.* 122.

Jugoslovanske oblasti so 18. marca 1957 pripravile statistični popis madžarskih beguncev, nameščenih v begunskih taboriščih. S pomočjo popisa lahko dobimo relativno podrobno sliko o družbeno-demografskih podatkih madžarskih beguncev v Jugoslaviji. Na podlagi zbranih podatkov je do 18. marca 1957 iz Madžarske v Jugoslavijo prišlo 18.597 oseb. Od teh sta se do datuma popisa v domovino vrnili 1.402 osebi, 402 pa sta se odločili, da bosta ostali v Jugoslaviji. Do omenjenega datuma se je v drugo državo odselilo bistveno manj, to je 596 beguncev. Na dan popisa, 18. marca 1957, je bilo v jugoslovanskih begunskih taboriščih nastanjenih 16.214 madžarskih beguncev. Popis je zajel tudi narodno pripadnost beguncev, po katerem je bilo 15.249 pripadnikov madžarske narodnosti, 429 nemške, 175 judovske, 139 pripadnikov južnoslovanskih narodov, 37 oseb so uvrstili med preostale narodnosti, 27 beguncev pa je bilo tujih državljanov.⁴⁷ Jugoslovanske oblasti so registrirale tudi starostno sestavo beguncev. Iz podatkov je razvidno, da so državo zapustili predvsem mladi ljudje. Nekaj več kot polovica vseh beguncev, natančneje 56,3 odstotka, je bila mlajša od 25 let. Najbolj množično skupino, nekaj več kot 30 odstotkov, so predstavljale osebe med 18. in 25. letom. Četrtnina vseh beguncev so bile osebe, ki še niso dopolnile 18 let, veliko otrok (1.019) je v Jugoslavijo prišlo brez spremstva staršev. Starostna skupina med 25. in 35. letom je – podobno kot osebe z nedopolnjenim 18. letom – prav tako predstavljala $\frac{1}{4}$ vseh beguncev. Delež starejših oseb je bil skoraj neznamen.

47 18. marca 1957 izjave o narodnostni pripadnosti ni podalo 158 madžarskih beguncev oz. staršev, če je šlo za dojenčke.

TABELA 4: Poklicna struktura madžarskih beguncev v Jugoslaviji na dan 18. marca 1957

Poklic	Število beguncev
Poljedelci	824
Rudarji	335
Delavci	2.024
Kvalificirani delavci	4.384
Visokokvalificirani delavci	818
Pedagogi (učitelji, univerzitetni profesorji itd.)	155
Farmacevti	40
Fakultetno izobraženi strokovnjaki	374
Vojaški strokovnjaki	26
Uradniki	1.022
Novinarji	23
Pisatelji	8
Umetniki (igralci, slikarji)	59
Vojaške osebe	59
Osebe v svobodnih poklicih	447
Učenci in študenti	2.250
Drugo	2.841
Neznano	525
Skupaj	16.214

Vir: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 123.

Zelo zanimivo sliko kaže tudi prikaz poklicne strukture madžarskih beguncev, ki je bil prav tako sestavljan 18. marca 1957. Iz podatkov je razvidno, da je bilo med 15.689 begunci, ki so podali izjavo o svoji poklicni usposobljenosti, veliko pripadnikov – s strani komunistične partije favoriziranega – »delavskega razreda«. Teh je bilo namreč 7.561. Od teh je bilo 2.124 delavcev, 4.384 kvalificiranih in 818 visokokvalificiranih delavcev. Med begunci je bilo še 335 rudarjev.⁴⁸ Veliko je bilo tudi uradnikov (1.022 oseb), predstavnikov svobodnih poklicev (447 oseb) in fakultetno izobraženih (374 oseb).⁴⁹

Poldrugi mesec pozneje, 9. maja 1957, so pripravili novo poročilo o madžarskih beguncih, ki je bil v bistvu dodatek k popisu iz meseca marca. Med podatki obeh poročil namreč ni večjih razlik, razen v številu beguncev. Zanimivost popisa madžarskih begun-

48 Vzrok za razmeroma visoko število rudarjev je bila najverjetneje bližina rudnikov Pécs in Komló ter zalskih naftnih polj ob jugoslovanski meji.

49 KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 123.

cev v Jugoslaviji na dan 9. maja 1957 pa je, da so jugoslovanske oblasti zbrane podatke predale Madžarski.⁵⁰

4. Madžarski begunci v Sloveniji

Mejo med Madžarsko in Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo so begunci v letih 1956 in 1957 lahko prestopali na območjih treh ljudskih republik, in sicer Srbije, Hrvaške in Slovenije. Smer njihovega prihoda so med drugim določale tudi naravne danosti. Tako jim je, na primer, v Vojvodini pot oviralo zelo malo naravnih ovir (reke, močvirja), pa tudi prometne povezave z notranjostjo Madžarske, predvsem z Budimpešto, so bile na tem delu najboljše. Najdaljši odsek madžarsko-jugoslovanske meje, ki pa jo pretežno določata reki Drava in Mura, se nahaja na Hrvaškem. Edino na južnem delu Baranje ni večjih naravnih ovir, ki bi begunce pri prestopu meje lahko ovirale. Na madžarsko-slovenskem odseku državne meje, podobno kot na območju Srbije, je prav tako le malo naravnih ovir (razen gozdov v pokrajini Órség), je pa od vseh treh odsekov najkrajši, po drugi strani pa v bližini meje ni nobenega večjega naselja, prav tako pa ni prometnih povezav s preostalim delom države.

Natančnih podatkov o tem, koliko madžarskih beguncev je državno mejo prestopilo na območju Ljudskih republik Srbije in Hrvaške, zaenkrat še nimam. Kljub temu pa lahko povem, da jih je v Jugoslavijo, po vsej verjetnosti, največ prišlo čez mejo Ljudske republike Srbije. Tega zaenkrat s konkretnimi številkami še ne morem podpreti, vendar pa podatki intervjuvancev ter dejstvo, da je bilo največ begunskih taborišč in sprejemnih centrov ustanovljenih prav v Vojvodini, govorijo v korist te trditve.

Zato pa je Uprava državne varnosti za Slovenijo, ki je delovala v okviru Republiškega sekretariata za notranje zadeve, o madžarskih beguncih v Sloveniji pripravila zelo natančno in podrobno poročilo.⁵¹

---

50 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 60.

51 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek.

Iz poročila je razvidno, da je madžarsko-jugoslovansko mejo leta 1956 na območju Slovenije prestopilo 355 beguncev. Če to število primerjamo s podatki za celotno državo, vidimo, da so begunci, ki so prišli čez madžarsko-slovenski odsek meje, predstavljali 20 odstotkov vseh madžarskih beguncev v Jugoslaviji. Omenil sem že, da so do druge sovjetske intervencije (4. novembra 1956) v Jugoslavijo prebegnili predvsem partijski funkcionarji in člani ÁVH (Uprave državne varnosti). Podobno se je zgodilo tudi na slovenskem delu madžarsko-jugoslovanske meje.

31. oktobra so ob treh zjutraj pri naselju Pince v Slovenijo prebeg-

nili častniki obmejnega poveljništva ter sekretarji partijskega odbora Madžarske delavske stranke (MDP) iz Nagykanizse in Letenya, skupno 14 oseb. Dva med njimi sta s seboj pripeljala tudi družini.⁵² Skupina je mejo prestopila s tovornim vozilom znamke »Csepel« in z dvema osebnima avtomobiloma znamke »Pobeda«. Enega od avtomobilov so nazaj na Madžarsko poslali s sporočilom, »*da jim bo še prav prišel*« (revolucionarjem, namreč, op. A. K.). Madžarski organi so skupino namestili v državni meji relativno bližnjem naselju Veržej. Med njimi so bili tudi prvi repatriirani, ki so se na Madžarsko vrnili 9. decembra 1956.⁵³ Skupine, nameščene v Veržeju, so se spominjali tudi tamkajšnji prebivalci. Po njihovih besedah so jo sestavljali častniki in podčastniki, z njimi pa so bili tudi ženske in otroci. Kazalo je, da so se za pobeg odločili precej na hitro in nenadno, saj so bili otroci in ženske ob prihodu v Veržej oblečeni v pižame. Eden izmed intervjuvancev, ki je govoril rusko, se je z begunci večkrat pogovarjal. Po njegovih bese-

6. Skupina madžarskih beguncev na dvorišču grada Borl

(Lenardič Stane, hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije)

52 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 7–10.

53 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 34, 43–45.

dah so častniki in podčastniki odlično obvladali ruski jezik, zaradi česar je domneval, da so vojaške šole obiskovali v Sovjetski zvezi. Po pripovedovanju lokalnih intervjuvancev so jugoslovanski organi begunce gostoljubno sprejeli. V domu, kamor so jih namestili, so vsak dan dobili tri sveže skuhanе obroke, poleg tega pa še vino, sladkarije in cigarete, otroci pa pomaranče in čokolado.⁵⁴

Tu moram omeniti, da so se obmejni stiki tamkajšnjih prebivalcev v prvem delu madžarske vstaje za kratek čas ponovno nekoliko obudili. Jugoslovanske oblasti so tako, na primer, 31. oktobra nekemu madžarskemu državljanu iz Kercaszomora dovolili, da je 1. novembra s pomočjo sorodnika iz Domanjševcev⁵⁵ poslal venec na grob svoje svakinje, pokopane na tamkajšnjem pokopališču. Spodbujeni s tem dejanjem je 4. novembra na mejo pri Domanjševcih prišlo skoraj sto madžarskih civilistov, ki so želeli govoriti s svojimi, v Jugoslaviji (Sloveniji) živečimi sorodniki, česar pa jim jugoslovanski organi niso dovolili.⁵⁶ Podoben primer se je zgodil tudi na odseku madžarsko-jugoslovanske meje pri naseljih Tornyiszentmiklós-Pince, kjer so priložnost za obisk izkoristili sorodniki, živeči na obeh straneh meje.⁵⁷ Toda v dnevih po 23. oktobru 1956 so za »obiske« iz Madžarske obstajali veliko bolj praktični razlogi: »Iz naselij na madžarski strani državne meje so v tem obdobju velikokrat prišli čez po hrano, gorivo, pa tudi orožje.«⁵⁸

TABELA 5: Madžarski begunci v Sloveniji

Prejšnje bivališče	Leto prihoda v Slovenijo	Število beguncev
Madžarska	1956	355
Madžarska	1957	1.262
Madžarska – skupno	1956 in 1957	1.617
jugoslovanske republike	-	730
rojeni v Sloveniji	-	14
Skupaj	-	2.361

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 130.

54 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 218–219.

55 Naselje Domanjševci v severovzhodnem delu Slovenije, na obrobju pokrajine Órség, ob madžarski meji. Na madžarski strani se nahaja naselje Kercaszomor.

56 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 11, 55.

57 GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírneműje. 113–121.

58 HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 55–56.

O tem, da je leta 1956 v Sloveniji zatočišče poiskalo 355 madžarskih beguncev, sem že pisal. Med njimi je bila skupina častnikov in podčastnikov ÁVH, nastanjena v Veržēju, pa tudi celotna stotnija vezistov iz vojašnice Zajda pri Lentiju.⁵⁹ Ob novici o sovjetskem napadu 4. novembra 1956 so vojaki vojašnico Zajda panično zapustili, skupaj z njimi pa tudi nekaj častnikov. Večina častnikov (okrog 80) je kljub temu ostala v vojašnici, kjer so 7. novembra pričakali sovjetske čete. Med tistimi, ki so odšli, je bil tudi poročnik Turóczi, »... ki je skupaj s svojo stotnijo vezistov, kot da bi šli samo na vaje, z vozili in popolno opremo odšel v Jugoslavijo.«⁶⁰ O dogodku je poročala tudi UDV za Slovenijo, ki je na kratko zapisala, da se je stotnija (v poročilu UDV je navedena pehotna stotnija) iz vojašnice Zajda umaknila v Jugoslavijo.⁶¹ Podrobnejše poročilo o tem lahko preberemo v spominih Zoltána Martona, ki je bil med vojaki pobegle stotnije vezistov iz vojašnice Zajda.⁶²

»4. novembra 1956 smo stotnija vezistov in 7–8 častnikov iz vrst artilerije ter tudi veliko vojakov, s polno opremo, z vojaškimi vozili pri mejnem prehodu Réedics zapustili državo. Naš načrt je bil, da nekako pridemo na zahod, v Avstrijo, a nam na koncu to ni uspelo. O tem smo se dopoldan v Réedicsu sicer dogovarjali s pripadniki jugoslovanskih mejnih enot, a so nam rekli, da trenutno ne morejo odgovoriti, temveč šele popoldan ob drugi uri. Prispel je nek jugoslovanski general, ki nam je odgovoril, da nas bodo spustili v Jugoslavijo. Prvo razočaranje nas je doletelo, ko je jugoslovansko vojaško vozilo zapeljalo pred kolono madžarskih avtomobilov in smo ga

---

59 Lenti, oziroma bližnja vojašnica Zajda, se nahajata v bližini slovenskega dela madžarsko-jugoslovanske meje.

60 KAPILLER IMRE: Zalai honvédek az 1956-os forradalomban. 47.

61 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 11, 55.

62 Natančnih podatkov o tem, koliko vojakov in častnikov ter družinskih članov je 4. novembra 1956 pri Réedicsu prestopilo madžarsko-jugoslovansko mejo, nimamo. Na osnovi popisa, shranjenega v beograjskem arhivu, se je med 23. oktobrom in 5. novembrom 1956 v Jugoslavijo umaknilo 157 oseb. Od tega je 40 oseb prišlo do 4. novembra, preostalih 117 pa je v Jugoslavijo odšlo 4. novembra. V popisu je omenjeno, da je bilo med 157 osebami 55 vojakov, ki so najverjetneje pobegnili iz Zajde (Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1-92. 2.). V nekem drugem arhivskem viru, shranjenem v Budimpešti, pa piše, da so 9. decembra 1956 pri naselju Murakeresztúr (Kotoriba) predstavniki vojaške postaje iz Lentija (Zajda, op. A. K.) od jugoslovanske strani prevzeli 90 oseb in strelivo. (A. SAJTI ENIKÓ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205.)

morali spremljati. Jugoslovanom smo zaman govorili, da želimo iti proti Avstriji, odgovorili so nam le, da je Jugoslavija nevtralna država. Najprej so nas odpeljali v grad Borl, kjer smo morali oddati tudi orožje in opremo, pustili so nam samo en radio. Iz naprave so odstranili celo oddajnik. Tu so nas nato nastanili in nam dali obilen obrok. Po dveh tednih so del stotnije – dva častnika vezistov (Toroczija in Kovalida) odpeljali v vojašnico Gerovo v bližini Reke. Kolikor vem, sta oba ostala zunaj oziroma sta kasneje odšla nekam na zahod. [...]. Večina navadnih vojakov – približno 90 odstotkov – se je konec novembra ali v začetku decembra 1956 vrnila na Madžarsko. Najprej so nas vprašali, kdo se želi vrniti domov, nato pa so jih s pribl. 15 vojaškimi vozili odpeljali v Kotoribo na vlak.»⁶³

Zoltán Marton je pozneje tri mesece preživel v zaporih ÁVH v Zalaegerszegu, kjer so ga neusmiljeno trpinčili.⁶⁴ O dogodku je v intervjuju pripovedovala tudi Anna Kovács (roj. Kovacsics) iz Dolge vasi.

»Neke sobote novembra 1956 je mejo pri Rédicisu prestopil vojaški konvoj približno 15–20 vozil in se ustavil pri pokopališču v Dolgi vasi. Moja mati je narezala nekaj kosov sveže pečenega kruha, priložila še mleko, jaz pa sem vse to odnesla vojakom. Spominjam se tudi, da je v prvem vozilu sedel poveljnik z družino, soprogo in dvema majhnima otrokoma, ki sta mleko željno popila. Vojakom so hrano in pijačo prinašali tudi drugi vaščani.»⁶⁵

Omenil sem že, da so jugoslovanski organi do začetka decembra 1956 večino madžarskih beguncev vrnili na Madžarsko. Podatke o tem zajema tudi že večkrat omenjeno poročilo UDV za Slovenijo. 19. novembra 1956 so se v Dolnji Lendavi srečali člani jugoslovansko-madžarske mešane komisije I. in II. mejnega sektorja.⁶⁶ Do srečanja je prišlo z namenom vračanja ilegalnih madžarskih beguncev. Iz poročila je razvidno, da so prisotni razpravljali samo o vračanju tistih beguncev, ki so bili nastanjeni v begunskih

---

63 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 195–196.

64 Prav tam. 196.

65 Intervju z Anno Kovács (roj. Kovacsics).

66 Pri sektorjih I. in II. gre najverjetneje za madžarsko-slovenski del meje.

centrih in so aktivno sodelovali v madžarski vstaji ter ubijali ljudi.⁶⁷ Med pogovorom je bilo povedano, da so jugoslovanske oblasti prejšnji dan (18. novembra 1956) pri Kotoribi vrnile pet madžarskih beguncev. V nadaljevanju je madžarsko stran zanimalo, ali je Jugoslavija pripravljena, tako kot pri Kotoribi, madžarske begunce vrniti tudi v I. in II. sektorju. Jugoslovani so odgovorili, da je nekaj beguncev, za katere sumijo, da so v vstaji aktivno sodelovali in da jih bodo v skladu s pogojem »najstrožje konspiracije« vrnili na Madžarsko. V nadaljevanju poročila je tudi opis, kako naj bi »vrnitev« beguncev potekala:

»Te ljudi (begunce, op. A. K.) bi prevzemali v Dolnji Lendavi in bi se na Madžarsko vrnili skupaj s komisijo tako, da o tem nihče ne bi nič vedel. Kasneje bomo sporočili, ali obstajajo takšne osebe, kakor tudi datum predaje. Poslali bomo pisno sporočilo, da je z njihove strani prišlo do incidenta.«⁶⁸

Podatkov o tem, ali so na območju I. in II. sektorja begunce vrnili na Madžarsko, v poročilu žal ni.

V poročilu UDV za Slovenijo so tudi dodatne informacije o tem, da Jugoslovani od decembra 1956 madžarskih beguncev niso več vračali. 23. januarja 1956 se je v Dolnji Lendavi zaradi obmejnega incidenta ponovno sestala mešana komisija I. in II. mejnega sektorja. Med pogovorom je madžarska stran omenila, da so Jugoslovani do 1. decembra 1956 vrnili vse begunce, po tistem pa nobenega več, in da jim ni jasno, zakaj se je stališče jugoslovanske oblasti naenkrat spremenilo. Jugoslovanska stran je na to odgovorila, da beguncev na Madžarsko ne vračajo zato, ker ti izpolnjujejo vse pogoje za politične begunce.⁶⁹

Sprememba jugoslovanskega stališča do madžarskega begunskega vprašanja je bila opazna tudi v slovenskih medijih. Slovenski časniki so namreč vse do druge polovice decembra 1956 o madžarskih beguncih poročali zelo redkobesedno. Nato pa je 23. decembra *Slovenski poročevalec* objavil obširno reportažo o madžarskih beguncih, nastanjenih v taborišču Borl pri Ptujju.⁷⁰ Iz članka izvemo, da so v grad Borl namestili tiste begunce, ki so madžarsko-jugoslovansko mejo prestopili na območju Slovenije. Avtor meni tudi, da je

---

67 Vendar pa tega, kako so (bi) to ugotovili, poročilo ne omenja.

68 SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. 41–42.

69 Prav tam. 46.

70 Celotno reportažo lahko preberete v prispevku z naslovom »Na kosilu z madžarskimi begunci«.

večina prišla iz Budimpešte ter da so zastopane vse starostne skupine: od dojenčkov pa vse do oseb, starejših od 60 let. Madžarsko begunsko vprašanje je novinar poskušal predstaviti z osebnim pripovedovanjem beguncev različnih starosti in poklicev.⁷¹

V naslednjem letu je madžarsko-jugoslovansko mejo na slovenskem odseku prestopilo 1.262 madžarskih beguncev. Večina je, podobno trendom na državni ravni, v Jugoslavijo prišla januarja in februarja.⁷² Na to med drugim nakazuje tudi datum ustanovitve begunskih taborišč. Januarja 1957 so namreč v Sloveniji uredili tri nova taborišča oziroma begunske centre, saj je na območje republike prispelo večje število beguncev.⁷³

V letih 1956 in 1957 je slovenski del madžarsko-jugoslovanske meje prestopilo 1.617 madžarskih beguncev. Poleg tega so jugoslovanske oblasti v slovenska begunska taborišča namestile tudi 730 beguncev, ki so v Jugoslavijo vstopili na območju Hrvaške in Srbije. Iz poročila UDV je razvidno tudi, da se je v slovenskih begunskih taboriščih oziroma centrih rodilo 14 otrok, kar kaže na to, da so bili begunci predvsem mladi ljudje. Če povzamemo zgoraj omenjene številke, vidimo, da je bilo v letih 1956 in 1957 v slovenskih begunskih taboriščih in centrih (skupaj s tu rojenimi otroki) 2.361 madžarskih beguncev. Poročilo navaja tudi dva smrtna primera. En begunec je umrl za posledicami meningitisa, pri drugem pa so zapisali, da je šlo za nesrečo.⁷⁴ Več intervjuvancev iz Čentibe je omenilo tragični dogodek, povezan z madžarskimi begunci.⁷⁵ Družina s štirimi otroki iz Lovászija, sicer po rodu iz Čentibe, je namreč mejo, zavarovano z žico, poskusila prestopiti na griču nad vasjo. Med prečkanjem se je puška, ki jo je imel oče obešeno okrog vratu, zataknila za ograjo in se nehote sprožila, krogla pa je zadela njegovo hčer ter jo usmrtila. Nesrečno deklico so k večnemu počitku položili na čentibskem pokopališču.⁷⁶

---

71 *Slovenski poročevalec*, 23. december 1956. Sicer pa je bil omenjeni članek edini, ki se je ukvarjal z madžarskimi begunci in tudi podrobneje z begunskim vprašanjem. Članki o madžarskih beguncih, objavljeni med oktobrom 1956 in februarjem 1958 v takratnih pomembnejših slovenskih dnevnikih (*Slovenski poročevalec*, *Večer*, *Ljudska pravica*), so bili namreč poročila, prevzeta od jugoslovanske tiskovne agencije (Tanjug) ali pa izjave s tiskovnih konferenc notranjega oz. zunanjega sekretariata.

72 Na osnovi enega od popisov je med 22. januarjem in 22. februarjem 1957 slovenski odsek madžarsko-jugoslovanske meje prestopilo 736 beguncev. (SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. 56.)

73 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

74 Prav tam. 104–105.

75 Naselje Čentiba leži v neposredni sosesčini Lendave (Dolnje Lendave). Madžarsko-jugoslovanska (danes madžarsko-slovenska) meja se je raztezala na griču severno od naselja.

76 Intervju z Mário Dragosics (Gornji Lakoš) in Ludvikom Žižkom (Trimlini).

Smrtni primer, naveden v poročilu UDV, najverjetneje opisuje žalostno usodo deklice, umrle v Čentibskih goricah.

5. Begunska taborišča za madžarske begunce

Za sprejem in oskrbo beguncev je bil odgovoren Zvezni sekretariat za notranje zadeve. Med njegove pristojnosti so med drugim spadali tudi izbira lokacije begunskih taborišč, njihovo vodenje in oskrba beguncev itd.⁷⁷

Namestitev beguncev v taborišča je v vsej državi potekala po enakem scenariju. Po tistem, ko je begunec prestopil mejo, so ga najprej odpeljali v prehodno taborišče oz. na prehodno ali sprejemno postajo.⁷⁸ Po nekaj dneh, včasih tudi tednih, so jih namestili v v notranjosti države urejena begunska taborišča. Medtem so jih jugoslovanski organi za notranje zadeve registrirali in podrobno izprašali. Izpolniti so morali 'vprašalnik' (*upitnik*), sestavljen iz 18 točk, odvzeli so jim prstne odtise in jih fotografirali.⁷⁹ Pri namestitvi beguncev so upoštevali tudi njihovo družinsko stanje. Družine so pretežno nameščali v primorske oziroma v hotele v notranjosti države, torej v kakovostnejša, samske pa v manj »komfortna« taborišča. Pozneje so begunce po njihovi odločitvi namestili v emigrantska (za tiste, ki so se odselili v tujino), repatrialna (za tiste, ki so se vrnili na Madžarsko) in integracijska taborišča (za tiste, ki so se odločili, da ostanejo v Jugoslaviji).⁸⁰

Življenjske razmere v taboriščih so bile zelo različne. Večino je obdajala bodeča žica in so bila pod nenehnim policijskim nadzorom. Taborišča brez dovoljenja organov za notranje zadeve ni smel nihče zapustiti ali obiskati. Tudi obiski so lahko potekali samo v prisotnosti paznikov. Kljub trditvam oblasti o ustrezni količini obrokov, so se begunci zaradi lakote velikokrat pritoževali.⁸¹ Proti taboriščni psihozi in za koristno preživljanje prostega časa so beguncem predvajali filme in organizirali jezikovne tečaje, oddajali madžarske radijske programe (med drugim so lahko poslušali tudi oddaje Radia Svobodna

---

77 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 102.

78 Takšno prehodno taborišče je bilo na primer v Paliču (Srbija) ali Koprivnici (Hrvaška).

79 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia*. 65–66.

80 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 102–103.

81 Prav tam. 103.

Evropa), prebirali so dnevnik *Magyar Szó* iz Novega Sada, na razpolago pa so imeli tudi različne športne aktivnosti. Glede na potrebe so zanje pripravljali katoliške svete maše in protestantska bogoslužja v madžarskem jeziku.⁸²

Svetislav Stefanović, državni sekretar za notranje zadeve, je 17. februarja 1957 v intervjuju o madžarskih beguncih za Tanjug omenil tudi begunska taborišča:

»Begunci so nastanjeni v raznih društvenih domovih, gospodarskih in gostinskih objektih, kopalniških in letoviških. Večino teh objektov je bilo treba adaptirati in opremiti s posebnim inventarjem ter v celoti organizirati prehrano, sanitetno službo in drugo.«⁸³ Spregovoril je tudi o oskrbi s hrano: »Prehrana beguncev je organizirana po kalorični vrednosti lestvice lige mednarodnega Rdečega križa, čeprav je bila prej, ko je bilo beguncev manj, ta lestvica (kalorična vrednost, op. A. K.) večja.«⁸⁴

Nekatera taborišča so obiskali tudi tuji novinarji. Na povabilo Visokega komisarja OZN za begunce je med 28. majem in 3. junijem 1957 skupina tujih novinarjev obiskala pet begunskih taborišč: Belo Crkvo, Osijek, Reko, Opatijo in Gerovo. Vtis, ki so ga taborišča naredila na novinarje, je bil porazen, saj so se v številnih tujih časopisih pojavili članki z naslovom *»begunska ali koncentracijska taborišča«*. Kljub vsemu pa je OZN v svojem poročilu navedla, da so jugoslovanska begunska taborišča beguncem zagotavljala ustrezne življenjske razmere.⁸⁵ Sicer pa je oskrbo v jugoslovanskih begunskih taboriščih, podobno kot OZN, kot dobro ocenila tudi madžarska komisija za repatriacijo, ki je begunce poskušala prepričati v vrnitev v domovino.⁸⁶

Prebivalce taborišč so jugoslovanske oblasti do marca 1957 poskušale namestiti glede na njihov poklic. Tako so v taborišču Mataruška Banja zbrali skoraj 800 »izobražencev«: umetnikov, novinarjev, književnikov. Skoraj 1.500 pripadnikov desničarskih strank (!), »teroristov in razgrajačev«, so namestili v Vrnjački Banji in zloglasnem taborišču Gerovo. V Beli Crkvi v Banatu so uredili taborišče za mladoletne otroke, ki je spadalo

---

82 MURBER IBOLYA: AZ 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 79.

83 Zahtevamo povračilo stroškov. *Slovenski poročevalec*, 17. februar 1957.

84 Prav tam.

85 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 103.

86 A. Sajtí Enikő: Ötvenhatos menekülték Jugoszláviában. 206.

med najbolj opremljena taborišča. Madžarska komisija za repatriacijo je o begunskih taboriščih v Jugoslaviji ugotovila, da je v taboriščih, kjer sta bila oskrba in udobje na nižji ravni, pripravljenost za vrnitev v domovino veliko večja kot pa v dobro urejenih turističnih centrih.⁸⁷

Število begunskih taborišč se je nenehno spreminjalo in je bilo odvisno od prihoda beguncev oziroma od naraščanja njihovega števila. Novembra in decembra 1956 je na območju države delovalo samo nekaj sprejemnih centrov in taborišč.⁸⁸ Januarja 1957, ko je število madžarskih beguncev skokovito naraslo, pa so uredili nova begunska taborišča. Za to so namenili predvsem turistične objekte, hotele. Na podlagi analize, opravljene 18. marca 1957, je bilo na območju Jugoslavije 40 begunskih taborišč oz. prehodnih ali tranzitnih postaj. Največ, 17, jih je bilo v Srbiji. Veliko taborišč so uredili tudi na območju Hrvaške, kjer so vanje preuredili predvsem hotele v Kvarnerskem zalivu. Na območju Federativne ljudske republike Hrvaške je delovalo 15 begunskih taborišč. V Sloveniji, najsevernejši republiki, so bili begunci sredi marca 1957 nameščeni v šest, v Makedoniji pa v dve taborišči. V omenjenem obdobju je bilo največ beguncev nameščenih v taboriščih Gerovo (1.735 oseb), Osijek (1.107 oseb), Mataruška Banja (948 oseb) in Niška Banja (714 oseb).⁸⁹ Jugoslovanska oblast je dva meseca pozneje, 9. maja 1957, pripravila nov popis madžarskih beguncev. Na podlagi podatkov je v prvi polovici maja 1957 v Jugoslaviji delovalo 28 begunskih taborišč in 24 sprejemnih centrov. Natančneje povedano, madžarski begunci so bili nameščeni na 52 lokacijah.

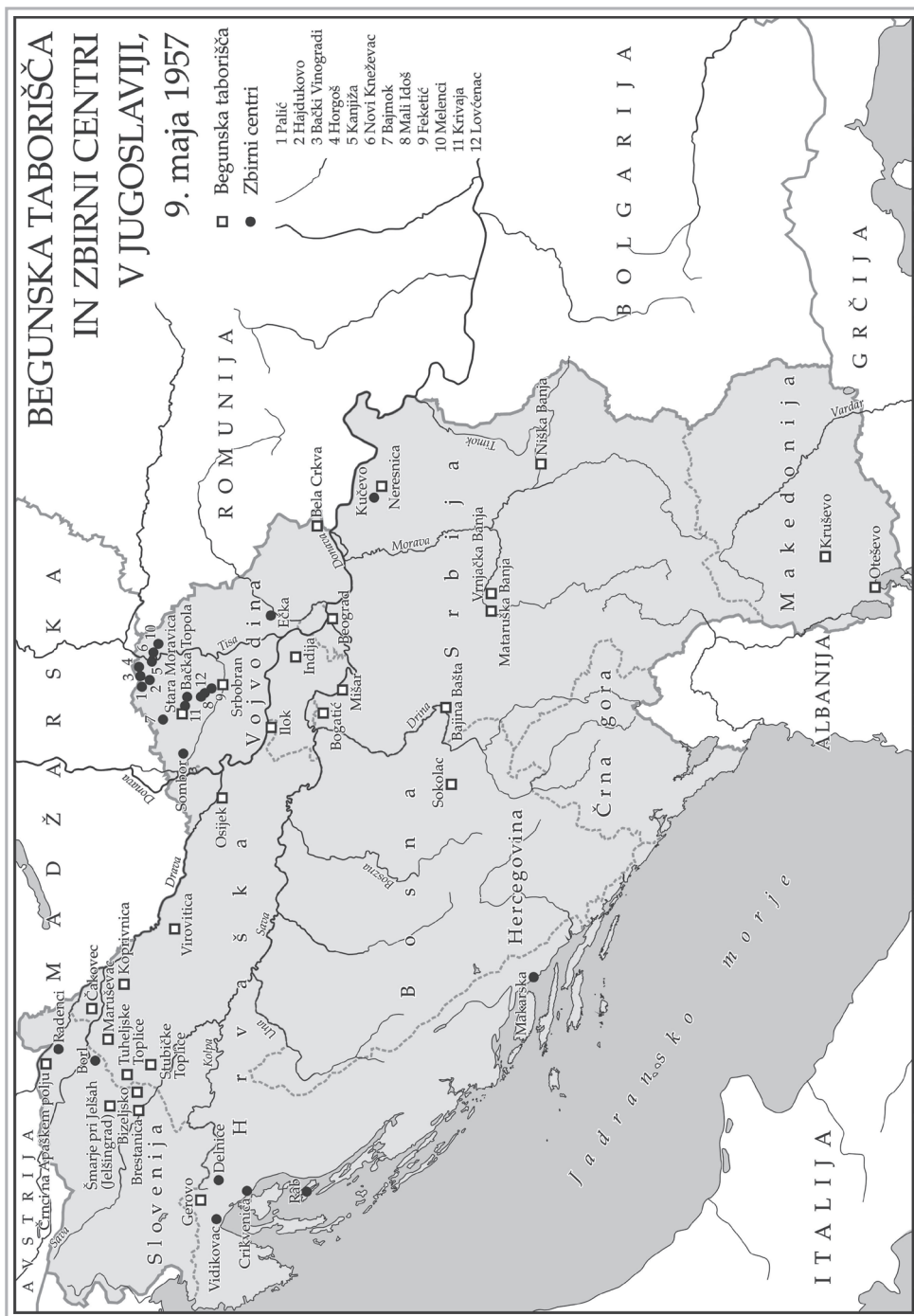
Od 28 begunskih taborišč jih je bilo 12 v Srbiji (skupaj z Vojvodino), devet na Hrvaškem, štiri v Sloveniji, dve v Makedoniji, en tabor pa na območju Bosne. Na podlagi popisa je bilo v začetku maja 1957 v taboriščih nastanjenih 14.316 beguncev. O številu beguncev v sprejemnih centrih, žal, nimamo podatkov, znana so samo imena krajev, kjer so centri delovali. Največ jih je bilo v Vojvodini, kar je najverjetneje posledica dejstva, da je največ beguncev madžarsko-jugoslovansko mejo prestopilo prav tu. V Vojvodini (Srbija) so sprejemni centri delovali na naslednjih lokacijah: Palić, Hajdukovo, Bački Vinogradi, Horgoš, Kanjiža, Novi Kneževac, Bajmok, Sombor, Mali Idoš, Ečka, Feketić, Bačka Topola, Melenci, Krivaja in Lovćenac. Na območju zunaj Vojvodine in v Sloveniji

---

87 MURBER IBOLYA: AZ 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 76–78.

88 15. decembra 1956 je v Jugoslaviji delovalo sedem begunskih taborišč oz. sprejemnih centrov (KOVAČEVIĆ KATARINA: »Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine.« 102).

89 Prav tam. 120.

7. Zemljevid: Begunska taborišča in zbirni centri v Jugoslaviji

sta bila urejena še po dva centra (Kučevo in Kučevski Brod ter Borl in Radenci), na Hrvaškem pa pet (Rab, Delnice, Vidikovac, Crikvenica in Makarska).⁹⁰

TABELA 6: Begunska taborišča v Jugoslaviji in število beguncev v taboriščih na dan 9. maja 1957

Zaporedna številka	Kraj	Število beguncev
1.	Šmarje pri Jelšah (Slovenija)	120
2.	Brestanica (Slovenija)	547
3.	Bizeljsko (Slovenija)	237
4.	Črnci na Apaškem polju (Slovenija)	27
5.	Maruševac (Hrvaška)	512
6.	Osijek (Hrvaška)	1.283
7.	Virovitica (Hrvaška)	194
8.	Koprivnica (Hrvaška)	178
9.	Čakovec (Hrvaška)	642
10.	Tuheljske Toplice (Hrvaška)	254
11.	Ilok (Hrvaška)	618
12.	Stubičke Toplice (Hrvaška)	46
13.	Gerovo (Hrvaška)	1.598
14.	Mišar (Srbija)	71
15.	Bela Crkva (Srbija)	637
16.	Mataruška Banja (Srbija)	786
17.	Beograd (Srbija)	156
18.	Srbobran (Srbija)	542
19.	Stara Moravica (Srbija)	313
20.	Indija (Srbija)	570
21.	Niška Banja (Srbija)	559
22.	Bogatić (Srbija)	215
23.	Vrnjačka Banja (Srbija)	285
24.	Nerešnica (Srbija)	304
25.	Bajina Bašta (Srbija)	679
26.	Oteševo in Carina (Makedonija)	793
27.	Kruševo (Makedonija)	550
28.	Sokolac (Bosna)	1.616
29.	Skupaj	14.316

Vir: HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 62–63.*

90 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. 62–63.*

6. Begunska taborišča in sprejemni centri v Sloveniji⁹¹

Že v prejšnjem poglavju sem omenil, da so na podlagi analize od 9. maja 1957 na območju Slovenije delovali štiri begunska taborišča in dva sprejemna centra. Drugače pa so v Sloveniji za madžarske begunce uredili vsega skupaj osem taborišč in dva sprejemna centra. Vseh deset begunskih taborišč oz. sprejemnih centrov je bilo v severovzhodnem delu republike, razmeroma blizu madžarske meje.⁹²

TABELA 7: Taborišča in sprejemni centri za madžarske begunce v Sloveniji ter datum njihovega odprtja in zaprtja

Naselje	Odperto	Zaprto
Veržej	1. november 1956	20. november 1956
Borl	20. november 1956	3. april 1957
Radenci	14. januar 1957	1. april 1957
Štatenberg	17. januar 1957	1. april 1957
Rogaška Slatina	18. januar 1957	18. april 1957
Jelšingrad	18. februar 1957	17. maj 1957
Bizeljsko	28. februar 1957	avgust 1957
Brestanica	11. marec 1957	1. november 1957
Črnci na Apaškem polju (sprejemni center)	30. marec 1957	julij 1957
Murska Sobota (sprejemni center)	julij 1957	1. november 1957

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

Prvo begunsko taborišče na območju Slovenije so v Veržejju odprli še med vstajo, in sicer 1. novembra 1956. Sem so namestili že omenjene častnike obmejnega poveljništva iz Nagykanizse, sekretarje partijskega odbora Madžarske delavske stranke (MDP) iz Nagykanizse in Letenya ter njihove družine, ki so zgodaj zjutraj 31. oktobra 1956 mejo

91 O slovenskih begunskih taboriščih in sprejemnih centrih je v knjigi objavljena posebna študija, zato sem to tematiko omenil samo na kratko.

92 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

prestopili pri naselju Pince. Zaradi premajhne kapacitete ter prihoda novih beguncev so ga po treh tednih zaprli, nato pa uredili novega na gradu Borl pri Ptujju.⁹³

»Množično« ustanavljanje begunskih taborišč v Sloveniji se je začelo januarja 1957, ko je iz Madžarske prišlo veliko beguncev in je v obstoječem taborišču Borl zmanjkalo prostora. V dveh tednih (med 14. in 28. januarjem 1957) so v severovzhodni Sloveniji tri nova taborišča uredili v Radencih, Rogaški Slatini in Štatenbergu, kjer so begunce nastanili v tamkajšnjih hotelih. Radenci in Rogaška Slatina sta bila namreč po zdravilišču in mineralni vodi znana že v času avstro-ogrske monarhije, v Štatenbergu pa so v hotel preuredili tamkajšnji dvorec. V naslednjem mesecu, 18. februarja, so oblasti ustanovile begunsko taborišče Jelšingrad. Iz poročila Uprave državne varnosti je razvidno, da so taborišče v graščini blizu Šmarij pri Jelšah odprli predvsem za »operativno delo« oziroma za kontrašpijonažo in vohunsko dejavnost, kamor so želeli namestiti za to izbrane begunce. Možje jugoslovanske Uprave državne varnosti so »operativno delo« poleg Jelšingrada poskušali uvesti tudi v drugih taboriščih, vendar brez večjega uspeha.⁹⁴

Ker so bila slovenska begunska taborišča, ustanovljena ob koncu leta 1956 in v začetku leta 1957, urejena v turističnih objektih, so oblasti zaradi bližajoče se turistične sezone odprle nova z večjimi kapacitetami. Tako so 28. februarja 1957 ustanovili begunsko taborišče na Bizeljskem, 11. marca v Brestanici in 30. marca sprejemni center v Črncih na Apaškem polju. Begunce so čez nekaj časa premestili v nova taborišča, stara pa ukinili. Taborišči Radenci in Štatenberg so zaprli 1. aprila, Borl 3. aprila, Rogaško Slatino 18. aprila, taborišče za »operativno delo« Jelšingrad pa 17. maja 1957. Julija 1957 so zaprli sprejemni center v Črncih na Apaškem polju, ki je bil v bližini avstrijske meje, namesto njega pa so novega z nekoliko slabšo kapaciteto odprli v Murski Soboti. Sredi leta 1957 se je izseljevanje beguncev v druge države okrepilo (s tem pa se je zmanjšalo tudi število beguncev), zato so avgusta 1957 zaprli še taborišče na Bizeljskem. Zadnji dve taborišči, Brestanico in sprejemni center v Murski Soboti, so ukinili 1. novembra 1957, tam nameščene begunce pa preselili v Gerovo pri Reki, od koder so se nato izselili v zahodne države.⁹⁵

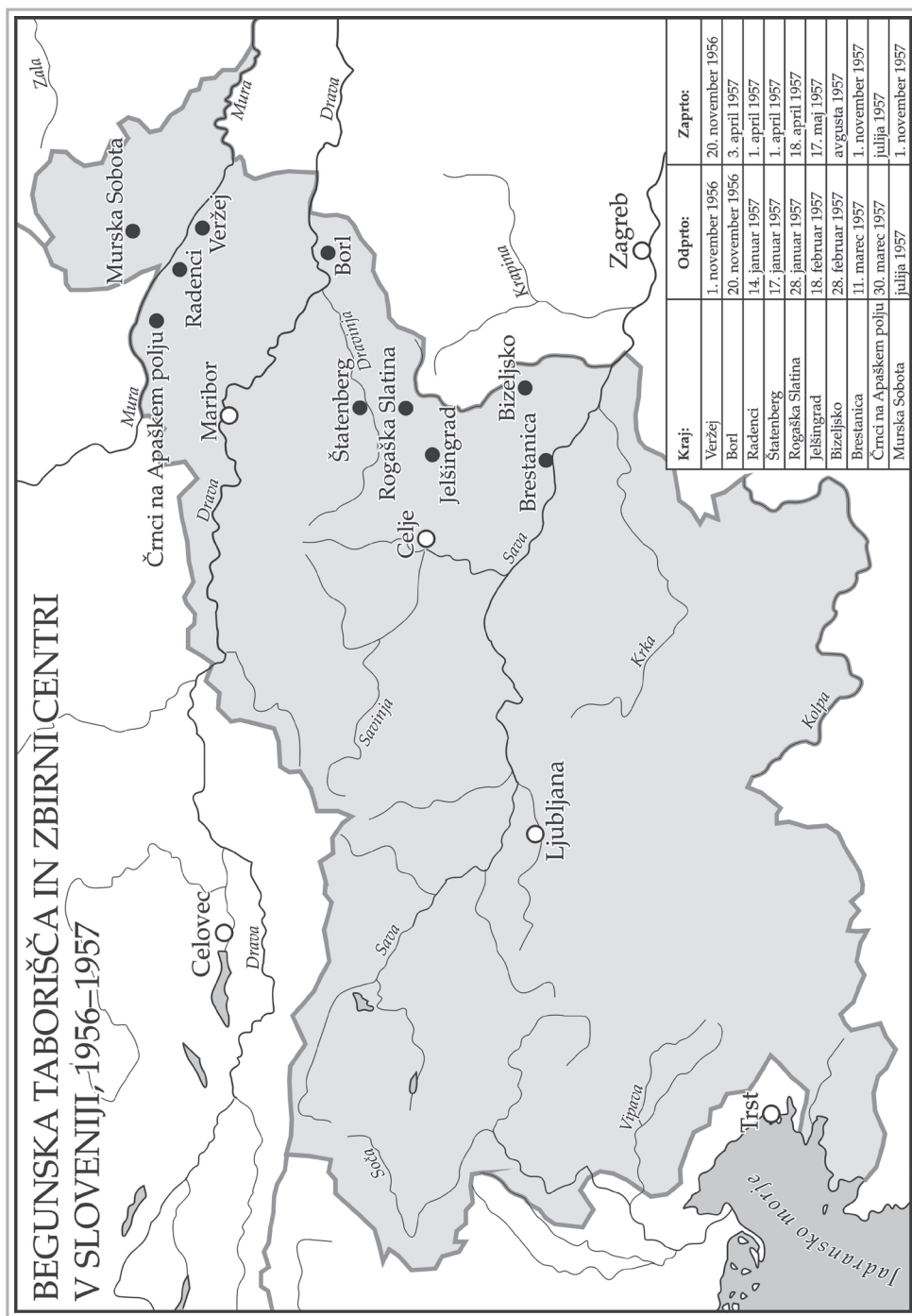
---

93 Prav tam. 105.

94 Prav tam. 105, 107–108, 111–112.

95 Prav tam. 105.

8. Zemljevid: Begunska taborišča in zbirni centri v Sloveniji

7. Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji

Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji se je oblikovala na tri načine. Največ, 16.374 oseb (82,4 odstotka) se je odločilo za izselitev v eno od držav zahodnega sveta. Jugoslavija je bila zanje samo prehodna oziroma tranzitna postaja. Skoraj 15 odstotkov beguncev (2.773 oseb) se je vrnilo na Madžarsko, 634 oseb pa je ostalo v Jugoslaviji. Med prestopom madžarsko-jugoslovanske meje so registrirali tudi 76 madžarskih beguncev, za katerimi se je pozneje izgubila vsakršna sled. Večina je najverjetneje pobegnila v sosednjo Avstrijo, nekateri pa v Italijo, znani pa so tudi primeri, ko so se begunci vrnil v domovino.⁹⁶

TABELA 8: Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji

Usoda madžarskih beguncev	Število beguncev	%
Izselili na Zahod	16.374 oseb	82,4
Vrnili na Madžarsko	2.773 oseb	14,0
Naselili v Jugoslaviji	634 oseb	3,2
Izginili	76 oseb	0,4
Skupaj	19.857 oseb	100

Vir: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 124.

7.1 Izseljevanje madžarskih beguncev v tretje države

Več kot 80 odstotkov madžarskih beguncev, ki so se zatekli v Jugoslavijo, se je izselilo v tretjo državo, predvsem v Zahodno Evropo. Zanje je bila Jugoslavija samo začasna postaja ali tranzitna država. Pri izseljevanju beguncev so zelo pomembno vlogo odigrali tudi Urad visokega komisarja OZN za begunce (UNHCR) in druge mednarodne humanitarne organizacije. Že novembra 1956 je Visoki komisar OZN za begunce Jugoslaviji ponudil pomoč, vendar jo je jugoslovansko vodstvo takrat odklonilo. Že ob koncu decembra 1956 si je premislilo ter za finančno in logistično pomoč zaprosilo UNHCR. V začetku naslednjega leta, februarja 1957, pa so v Beogradu odpri Začasni urad visokega komisarja OZN za begunce; vodil ga je Pierre Bremont. Po tistem se je Jugoslavija o

96 Prav tam. 104.

preselitvi madžarskih beguncev s potencialnimi državami sprejemnicami pogajala s posredovanjem Urada visokega komisarja OZN za begunce.⁹⁷

TABELA 9: Madžarski begunci v Jugoslaviji na podlagi podatkov z dne 1. julija 1957

Stanje 1. julija 1957	Število
Do 1. julija 1957 v Jugoslavijo pobegnilo	19.559
Se vrnilo na Madžarsko	2.521
Se izselilo v tretjo državo	7.832
Ostalo v Jugoslaviji	575
Begunci, ostali v taboriščih (1. julij 1957)	8.631

Vir: Večer, 25. julij 1957.

Pri oskrbi in nadaljnjem potovanju madžarskih beguncev so sodelovale številne mednarodne humanitarne organizacije: The American Friends Service Committee (Ameriški prijateljski storitveni odbor), The American Joint Distribution Committee (Ameriški (židovski) združeni odbor za distribucijo – JDC), The International Rescue Committee (Mednarodni odbor za reševanje), Lutheran World Federation (Svetovna luteranska zveza – LWF), National Catholic Welfare Conference (Nacionalna katoliška dobrodelna konferenca – NCWC),

World Council of Churches (Ekumenski svet cerkva – WCC). Zlasti pomembno vlogo pri zagotavljanju materialnega zaledja je odigral ICEM (Intergovernmental Comitee for European Migration – Medvladni odbor za evropske migracije), ki je financiral izselitev

1500 madžarskih beguncev v Belgijo

Beograd, 16. aprila. (Tanjug.) Iz začasnega urada visokega komisarja za begunce se je zvedelo, da bo Belgija sprejela okrog 1500 madžarskih beguncev iz jugoslovanskih sprejemališč. Kanada bo sprejela kakih tisoč. Priprave za odhod beguncev v Belgijo se bodo začele že ta mesec, za odhod v Kanado pa maja.

9. Časopisna novica o madžarskih beguncih na poti v Belgijo

(Slovenski poročevalec, 17. april, 1957)

97 HEGEDŰS ATTILA: *Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia.* 52–55.

10. Nogometna ekipa v Kanadi, ki so jo leta 1957 ustanovili madžarski begunci

(Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében)

13.000 madžarskih beguncev.⁹⁸ Od aprila 1957 je deset sodelavcev ICEM-a pomagalo pri delu UNHCR v Beogradu, kar je izseljevanju madžarskih beguncev dalo nov zalet. Med državnimi delegacijami v sklopu ICEM-a so predstavniki Kanade in Švice v imenu svojih vlad obljubili sprejem določenega števila beguncev, delegacije Švedske, Norveške in Avstralije pa so sporočile, da so njihove države že začele postopke za preseljevanje madžarskih beguncev.⁹⁹ Zahvaljujoč delu Urada visokega komisarja OZN za begunce ter drugih mednarodnih organizacij je izseljevanje madžarskih beguncev v tretjo državo od maja 1957 že tekoče potekalo.¹⁰⁰

Konec pomladi 1957 se je pojavila možnost, da bi Avstrija od Jugoslavije prevzela 5.000 madžarskih beguncev. Do takrat je namreč večina madžarskih beguncev, ki je zatočišče našla v Avstriji, odpotovala v eno izmed zahodnih držav, zato so bile kapacitete

---

98 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 78.

99 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 113–114.

100 Ta proces je dobro sledljiv tudi v jugoslovanskem oz. slovenskem tisku.

obstojećih begunskih taborišč neizkoriščene. Pogajanja o zadevi so se sicer začela, a se je do srede maja 1957 izkazalo, da bo Urad visokega komisarja OZN za begunce madžarske begunce odpremljal neposredno iz Jugoslavije.¹⁰¹

TABELA 10: Evropske države, ki so sprejele madžarske begunce in njihovo število

Država	Število beguncev
Avstrija	381
Belgija	2.376
Danska	212
Finska	1
Francija	2.455
Grčija	1
Nizozemska	80
Velika Britanija	287
Zvezna republika Nemčija	1.131
Norveška	344
Italija	170
Švedska	1.295
Švica	744
Skupaj	9.477

Vir: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 124.

Kljub temu je poleti 1957 v Jugoslaviji ostalo še zelo veliko madžarskih beguncev, kar je državi povzročalo težave in o čemer so spregovorili tudi pred svetovno javnostjo. Na plenarni seji Gospodarsko-socialnega sveta OZN v Ženevi julija 1957 je jugoslovanski delegat poročal o madžarskih beguncih v Jugoslaviji in povedal:

»... da je Jugoslavija izpolnila svoje obveznosti do madžarskih beguncev in da je zdaj dolžnost drugih dežel, da se odzovejo pozivu Generalne skupščine OZN in Izvršilnega odbora sklada OZN za begunce o tem vprašanju. [...] Jugoslovanski delegat je nadalje rekel, da je Visoki komisar za begunce zadnje leto znatno povečal svojo dejavnost in si zelo prizadeval, da bi uredili vprašanje madžarskih beguncev. [...] Nadalje je Vukmanović (jugoslovanski

101 MURBER IBOLYA: *Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés*. 76–78.

delegat, op. A. K.) rekel, da je ureditev vprašanja madžarskih beguncev za Jugoslavijo zelo važna. Problem je otežkočen s tem, da nekatere dežele niso pripravljene omogočiti preselitev beguncev, ki bi se radi naselili v njih. [...] Na koncu je jugoslovanski delegat izrazil zadovoljstvo spričo dosedanjega sodelovanja med Jugoslavijo in Visokim komisarjem OZN za begunce, Lindtom. Ta je pozval dežele članice OZN, naj omogočijo naselitev madžarskih beguncev, da bi to vprašanje do konca letošnjega leta uredili.«¹⁰²

TABELA 11: Čezmorske države, ki so sprejele madžarske begunce in njihovo število

Država	Število beguncev
Argentina	15
Avstralija	1.500
Brazilija	568
Kanada	1.765
Kuba	6
Čile	5
Irak	1
Izrael	167
Nova Zelandija	70
Južna Afrika	6
Turčija	2
Urugvaj	3
ZDA	2.509
Druge latinskoameriške države	280
Skupaj	6.897

Vir: KOVAČEVIĆ KATARINA: *Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine*. 124.

V drugi polovici leta so se za sprejem madžarskih beguncev ponudile tudi druge države, oziroma so tiste, ki so begunce sprejele že pred tem, takrat povečale svoje naselitvene kvote. Zato je do srede januarja 1958 Jugoslavijo zapustilo še zadnjih 97 madžarskih beguncev, ki so se želeli naseliti v Švici in Belgiji.¹⁰³ Obenem so zaprli tudi Začasni urad visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu, februarja 1958 pa je državo zapustil še vodja urada Pierre Bremont.

102 Kam z vsemi begunci. *Ljudska pravica*, 25. julij 1957.

103 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 76–78.

Skoraj polovica, to je 9.477 madžarskih beguncev v Jugoslaviji, je emigrirala v druge evropske države, več kot ena tretjina pa je nov dom našla v čezmorskih državah.

7.2 Repatriacija madžarskih beguncev

Sodelovanje madžarske in jugoslovanske vlade v zvezi z begunskim vprašanjem se je začelo že razmeroma zgodaj, takoj po zatrtju madžarske vstaje. Že 10. novembra 1956 je Dalibor Soldatić, jugoslovanski veleposlanik v Budimpešti, iz Beograda prejel navodilo, da v imenu jugoslovanske vlade stopi v stik s Kádárjevo vlado, in sicer zaradi zadeve Imreja Nagya, jugoslovanske gospodarske pomoči in begunskega vprašanja. Navodilo v zvezi z begunci je bilo naslednje:

»Potreben je nov pogovor o vprašanju mešane komisije za begunce in se konkretno dogovoriti o sestavi njihove komisije ter času prihoda. Mislimo, da bo prevzem teh ljudi za njih koristen, saj se med njimi nahaja 50 članov partije, okrog 15 oficirjev, 70 vojakov in okrog 20 pripadnikov ÁVH. Razen tega je tu tudi nekaj orožja in vozil.«¹⁰⁴

S tem so se začela madžarsko-jugoslovanska pogajanja o begunskem vprašanju. V več fazah so trajala skoraj eno leto, vse do septembra 1957.¹⁰⁵ Že 22. novembra 1956 se je v Zagrebu sestala mešana madžarsko-jugoslovanska komisija. Srečanje je bilo uspešno, njegov zapisnik pa so podpisali 29. novembra 1956 v Beogradu. Sporazum je zajemal namen beguncev o emigraciji v tretjo državo ter usodo tistih, ki so se želeli vrniti v domovino, predvsem pripadnikov ÁVH in vojaških oseb.¹⁰⁶ Prve repatriacije, s katerimi se je na Madžarsko vrnilo 141 beguncev, so potekale 7. in 9. decembra 1956 na mejnih prehodih Horgoš-Rösztke ter Kotoriba-Murakeresztúr. Tudi poznejše repatriacije so potekale na podlagi omenjenega novembrskega sporazuma.¹⁰⁷

---

104 Arhiv Jugoslavije, 507, IX, 75/1-37. 13.

105 A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 203–204.

106 O beguncih, ki se niso želeli vrniti v domovino, so Jugoslovani decembra 1956 Madžarski predali seznam z 276 imeni. Več o tem v: A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205.

107 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 105–106.; A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 205–206.

Madžarski zunanji minister je naslednje leto imenoval komisijo za repatriacijo, ki je začela delovati v začetku januarja 1957, delo pa končala s potekom prvega amnestijskega odloka 31. marca.¹⁰⁸ 1. februarja 1957 se je komisija sestala z jugoslovansko stranjo. Na srečanju so se dogovorili, da bodo delo madžarske delegacije spremljali tudi sodelavci Urada visokega komisarja OZN za begunce in obratno.¹⁰⁹ Poleg tega so se pogovarjali tudi o propagandi za vrnitev na Madžarsko, ki so jo širili med begunci. Madžarska stran je dobila dovoljenje za predvajanje filmov in razdeljevanje madžarskega tiska med begunci.¹¹⁰

Za tiste, ki so se odločili za repatriacijo, so določili taborišči v Osijeku in Srbobranu blizu madžarske meje. Do srede februarja 1957 se je na Madžarsko vrnilo 976 beguncev. Kljub temu da se je madžarska komisija za repatriacijo srečevala s številnimi težavami,¹¹¹ se je med februarjem in začetkom aprila 1957 za repatriacijo odločilo nadaljnjih 1.131 oseb.¹¹²

OZN, druge dobrodelne organizacije ter delegacije različnih zahodnih držav so izseljevanje madžarskih beguncev medtem že okrepile. Rezultat vsega tega je bil, da je madžarska komisija za repatriacijo, ki je Jugoslavijo ponovno obiskala avgusta 1957, pri vračanju beguncev imela zelo malo uspeha. Kljub temu da sta Madžarska in Jugoslavija pri urejanju begunskega vprašanja razmeroma dobro sodelovali, je bilo med njima čutiti tudi določeno nezaupanje. Madžari so v begunska taborišča občasno pošiljali »vohune«, preoblečene v begunce, ki pa so jih jugoslovanske oblasti vedno znova odkrile in jih na skrivaj vrnile na Madžarsko.¹¹³ Iz poročil madžarskih komisij za repatriacijo je razvidno, zakaj pri svojem delu niso imeli večjih uspehov oziroma ta omogočajo vpogled v namišljene in resnične vzroke:

---

108 A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 208.

109 Kot smo že omenili, je v začetku leta 1957 začel delovati Začasni urad visokega komisarja OZN za begunce v Beogradu.

110 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 106–107.

111 Med člani madžarske komisije so begunci prepoznali nekatere pripadnike ÁVH, splošno znano pa je bilo tudi, da so madžarske oblasti prve povratnike precej grobo sprejele. Begunci so bili seznanjeni tudi z zajetjem Imreja Nagya, kar je madžarski komisiji za repatriacijo povzročalo dodatne nevšečnosti. Več o tem: KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 108.; A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 210–211.

112 KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. 107–108.

113 Prav tam. 108.

»Med begunci in tistimi, ki se ne želijo vrniti v domovino, najdemo tudi reakcionarje in fašistično nastrojene posameznike, avanturiste. Številni so to priložnost izkoristili za to, da odidejo v tujino. Nekateri želijo ostati pri sorodnikih v Jugoslaviji. Večina njih pa so delavci oziroma študenti, pretežno torej mladi. Med njimi je tudi veliko tistih, ki so v revoluciji sodelovali kot brambovci in jih je strah, da bodo zaradi tega morali odgovarjati. [...] Glavni razlog, zakaj se ne želijo vrniti na Madžarsko, pa je ta, da ne zaupajo predstavljenim obljubam, bojijo se, da bodo deportirani v Sovjetsko zvezo. Tega je med drugim strah tudi večine tistih, ki so se že vrnili domov. Veliko vznemirjenja je med njimi povzročila zadeva Imreja Nagya, zaradi česar so se mnogi premislili, saj je potrdila njihov strah pred deportacijo. Ne verjamejo, da se bodo klicu na odgovornost lahko izognili. Med begunci vlada splošno mnenje, da so revolucijo na Madžarskem zatrli, država je pod sovjetsko okupacijo, Kádárjeva vlada pa deluje v nasprotju z voljo ljudi, zato je ni mogoče šteti za neodvisno vlado. Del tistih, ki se ne želi vrniti, je izjavil, da se želijo kasneje, ko bodo videli, da jim nič več ne grozi, vsekakor vrniti.«¹¹⁴

Med madžarsko-jugoslovanskimi pogovori so kot poseben dejavnik omenili vprašanje mladih pod 18. letom starosti, ki so Madžarsko zapustili brez spremstva staršev. Visoki komisar OZN za begunce je že konec leta 1956 pripravil predlog o ukrepih glede omenjenih mladih beguncev, tako v Avstriji kot tudi v Jugoslaviji. Jugoslovanske oblasti so priporočilo OZN upoštevale in urejanje vprašanja mladoletnih madžarskih beguncev prepustile jugoslovanskemu Rdečemu križu. Ta je pripravil seznam otrok do 14. leta starosti ter ga s pomočjo Mednarodnega Rdečega križa posredoval madžarskemu. Madžarski Rdeči križ je njihove starše, ki so ostali v domovini, obvestil, da morajo za vrnitev svojega otroka na jugoslovanski Rdeči križ vložiti pisno zahtevo. Po tem je o usodi otrok odločal posebni jugoslovanski organ. Na pisno zahtevo staršev so mladoletne begunce običajno predali brez nadaljnjih birokratskih postopkov. Na podlagi jugoslovanskega stališča so se mladoletni med 14. in 18. letom lahko sami odločili, ali se želijo vrniti domov. Njihovi starši so bili o tem samo obveščeni, odločilna pa je bila izjava mladoletnika. Za vložitev pisne prošnje staršev je jugoslovanski Rdeči križ določil

---

114 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 77.

60-dnevni rok. Če starši tega niso storili zato, ker so bili tudi sami kje v tujini ali so menili, da je za njihove otroke varneje, če ostanejo zunaj meja Madžarske, je jugoslovanski skrbniški organ dovolil njihovo izselitev v tretjo državo. Uradno stališče Madžarske je bilo, da bi morale jugoslovanske oblasti vse mladoletne begunce vrniti, saj mladoletne osebe po madžarskih predpisih ne spadajo med politične begunce. V zvezi s tem so jugoslovanske oblasti vztrajale pri trditvi, da za tiste mladoletne osebe, ki se zadržujejo na ozemlju Jugoslavije, veljajo jugoslovanski zakoni.¹¹⁵

Za mladoletne madžarske begunce so Jugoslavlani spomladi 1957 v Beli Crkvi pod okriljem jugoslovanskega Rdečega križa uredili posebno taborišče. V njem so iz različnih taborišč zbrali 1.545 mladoletnih beguncev. Za mladostnike so poskrbele tudi druge dobrodelne organizacije: finski Rdeči križ je taborišču daroval pet montažnih zgradb, v katerih so opremili bolniško sobo, prostor za druženje, delavnico in skladišče, Švedska pa je za mladoletne begunce na lastne stroške uredila letovišče v Makarski (Dalmacija).¹¹⁶

Na podlagi uradnih jugoslovanskih podatkov se je od 20.000 madžar-

Begunci iz Madžarske

Beograd, 7. dec. (Tanjug). Državni sekretariat za notranje zadeve je danes objavil:

»Po načelih OZN o svobodni opredelitvi beguncev glede njihove prihodnosti ter na podlagi sporazuma med vladama FLRJ in LR Madžarsko je bila dogovorjena, da se od skupno 417 beguncev, ki so bili v FLRJ v času, ko je bil sporazum podpisan, repatriira 141 ljudi, ki so se za to prostovoljno odločili ter izrazili željo, da bi se vrnili na Madžarsko, v roku do 9. decembra 1956.

Dne 7. decembra 1956 je bila repatriirana prva skupina 51 ljudi na obmejnem prehodu Horgos, medtem ko bo druga skupina 90 ljudi repatriirana 9. t. m. na obmejnem prehodu Kotoribi.

Hkrati bodo vrnjene tudi premičnine, ki so jih prinesli begunci s seboj v Jugoslavijo in so last LR Madžarske.

Medtem je prebегnilo iz LR Madžarske v Jugoslavijo še 442 ljudi, tako da znaša skupno število beguncev do začetka repatriacije 859.

Razen 141 ljudi, ki so se izrekli za vrnitev v LR Madžarsko, sta 302 človeka izrekla željo, da bi odšla v druge dežele, o čemer bodo vlade teh dežel obveščene.

11. Časopisni članek o prvih repatriiranih madžarskih beguncih

(Ljudska pravica, 8. december 1956)

115 Prav tam. 79–80.

116 Prav tam.

skih beguncev v Jugoslaviji za repatriacijo odločilo 2.773 oseb oziroma okrog 15 odstotkov, med njimi tudi 835 mladoletnikov.

7.3 Naselitev v Jugoslaviji – integracija

Tretjo skupino madžarskih beguncev predstavljajo tisti, ki so se odločili za naselitev v Jugoslaviji oziroma so se integrirali v jugoslovansko gospodarsko in družbeno življenje. Zaenkrat imamo o njih še najmanj podatkov. Iz nekaterih virov in pripovedovanj lahko sklepamo, da je bil del beguncev, ki so ostali v Jugoslaviji, na neki način povezan s tukajšnjo madžarsko manjšino oziroma z južnoslovanskimi narodi, številne pa so na to območje vezale tudi družinske vezi.¹¹⁷ Podobno kot zahodne države si je tudi Jugoslavija prizadevala, da bi za naselitev v državi prepričala predvsem izobražene madžarske begunce. Zato so spomladi 1957 begunce poskušali razporediti po njihovem poklicu. Skoraj 800 izobražencev, inženirjev, umetnikov in književnikov, so namestili v srbskem zdraviliškem kraju Mataruška Banja. Lahko so se svobodno gibali, na razpolago pa so jim dali tudi tuje časopise in revije. K naselitvi so želeli prepričati predvsem tehnično izobražene osebe ter jim za to ponujali stalno zaposlitev.¹¹⁸ O stopnji uspešnosti tega udejstvovanja Jugoslovancev uradnih podatkov zaenkrat še nimamo, imamo pa podatke, da se je za naselitev v Jugoslaviji odločilo 634 madžarskih beguncev.

8. Usoda madžarskih beguncev v slovenskih taboriščih

V osmih begunskih taboriščih in dveh sprejemnih centrih v Ljudski republiki Sloveniji je bilo nastanjenih 2.361 madžarskih beguncev. Nadaljnja usoda beguncev v slovenskih taboriščih je bila podobna kot v preostalih republikah. Za večino je bila Slovenija (pa tudi Jugoslavija) samo vmesna postaja na poti v eno izmed zahodnih držav.

Od 2.361 madžarskih beguncev se je neposredno iz Slovenije na Zahod izselilo 499 oseb, največ v Švico (355 oseb). Švicarska vlada je v begunski taborišči Rogaška Slatina

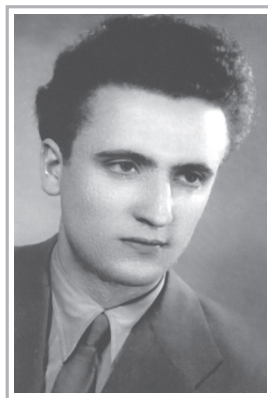
---

117 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 112.

118 MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. 78.; A. SAJTI ENIKÓ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. 207.

in Brestanica poslala tudi posebno komisijo, ki je imela nalogo, da pomaga tistim, ki so se želeli izseliti v Švico.¹¹⁹ V taborišču Brestanica je bilo tudi 40 beguncev iz naselja Lenti ob madžarsko-slovenski meji, ki so bili med seboj zelo povezani, zato so se odločili, da se bodo tudi skupaj izselili. Győző Süket, eden med begunci, je o dogodkih povedal:

»Medtem je v Brestanico prišla delegacija iz Švice, mi pa smo se zmenili (40 beguncev iz Lentija, op. A. K.), da ne bomo več čakali in se bomo priglasili pri njih.¹²⁰ Švicarji so bili pripravljene sprejeti samo 500 beguncev, potrebovali pa so le nekvalificirane delavce. Na razgovor so nas klicali posamezno in tudi jaz sem stopil pred delegacijo. Njihov vodja je vprašanja postavljaj s pomočjo tolmača. Glede na poklic me je uvrstil med intelektualne delavce in mi rekel, da me ne more sprejeti. Malo sem bil presenečen, a sem ostal zbran in tolmača prosil, naj vodji delegacije pove, da domovine nisem zapustil zato, ker sem se želel srečati z njim, temveč da si rešim življenje. Pripravljen sem podpisati, da me v primeru, če ne sprejemem službe nekvalificiranega delavca, lahko po 6 mesecih vrnejo v Jugoslavijo. Tolmač mu je prevedel moje besede in nato me je sprejel. Bil sem zelo vesel. Iz naše skupine so zavrnilo še prijavo dr. Jánosa Dobszaya, vendar smo vsi skupaj izjavili, da če ga ne bodo sprejeli, v Švico tudi mi ne bomo šli. Po tem so odobrili tudi prijavo dr. Dobszaya.«¹²¹

12. Dr. János Dobszay, tožilec iz Lentija, ki je bival v več slovenskih begunskih taboriščih

*(Tantalics Béla:
Az 1956-os forradalom
Lenti térségében)*

Iz slovenskih begunskih taborišč in sprejemnih centrov so se v precej velikem številu izselili še v Avstrijo (50 oseb) in Belgijo (40 oseb). V preostale države (Francijo, Izrael, Dansko, Zvezno republiko Nemčijo, Italijo, Avstralijo itd.) pa je odšlo manj kot 10 ljudi.

119 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 109.

120 Prvotni načrt 40-članske skupine iz Lentija je bil, da se bodo iz Slovenije oz. Jugoslavije izselili v Francijo.

121 SÜKET GYŐZŐ: Zajdai ezredparancsnok lettem '56-ban. 223.

TABELA 12: Usoda madžarskih beguncev, nastanjenih v slovenskih taboriščih

	Število beguncev	%
Iz Slovenije odšli v tretjo državo	499	21,1
Premeščeni v druga taborišča, od koder so odšli v tretjo državo ali na Madžarsko	1.740	73,7
Pobegnili iz taborišč	29	1,2
Se vrnilo na Madžarsko	64	2,7
Od teh prisilno vrnjenih	9	
Ostali v Jugoslaviji	27	1,1
Umrli v Sloveniji	2	0,2
Skupaj	2.361	100

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 113.

TABELA 13: Države, kamor so se izselili madžarski begunci iz Slovenije in njihovo število

Država	Število beguncev
Švica	355
Avstrija	50
Belgija	40
Francija	9
Danska	8
Izrael	8
Zvezna republika Nemčija	7
Italija	7
Avstralija	7
Velika Britanija	4
Luksemburg	2
Nizozemska	1
Skupaj	499

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 104.

Poleg švicarske delegacije so slovenska begunska taborišča in sprejemne centre večkrat obiskali in pomagali pri reševanju begunskega vprašanja tudi sodelavci Urada visokega komisarja OZN za begunce. Na podlagi že večkrat citiranega poročila UDV so Jugoslovani večino madžarskih beguncev iz slovenskih taborišč (1.740 oseb), ki so se želeli izseliti v eno izmed držav zahodnega sveta ali vrniti na Madžarsko, preselili v taborišča v drugih jugoslovanskih republikah, od koder so nato organizirali njihov odhod. Na žalost pa vir podatkov, koliko od 1.740 beguncev se je dejansko vrnilo na Madžarsko

in koliko se jih je izselilo v eno izmed držav zahodnega sveta, ne navaja.¹²²

Poročilo UDV za Slovenijo navaja, da je iz slovenskih begunskih taborišč in sprejemnih centrov pobegnilo 29 beguncev. Med temi jih je 26 odšlo v Avstrijo, mati z dvema otrokoma pa se je vrnila na Madžarsko.¹²³

Od vseh madžarskih beguncev, ki so zatočišče našli v Sloveniji, se je na Madžarsko vrnilo 64 oseb, od teh so jih devet vrnili prisilno, vendar poročilo datuma in razloga prisilne vrnitve ne navaja. Kljub temu lahko z veliko verjetnostjo trdimo, da so devet beguncev na Madžarsko prisilno vrnili novembra 1956.¹²⁴

Kot sem že omenil, je vrnitev madžarskih beguncev na Madžarsko poskušala spodbuditi in organizirati madžarska komisija za repatriacijo. Zato je slovenska begunska taborišča in sprejemne centre pod budnim očesom uslužbencev Začasnega urada visokega komisarja OZN za begunce obiskala kar petkrat. Vendar pa je večina beguncev stike z madžarsko komisijo zavračala in se je bila pripravljena dogovarjati izključno s sodelavci Visokega komisarja OZN za begunce. Zato je med komisijo in uslužbenci OZN večkrat prišlo do večjih in manjših nesoglasij. Kljub vsem prizadevanjem pa madžarska komisija za repatriacijo ni bila uspešna, saj so za vrnitev na Madžarsko uspeli prepričati samo 17 beguncev. V zvezi s tem moramo omeniti izjavo Istvána Deáka, člana madžarske komisije za repatriacijo, ki je pred predstavniki jugoslovanskih oblasti povedal, da:

»... pri svoji misiji za repatriacijo nikakor nimajo uspeha, in dodal, da takšno stanje Madžarski ne škodi, ker Madžarska takšnih ljudi ne potrebuje, žal mu je samo nas, Jugoslovancev, ker imamo toliko dela z begunci oziroma z njihovimi državljani.«¹²⁵

13. Družina Soós
iz Budimpešte, v materinem
naročju v Sloveniji
rojeni sin Károly
(Károly Soós, Baltimore, ZDA)

122 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 104–105, 113.

123 Prav tam. 104.

124 Prav tam. 130.

125 Prav tam. 109.

Kljub temu da so številni madžarski begunci ob prihodu izrazili željo za nastanitev v Jugoslaviji, se je pozneje to občutno spremenilo, saj je na koncu v Sloveniji ostalo le 27 oseb. Med 15 odraslimi osebami¹²⁶ jih je bilo osem slovenske in sedem madžarske narodnosti, vendar so vsi imeli sorodnike v Sloveniji.¹²⁷ Poročilo UDV omenja, da sta tu umrla tudi dva madžarska begunca. Pri eni osebi je šlo za nesrečo,¹²⁸ druga pa je umrla za posledicami meningitisa.¹²⁹

9. Zaključek

Po zatrtju madžarske vstaje leta 1956 je Madžarsko zapustilo okrog 200.000 ljudi, kar je predstavljalo približno dva odstotka vseh prebivalcev. Večina beguncev, skoraj 90 odstotkov, je zbežala čez Avstrijo, 10 odstotkov pa je odšlo v Jugoslavijo. Največ beguncev je državo zapustilo novembra in decembra 1956 ter si zatočišče poiskalo predvsem v Avstriji. V začetku naslednjega leta so sovjetske vojaške enote s pomočjo Kádárju zvestih čet zaprle madžarsko-avstrijsko mejo, zaradi česar se je begunska pot preusmerila proti Jugoslaviji. Do 1. januarja 1957 so v državi registrirali 1.748 madžarskih beguncev, a se je to število kmalu močno povečalo in 16. februarja znašalo že 17.254 oseb. Iz končnih uradnih podatkov jugoslovanskih oblasti je razvidno, da je v Jugoslaviji zatočišče našlo 19.857 madžarskih beguncev.

Prvotno stališče Jugoslavije do begunskega vprašanje je bilo, da je to notranja zadeva Jugoslavije in so težave poskušali rešiti z dvostranskimi (jugoslovansko-madžarskimi) pogajanjmi brez pomoči tretje strani. Vendar pa je zaradi skokovitega porasta števila beguncev ter zahtev zahodnih držav in Visokega komisarja OZN za begunce morala spremeniti svojo dotedanjo politiko. Ob koncu leta 1956 je Jugoslavija zaprosila za mednarodno pomoč, od februarja 1957 pa je v Beogradu začel delovati Začasni urad visokega komisarja OZN za begunce. Po tem obdobju je Jugoslavija madžarsko begunsko vprašanje urejala s pomočjo Urada visokega komisarja OZN za begunce in z madžarskimi državnimi organi.

---

126 Med 27 osebami, ki so se naselile v Sloveniji, je bilo 15 odraslih in 12 otrok.

127 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 112.

128 Najverjetneje je šlo za že omenjeno nesrečo v Čentibskih goricah.

129 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

Od 19.857 madžarskih beguncev, ki so zatočišče našli v Jugoslaviji, je madžarsko-slovensko mejo prestopilo 1.617 oseb. V begunskih taboriščih in sprejemnih centrih, urejenih na območju Ljudske republike Slovenije, so poleg omenjenih 1.617 oseb namestili še nadaljnjih 730 beguncev, ki so jih sem preselili iz drugih republik. V slovenskih begunskih taboriščih se je rodilo 14 otrok, kar kaže, da je večina beguncev spadala v mlajšo generacijo. Tako je v Sloveniji zatočišče našlo skupno 2.361 madžarskih beguncev, za katere so oblasti v severovzhodnem delu republike, v bližini madžarske meje, uredile osem begunskih taborišč in dva sprejemna centra. V taborišča so preuredili predvsem dvorce in hotele, in sicer v krajih: Veržej, Borl, Radenci, Štatenberg, Rogaška Slatina, Jelšingrad, Bizeljsko in Brestanica, v naseljih Črnci na Apaškem polju in Murska Sobota pa sta delovala sprejemna centra. Prvo begunsko taborišče so odprli že 1. novembra 1956, nadaljnje pa januarja in februarja 1957, ko je v državo prišla večina beguncev. Vsa begunska taborišča in sprejemni centri pa niso delovali v istem obdobju, odpirali in zapirali so jih glede na število beguncev. Zadnja begunsko taborišče (Brestanica) in sprejemni center (Murska Sobota) so zaprli 1. novembra 1957, natanko leto dni po odprtju prvega begunskega taborišča za madžarske begunce v Sloveniji. Od 2.361 madžarskih beguncev v Sloveniji se je v eno izmed držav zahodnega sveta neposredno od tod izselilo 499 oseb. Na Madžarsko se je vrnilo 55 oseb, devet pa so jugoslovanske oblasti (najverjetneje še novembra 1956) vrnile prisilno. V taboriščih sta umrli dve osebi, 29 pa jih je pobegnilo in zatočišče našlo v Avstriji (26 oseb) oz. se je vrnilo na Madžarsko (tri osebe), 27 beguncev pa se je integriralo v gospodarsko in družbeno življenje v Sloveniji oziroma so se odločili za stalno naselitev v Jugoslaviji.

Ob koncu ugotavljam, da je Jugoslavija po tistem, ko je v začetku decembra 1956 spremenila svoj odnos do begunskega vprašanja, za madžarske begunce korektno poskrbela. Na to med drugim nakazujejo tudi besede dr. Jánosa Dobszaya, begunca iz Lentija (Zalska županija), ki je bil nastanjen v slovenskih begunskih taboriščih:

»V Jugoslaviji so z nami dostojno ravnali. Naš tabor je OZN večkrat pregledal, njihov delegat pa je bil prisoten pri vseh uradnih dogodkih. Tako tudi v tistih dveh primerih, ko mi je poveljstvo taborišča sporočilo, češ da je Kádárjeva vlada poslala Titu pisno zahtevo za mojo izročitev. Delegat OZN, ki je govoril tudi madžarsko, je obljubil, da mi bo pomagal pri izselitvi v Švico, kar se je tudi zgodilo.«¹³⁰

---

130 TANTALICS BÉLA: Sokan elhagyta az országot. 44.

László Göncz

POMOČ BEGUNCEM

Madžarska vstaja
iz prekmurskega zornega kota

1. Uvod

Študijo, ki sem jo pripravil za konferenco madžarske skupnosti v Avstriji ob 50-letnici madžarske vstaje leta 1956, sem začel z besedami: »*Iskreno moramo priznati, da so oz. smo pomen in vpliv madžarske revolucije 1956 na čezmejne regije v sosednjih državah večinoma začeli preučevati šele v preteklih nekaj letih, intenzivneje v preteklih mesecih.*«¹ Za Prekmurje je to takrat vsekakor veljalo. Nato je minilo še eno desetletje, v katerem smo na tem področju nekoliko napredovali. Nekateri madžarski raziskovalci iz Slovenije so odkrili nova dejstva o omenjenih dogodkih, predvsem o njihovem vplivu na Slovenijo in Prekmurje ter o povezanosti z njima.

V zvezi z raziskovanjem dogodkov iz leta 1956 je z vidika prekmurskih Madžarov pomembno, da je določen del beguncev, ki so bili po zatrtju vstaje prisiljeni zapustiti Madžarsko (po naših izračunih vsaj odstotek celotne emigracije), v t. i. zahodni svet potovalo skozi Prekmurje. Tako se njihovi prvi stiki pretežno navezujejo na tam živeče Madžare.

V pričujoči študiji dojemanje dogodkov na Madžarskem leta 1956 analiziram predvsem iz prekmurske perspektive, sprejemanje beguncev v Sloveniji pa zlasti iz spominov in doživetij ob meji živečih prebivalcev madžarske narodnosti ter podatkov, s katerimi je »postregla« takratna partijska oblast. O dogodkih na območju ob Muri v 20. stoletju sem v preteklih dveh desetletjih na obeh straneh državne meje izvedel približno sto petdeset poglobljenih zgodovinskih intervjujev. Številnih mojih sogovornikov so se dogodki iz leta 1956 neposredno dotaknili. Vendar pa ta »slika« nikakor ni

---

1 GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. 35–45.

dokončna, saj osebno menim, da je neraziskanih še veliko dragocenih informacij, ki se navezujejo na prekmurske Madžare, prav tako pa tudi omenjeni intervjuji še niso v celoti poglobljeno analizirani.

2. Mnenja jugoslovanskega (in slovenskega) partijskega vodstva o madžarskih dogodkih leta 1956

Kljub dejstvu, da je bilo mogoče velika družbena gibanja na Madžarskem zaznati neposredno ob meji, so med prekmurskim prebivalstvom v tistih dneh krožile različne, velikokrat nasprotujoče si informacije. Jugoslovanski partijski aparat in njegove podrejene organizacije so poskušale vplivati na novice o madžarskih dogodkih ter jih prirediti v skladu z lastnimi interesi. Iz tega razloga so prekmurski Madžari stanje včasih zaznavali dokaj nejasno. Podobno je bilo tudi pri preostalih večjih madžarskih skupnostih nekdanje Jugoslavije (v Vojvodini, v baranjskem trikotniku na Hrvaškem).

Z vidika prebivalstva je bilo skoraj nemogoče oceniti, v kolikšni meri je takratno partijsko vodstvo moralo uradno jugoslovansko stališče podrediti sovjetskim interesom (glede na predhodna nesoglasja med Stalinom in Titom). Šele po nekaj desetletjih je postalo jasno (na podlagi virov tudi očitno), da sta se Tito in Hruščov o položaju na Madžarskem neposredno pogovarjala že pred 4. novembrom 1956, torej že med samo vstajo.

Iz zapisnika seje Izvršnega komiteja Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije z dne 6. novembra 1956 v Ljubljani, v katerem so citirane tudi besede na seji prisotnega Tita, je razvidno, da je Centralni komite Komunistične partije Sovjetske zveze zahteval sprejem pri vodstvu jugoslovanske partije že v dneh madžarske vstaje. Ko so jim sporočili, da ju bodo sprejeli, sta Hruščov in Malenkov 2. novembra 1956 v večernih urah prispela na Brione, kjer so ju pričakali Tito, Kardelj in Ranković. Predstavnika Sovjetske zveze sta jih obvestila, da so dogodki na Madžarskem že »tako ušli z vajeti«, da je nujno vojaško posredovanje. Na eni strani zato – kot sta poudarila – ker z enopartijskega vidika *»pozitivnega izida ni za pričakovati in bi dogodki imeli hude posledice tudi zunaj Madžarske«*, pa tudi zato, ker je med vodilnimi osebnostmi sovjetske vojske po odhodu sovjetske armade iz Madžarske izbruhnilo nezadovoljstvo. Citirani zapisnik ne omenja, da sovjetska vojska omenjenega sklepa dejansko ni udejanjila in Madžarske ni zapustila v celoti. Nedvomno se je sovjetsko vodstvo takrat že odločilo za vojaško posredovanje.

**14. Demonstracije oktobra 1956 v naselju Tornyiszentmiklós
ob madžarsko-slovenski meji**

(Tantalics Béla: Az 1956-os forradalom Lenti térségében)

Na Brionih sta Hruščov in Malenkov sicer prosila, da jugoslovanski politiki podajo svoje mnenje o začetku in značaju predvidene intervencije, ne pa tudi o sami izvedbi. Tito in sodelavci so jima svetovali, da namesto vlade Imreja Nagya oblikujejo novo vlado. Sovjeti so na čelo madžarske vlade najprej želeli postaviti Ferenc Münnicha, a so se – tako je zapisano v citiranem zapisniku – po jugoslovanskem nasvetu odločili za Jánoša Kádárja. Sprejeli so tudi nasvet jugoslovanskih partijskih voditeljev (tako je zapisano v zapisniku IK CK ZKJ), naj novo madžarsko vlado imenujejo »revolucionarna delavsko-kmečka vlada«. Delegaciji sta soglašali tudi v tem, da je sovjetsko partijsko vodstvo, zaznamovano s Stalinovim imenom, na Madžarskem in v drugih vzhodnoevropskih državah v preteklih letih naredilo številne napake predvsem z ustanavljanjem prisilnih delovnih taborišč.² Tito in njegovi sodelavci so oblikovanje Kádárjeve vlade podprli, o vojaškem posredovanju pa, kot je navedeno v zapisniku IK CK ZKJ, niso izrazili nobenega mnenja, saj jih zanj najbrž niti niso prosili. V zvezi s tem se lahko upravičeno pojavljajo dolo-

---

2 O srečanju na Brionih več v: Mićunović VELJKO: *Moskovske godine 1956/1958.*

čeni dvomi. Domnevamo lahko, da je Hruščov za takojšnje srečanje z jugoslovanskimi voditelji zaprosil prav zaradi nekakšnega soglasja z vojaško intervencijo. Vendar je Tito v zapisniku trdil drugače. Stališče jugoslovanskega partijskega vodstva je bilo jasno: dogodki na Madžarskem ter ukrepi proti njim na noben način ne smejo omogočati vrnitve t. i. Stalinovega režima, temveč naj se krepí »linija Hruščova«.³ Glede na predhodna jugoslovansko-sovjetska nesoglasja (Tito – Stalin), je bil tak odnos jugoslovanskega vodstva razumljiv.

Prebivalci Jugoslavije takrat tega niso mogli vedeti, podobno pa je bilo tudi ob današnji madžarsko-slovenski meji. V nasprotnem primeru bi zagotovo čutili večji odpor do jugoslovanskega vodstva, kar pa pripovedovanja sogovornikov ne nakazujejo. V okolici Lendave in v pokrajini Őrség (t. i. Stražni krajini) so ljudje poleg neposrednih ali posrednih, običajno tendencioznih pojasnil pristojnih partijskih organizacij in njihovih uradnikov, izvedeli samo to, da so Sovjeti 4. novembra ponovno zasedli Madžarsko. To je povzročilo begunski val in premik določenega sloja prebivalstva na Zahod. Pri informiranju so se morali zanašati na skrivaj ujete novice različnih radijskih postaj. Jugoslovanski odnosi do madžarskih beguncev so bili na splošno pozitivni, kljub uradnemu negativnemu odnosu do dogodkov na Madžarskem. To so potrdili tudi številni intervjuvanci.

Za celovito razumevanje stanja na obmejnem območju v petdesetih letih je nujno omeniti, da so jugoslovansko-madžarski odnosi, ki so se ob koncu leta 1948 močno poostrili ter se pozneje poglobili v ostre politične konflikte, na »prekmursko« interpretacijo dogodkov leta 1956 vplivali negativno. Informacije o stališču, ki ga je imela oblast o stanju na Madžarskem, so bile pomanjkljive in – kot smo že omenili – predvsem z enostranskimi pojasnili. Z vidika jugoslovanskega partijskega vodstva je bilo pomembno, da je madžarska manjšina (tudi v Prekmurju) o dogodkih v matični državi informirana z jugoslovanskega vidika. Takšen »pogled« je oblasti ugajal, saj je pripomogel k slabljenju narodne zavesti madžarske manjšine, ob tem pa je popuščala tudi njihova navezanost na matično državo.

Kljub temu da so bili prebivalci pokrajine ob Muri o madžarski vstaji pomanjkljivo obveščeni, so bili pretežnemu delu prebivalstva dogodki na drugi strani državne meje dokaj jasni že jeseni 1956. Več intervjuvancev je povedalo, da so na oblikovanje javnega mnenja močno vplivale novice različnih madžarskih radijskih postaj, predvsem tiste, ki

---

3 SI AS 1551, AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana. 129–130.

so prihajale z Zahoda. Za večino prekmurskih naselij z madžarskim prebivalstvom lahko povemo, da so bili ljudje – pa čeprav na skrivaj – navdušeni nad dogodki.

Zanimanje za dogodke na Madžarskem so pokazali tudi prebivalci drugih slovenskih regij (velik interes je bil predvsem v Ljubljani), kar je lahko vplivalo na odnos in mnenje partijskega vodstva. Na 4. plenarni seji Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije 20. novembra 1956 so med drugim kritično ugotovili, da je bilo v krogu Socialistične zveze delovnega ljudstva (tovrstna organizacija se je na Madžarskem imenovala Domoljubna ljudska fronta – Hazafias Népfrent) pa tudi v partijskih organizacijah slišati različne pripombe. Te naj bi se nanašale na to, da določeni ljudje tudi v Jugoslaviji pričakujejo podobna dejanja kot na Madžarskem, računajoč, da bodo ta izboljšala materialni položaj delavcev. Posamezniki so omenjali celo uvedbo večstrankarskega sistema ter govorili o Đilasovih reformnih prizadevanjih. Po mnenju Janeza Vipotnika,⁴ ki je stanje analiziral na plenarnem zasedanju, so skupine, ki so do tedaj kazale precej zmerno vedenje, pod vplivom madžarskih dogodkov »postale agresivne«. Nekateri so poročali celo o ustrahovanju izvajalcev oblasti ter omenjali prebujanje »belogardistov«. Namen vsega tega je bila predvsem okrepitev že izoblikovanega stališča komunistične partije, ki je dogodke na Madžarskem označila za reakcionarno gibanje. Kljub temu se je v jugoslovanski, znotraj nje pa tudi v slovenski družbi pod vplivom madžarske vstaje nekaj premaknilo, kar je partijsko vodstvo med poznejšimi gospodarsko-socialnimi ukrepi moralo upoštevati. Na določene težave so nakazali že na omenjeni 4. plenarni seji.⁵

Malo virov govori o odnosu madžarske skupnosti v Prekmurju do madžarskih dogodkov.⁶ Pokrajinski komite Zveze komunistov Srbije za Vojvodino je odkril, da je tamkajšnja madžarska skupnost do dogajanj na Madžarskem kazala velik interes, kar se lahko smiselno nanaša tudi na Prekmurje. Posebej so omenili pogostejša prebiranje časnikov in poslušanje radia, zlasti madžarskih postaj in sporede Radia Svobodna Evropa, kar je bilo značilno tudi za Prekmurje. Poročilo pokrajinskega partijskega komiteja navaja, da so se

---

4 Janez Vipotnik – slovenski politik, novinar in pisatelj; po letu 1942 se je pridružil slovenskemu partizanskemu gibanju, po drugi svetovni vojni pa je zasedal pomembne družbenopolitične položaje. V začetku petdesetih let je bil krajši čas minister za uvoz in izvoz, nato pa sekretar za gospodarstvo Izvršnega sveta SR Slovenije (1952–1953). V petdesetih letih je bil član ožjega vodstva komunistične partije.

5 SI AS 1589. Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956. 8–13.

6 Nekaj malega povedo o odmevu madžarskih dogodkov v Prekmurju tudi arhivski dokumenti slovenske UDV, ki so sicer z drugimi poudarki uporabljeni v članku: REŽEK MATEJA: Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji. 93–104.

med Madžari v Vojvodini pojavljale celo težnje po »ponovni priključitvi« k Madžarski. Intenzivnejše zanimanje so zaznali v intelektualnih krogih in pri premožnejših kmetih, med katerimi so se pojavljali tudi znaki »protisocialističnega« izražanja. Po mnenju komunistične partije se je pri madžarski manjšini simpatizerstvo z madžarsko vstajo (v virih jo dosledno omenjajo kot protirevolucijo) razvilo na nacionalni osnovi, manj pa s socialnih ali z ideoloških vidikov. Poročilo tudi navaja, da se je med prebivalstvom madžarske narodnosti razvil posebno močan odpor do ruskega vojaškega posredovanja. Centralno partijsko vodstvo je podobne informacije dobivalo iz Prekmurja, o čemer obstajajo tudi pisni viri. Kot bomo v nadaljevanju izvedeli iz razgovorov z intervjuvanci, je bilo simpatizerstvo madžarske skupnosti v Jugoslaviji (v Vojvodini, na Hrvaškem in v Prekmurju) z madžarsko vstajo leta 1956 močno in izredno raznoliko.⁷

3. Sprejem madžarskim beguncev in njim namenjena pomoč

Károly Varga (1928),⁸ rojen v Genterovcih, se spominja, da so ljudje ob vsaki priložnosti poslušali novice na madžarskih radijskih postajah. V Kardoševi gostilni v Dolnji Lendavi je Varga poslušal govor ministrskega predsednika Imreja Nagya, v katerem je napredne svetovne sile zaprosil za pomoč proti ruski (sovjetski) invaziji. Kot se spominja, je bila zaradi govora v gostilni takrat velika gneča. Tudi v njegovem stanovanju v Dolnji Lendavi (Károly Varga je v tistih letih delal in stanoval pri nekem čevljarju) so neko noč gostili begunce – sorodnike mojstrove soproge – med njimi je bil domnevno član skupine za evakuacijo knezoškofa Mindszentyja. Po naključju naj bi med nekim zaupnim pogovorom slišal, da je UDBA⁹ (jugoslovanska uprava državne varnosti) določene begunce prisilila k vohunjenju.

Možje, ki so delali za Upravo državne varnosti, so namreč pri določenih beguncih pomoč pogojevali z zahtevami, ki so bile za človekovo dostojanstvo skrajno ponižujoče.

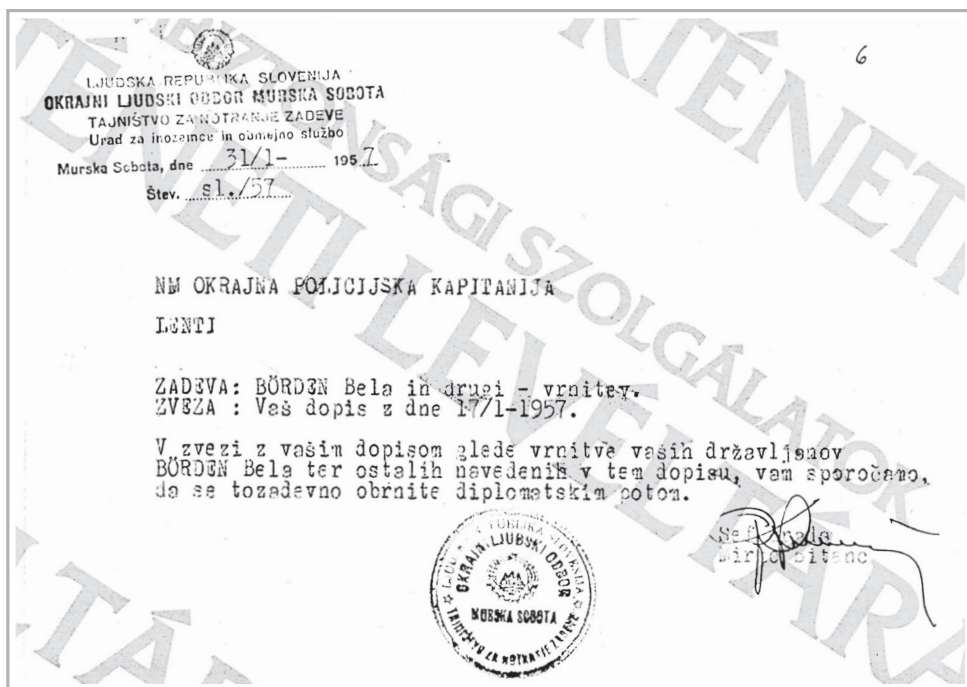
---

7 SI AS 1589/III, tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih medjunarodnih dogadjaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim dogadjajima. 14–18.

8 V študiji so za imeni intervjuvancev v oklepaju navedene letnice njihovega rojstva (če je znana). Med tem so nekateri sicer umrli, a tega, zaradi pomanjkljivih podatkov, nismo označili.

9 Slovensko Upravo državne varnosti (UDV), srbohrvaško Uprava državne bezbednosti (UDB). Pogovorno se je uporabljala le kratica UDBA.

Tej prisili se najverjetneje mnogi niso mogli izogniti. Eden od njih se je v Dolnji Lendavi zadrževal še dolgo po dogodkih leta 1956 in sodeloval pri dejavnostih omenjene razvpite organizacije.¹⁰

15. Odgovor jugoslovanske oblasti na prošnjo madžarskih organov za izročitev Béle Bördéna iz Lentija in njegovih tovarišev

(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 3.1.5. O-13018/1 Bördén Béla)

Péter Lukács (1916) iz Krplivnika je povedal, da so novice o dogodkih na Madžarskem leta 1956, vključno z rusko invazijo po 4. novembru, kmalu dosegle tudi vasi v pokrajini Őrség. V tistih dneh je tja že prispelo nekaj beguncev; družina Lukács je v svoj dom za nekaj ur sprejela neko družino. Péter se je spomnil, da so begunci v Krplivnik prihajali predvsem iz smeri pokopališča, kjer so na križih in nagrobnikih naleteli na madžarske napise, zaradi česar jih je zaskrbelo, saj niso vedeli, pod čigavo pristojnostjo je to območje. Ko so se prepričali, da so že v Jugoslaviji, so se kmalu umirili. Tiste, ki so prenočili pri njih, so pogostili in oskrbeli z nujnimi rečmi, nato pa so odšli naprej. Nekaterim je pozneje uspelo oditi v Kanado. Ko so begunci zapustili družine ob meji, so jih jugo-

10 GÖNCZ LÁSZLÓ: *Egy peremvidék hírmondói*. 77-88.

slovanski vojaki najprej pospremili v Hodoš, nato pa so nadaljevali pot proti Gornjim Petrovcem ter za krajši čas pristali v Murski Soboti.¹¹

József Varga, bratranec Károlya Varge, se je spomnil, da sta takrat s soprogo kot mlad učiteljski par poučevala v Dobrovniku. V začetku novembra so po kobiljanski cesti in drugih poteh iz smeri Madžarske v vas prihajali številni begunci; domačini so jih usmerjali in jih oskrbeli s hrano. Tudi sama sta beguncem večkrat ponudila hrano ter jim s tem vsaj malo olajšala nadaljnjo pot. Od nesrečnikov sta izvedela, da je bila cilj njihovega potovanja običajno Avstrija oziroma katera od drugih zahodnih držav. József je povedal, da so si na slovenski strani meje madžarsko vstajo razlagali s tem, da je madžarski narod močan, saj se je izkazalo, da se lahko sooči z represivno sovjetsko oblastjo.¹²

Rojstna hiša Ferenc Sánczija (1927) v vasi Lendvakecskés na madžarski strani stoji le trideset metrov od državne meje. Sogovornik, ki se je pozneje preselil v Réedics, je pripovedoval, da so po zatrtju madžarske vstaje leta 1956 številni begunci za prestop meje izbrali okolico vasi Lendvakecskés. Bujni gozdovi so prebežnikom nudili dovolj varnosti, prestop meje pa je bil takrat že enostaven, saj so v preteklih letih postavljene mine do takrat že odstranili. Ferenc je videl številne družine in posameznike, ki so prebegnili na jugoslovansko stran. Spomnil se je, da je eden od madžarskih stražarjev vsakokrat, ko je kdo prestopil mejo, simbolično izstrelil nekaj nabojev. Vendar pa – kot je povedal tudi njemu – na begunce nikoli ni streljal.¹³

Nasproti vasi Lendvakecskés se na slovenski strani meje raztezajo obronki griča Bükeš (Bükk-hegy), kjer so od 19. stoletja poleg vinogradov zrasle tudi družinske hiše. Tam je tudi rojstna hiša Márie Fehér, z deklíškim priimkom Mujdrica (1943); v njenih spominih madžarska vstaja leta 1956 zaseda pomembno mesto, družine na Bükešu so se namreč srečale s številnimi begunci. Prečkanje meje na z gozdovi poraslem odseku se je ljudem, ki so bili prisiljeni zapustiti svojo domovino, najverjetneje zdelo veliko enostavnejše. Begunce so skoraj pri vseh hišah z veseljem sprejeli, celo pripravljali so se, da jih oskrbijo s hrano in jim ponudijo prenočišče. V dneh, ko so množično prihajali, so tamkajšnje družine njihov prihod sporočile krajevnemu predstavniku, ki je begunce nato pospremil do mejne karavle, kjer so običajno prespali. Naslednji dan so jih odpeljali na policijsko postajo v Doljno Lendavo, od tam pa v slovenske zbirne tabore, ustanovljene

---

11 Prav tam. 121–126.

12 Prav tam. 105–113.

13 GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországbán. 47–55.

prav v ta namen. Kot se Mária spominja, so begunci nepretrgoma prihajali kar nekaj časa in v velikem številu. Prihajali so posamezniki pa tudi veliko družin, ki so na ozemlje takratne Jugoslavije stopili prav v okolici Bükeša. Graničarji (mejni stražarji) so z njimi ravnali zelo človeško. Dogajalo se je celo, da so pozimi, ko je zapadel sneg, očistili cesto do karavle ter s tem olajšali prevoz iz vasi. Skoraj vsi prebežniki so tamkajšnjim ljudem pripovedovali o svojem življenju in trpljenju. Mária meni, da je večini beguncev na Madžarskem grozila resna nevarnost, vendar je bilo med njimi tudi nekaj takšnih, ki niso pobegnili pred trpinčenjem, temveč so bili nezadovoljni z življenjskim standardom v domovini.

Márijin soprog László Fehér (1933) iz Kapce se je v tem obdobju šolal v Subotici. Učitelji o dogodkih niso želeli govoriti; verjetno so za to imeli svoje razloge. Mejnega odseka v Bački begunci običajno niso prestopali oziroma so ga uporabljali veliko redkeje kot del državne meje v Prekmurju. Tudi Lászlu je iz tega obdobja v spominu ostala zanimiva zgodba. Ko je ob koncu leta 1956 z vlakom potoval domov, je v Čakovcu od neke madžarske begunske družine kupil dragocen fotografski aparat.¹⁴

Árpád Salamon (1930) iz Subotice, ki je med madžarsko vstajo leta 1956 poučeval v Dolnji Lendavi, je pripovedoval o svoji takratni predanosti, odločnosti. Z Józsefom Horváthom, enim od lokalnih učiteljev, sta se dogovorila, da bosta, če bo treba, odpotovala v Budimpešto in pomagala pri reševanju madžarske »zadeve«. Za zamisel je izvedela UDBA, zaradi česar se je na seznamu zloglasne organizacije znašel tudi Árpád. Lokalni partijski vodja jih je celo poklical na zagovor, vendar na srečo večjih težav nista imela. Po svojih močeh sta pozneje pomagala beguncem, predvsem otrokom, ki so »za krajši čas obiskovali lendavsko osnovno šolo«.¹⁵

Ko se je oktobra 1956 na Madžarskem progresivni sloj družbe uprl dotedanjemu sistemu in Sovjetom, so tudi Ferenc Juretics (1932) iz Kapce in njegovi prijatelji dogodke doživljali kot izziv. Vseh 20 oz. 25 narodno zavednih madžarskih mladeničev se je strinjalo, da je upornikom treba nekako pomagati. Bili so pripravljeni, če bo treba, »da gredo pač streljat«. Kot se spominja Ferenc, je jugoslovanska oblast takoj po izbruhu madžarske vstaje varovanje meje v Prekmurju močno okrepila. Kljub številnim graničarjem in policajem so se mladeniči neko noč, »ko je že kazalo, da revolucija ne bo uspela«, oborožili in krenili proti madžarsko-jugoslovanski meji, odločeni, da gredo na Madžar-

---

14 GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. 144–164.

15 GÖNCZ LÁSZLÓ: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). 90–97.

sko in sodelujejo v vstaji. Večina mladih, tako tudi Ferenc, je nezakonito posedovala orožje. Prestop meje so načrtovali na odseku nekaj sto metrov zahodno od poznejšega mejnega prehoda Dolga vas–Rédics, ob potoku Borosnak, a jim ni uspelo, saj so jih granicarji kmalu odkrili. Skupino so neposredno pred državno mejo obkolili, jim ukazali, naj predajo orožje in se nemudoma vrnejo domov. Tako se je tudi zgodilo, prestrašeni mladeniči so se kar najhitreje vrnili domov. Tri dni pozneje je policija aretirala glavnega organizatorja, izkušenejšega moža iz Dolgovaških goric. Ob tem so se vsi zelo prestrašili in so v strahu čakali, kakšne vrste maščevanja bodo deležni. V naslednjih dneh je policija na zaslišanje odpeljala še dve ali tri osebe, a so jih takoj izpustili. Ferenc je priznal, da občutek strahu in negotovosti niti pozneje ni izginil, kar je – hkrati z željo po boljšem življenjskem standardu – močno vplivalo na to, da so se številni med njimi odločili za odhod in dokončno slovo od Jugoslavije. Tako se je štirinajst mladeničev iz skupine, ki jo je omenil Ferenc, odločilo za ilegalni prestop avstrijsko-jugoslovanske meje. Na pot so krenili 6. decembra 1956 ter s seboj tudi tokrat vzeli orožje. Odločeni so bili, da bodo streljali na vsakogar, ki jih bo želel ustaviti ali jim ovirati prehod. Na srečo med potjo niso imeli nevšečnosti in so vsi srečno prispeli na drugo stran. Ferenc Juretics je pozneje odšel v Kanado, kjer živi še danes.¹⁶

Ernő Eőry (1936) iz Hodoša je pripovedoval, da je o dogodkih na Madžarskem izvedel šele ob odhodu v vojsko. Kaj natančno se je na Madžarskem dogajalo, ni vedel. Častniki jugoslovanske vojske so jim govorili o protirevolucionarnih nemirih ter jih ustrahovali, da je madžarska vojska že v pripravljenosti in na drugi strani meje čaka, kdaj bo lahko vdrla v Jugoslavijo. Ernő je vojsko služil sorazmerno blizu meje, v Bjelovaru, zato so napetost in živčnost vojske tam še zlasti močno občutili. V polni vojni pripravljenosti so dva polna tedna čakali na napad madžarske vojske. Ukaz o ukinitvi vojnega stanja je prišel šele po sovjetskem »zatrju protirevolucije«.¹⁷

Ferenc Hajós (1935), prvi veleposlanik Slovenije na Madžarskem po osamosvojitvi, se spominja, da so njega in ožje prijatelje, ki so študirali na zagrebški fakulteti in sodelovali pri delu Madžarskega kulturnega društva Ady Endre, dogodki na Madžarskem leta 1956 močno navdušili. Tudi nekateri med njimi so razmišljali, da bi se kot prostovoljci borili skupaj z madžarskimi revolucionarji. Med njimi je bil tudi »preveč vnet« študent, ki so ga zaradi simpatizerstva celo zaprli.

---

16 Rokopis avtorja.

17 Gőncz László: *Egy peremvidék hírmondói*. 141–152.

Brata Király, Lajos (1934) in Ferenc (1936), sta se v spominih prav tako za trenutek ustavila pri dogodkih iz leta 1956. Po zatrtju madžarske vstaje so tudi k staršem Lajoseve soproge prišli sorodniki iz Tornyiszentmiklósa. S statusom beguncev so jih namestili v zbirno taborišče Borl, pozneje pa so odpotovali na Zahod. Družina Lajoseve soproge Márie je za sorodnike begunce veliko žrtvovala, saj so ti čez mejo zbežali brez oblačil in drugih nujnih reči. V zbirnem taborišču pa so jim pomagali tudi z denarjem.

Ferenc (danes znan kipar, prejemnik nagrade Munkácsy) se je z madžarskimi begunci, predvsem dijaki, srečal v Ljubljani, kjer je obiskoval srednjo šolo. Zaradi njegovega znanja madžarskega jezika so ga v dijaškem domu nekajkrat prosili, da jim pomaga kot tolmač. Spominja se tudi, da so pri namestitvi in organiziranju nadaljnje poti madžarskih beguncev pomagali v civilu delujoči sodelavci slovenskega notranjega ministrstva.

Po mnenju bratov Király so z večino beguncev, ki so prispeli na ozemlje Slovenije, ravnali korektno. Lajos je tudi omenil, da so madžarske oblasti sorodnike, ki so izvirali iz Prekmurja in so se po odcepitvi pokrajine leta 1919 odselili v matično domovino, v petdesetih letih odpeljali v vas Kistárca in jih noč in dan pretepali. Tisti, ki so lahko, kot na primer že omenjeni sorodniki njegove soproge, so pozno jeseni 1956 pobegnili pred preganjanjem.¹⁸

V tistih dneh pa je bila priložnost tudi za drugačno obmejno srečanje. Ko je bila v negotovem stanju jeseni 1956 jugoslovansko-madžarska meja za begunce še prehodna, je Kaszásné Gazdag Erzsébet (1925) iz Doline obiskala sestra z družino, ki je živela v Tornyiszentmiklósu. Čez mejo niso prišli zato, da bi ostali dalj časa ali odpotovali na Zahod, temveč da bi se srečali s sorodniki. Sodelavci jugoslovanske oblasti so izvedeli, da se pri njih zadržujejo ljudje iz Madžarske, zato so prišli k njim na dom. Ko so se prepričali, da se bodo sorodniki še isti večer vrnili na Madžarsko, jih niso več nadlegovali.¹⁹

Margit Szabó (1939), z dekliškim imenom Füle, iz Radmožancev se takratnih dogodkov spominja iz drugačnega zornega kota. Med trgatvijo v vinogradu na griču Riganoc pri Žitkovcih je neki moški iz njene vasi želel nazdraviti madžarski vstaji, zato je z desetlitrsko steklenico vina prečkal državno mejo. K sebi je povabil dva madžarska vojaka, nato pa so družno nazdravili in popili vse vino. Bilo jih je strah, da bi jih med popivanjem ne zalotili jugoslovanski graničarji, a jih k sreči niso. Menila je, da je bila oblast v hetiških vaseh, ki so spadali k Sloveniji, zelo pozorna na madžarske dogodke.

---

18 Prav tam. 88–99.

19 Prav tam. 113–121.

Tamkajšnji ljudje so namreč težko prišli do informacij, zato niso vedeli, kaj natančno se je na Madžarskem dogajalo. Slutili so, da se dogajajo veliki družbeni premiki. Margit sama je slišala, kako je nekoč iz smeri vasi Gáborjánháza odmeval znani slogan: »*Ljudem kruh, Geróju vrv! Naj živi domovina, Rus naj gre domov!*« (»*A népnek kenyeret, Gerőnek kötelet! Éljen a haza, az orosz menjen haza!*«). Na domačem vrtu je našla iz letala odvržen letak z dvanajstimi točkami. Begunci, ki so na pot krenili nekaj tednov pozneje, po zatrtju vstaje, so potovali tudi skozi hetiške vasi, vendar jih nihče ni prosil za pomoč.²⁰

Rozália Fehér (1944) iz Radmožancev je bila stara dvanajst let, ko je leta 1956 pri vaškem trgovcu in svojem sorodniku Jánosu Rudasu poslušala radijske novice o dogodkih na Madžarskem. V žganjarni, madžarske radijske postaje so namreč poslušali tam, se je zbrala množica ljudi. Ob neki priložnosti sta k Rudaševim prišla begunca in pri njih ostala nekaj dni. Ker je imel Rozalijin oče konje, sta ga prosila, naj ju odpelje v Beltince. Sprva tega ni želel, ker se je bal posledic. Begunca sta bila namreč brez dokumentov, kar bi ob morebitni kontroli lahko povzročilo resne težave. Nato se je kljub temu odločil, da ju bo odpeljal; na novembrski večer leta 1956 so krenili v Beltince. Begunca sta bila premožna moški in ženska iz Velike Kaniže (Nagykanizsa), znanca družine Rudas. S seboj sta imela samo dva majhna kovčka. Na vožnji se je očetu pridružila tudi Rozália. Med potjo so se pogovarjali o tem, da želita odpotovati v Ameriko. O njuni poznejši usodi Rozalija nima nobenih podatkov. V Beltincih so se ustavili pred veliko nadstropno hišo, kjer sta begunca izstopila in odšla vanjo. Rozalijin oče ju je pospremil, ona pa je med tem ostala pri konjih, nato pa sta se srečno vrnila domov. Rozalija je na vprašanje, koliko beguncev je v tistih dneh prišlo v njihovo vas, odgovorila oklevajoče, saj so ljudje o tem le strahoma govorili.²¹

Za konec pa povzemam zgodbe, ki smo jih pred desetimi leti zabeležili med skupnim zbiranjem podatkov o dogodkih leta 1956.²²

Po pripovedovanju Ferenc Pozderca (1940) iz Doline so med madžarsko vstajo na robu vasi našli veliko letakov; morali so jih predati policiji. Kot se spominja, so se v okolici Doline prvi begunci pojavili na začetku novembra 1956, za njimi pa je kmalu začelo prihajati vedno več ljudi. Nekateri so prišli čez griče neposredno iz Madžarske,

---

20 GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. 38–49.

21 Rokopis avtorja.

22 Podatke, katerih zapiski so se žal izgubili, smo zbirali zgodovinar Attila Kovács (zbral je večino zapisov); Tanja Kološa, študentka zgodovine iz Dobrovnika, ter podpisani.

drugi pa iz smeri Pinc. Vaščani so jim nudili vso možno pomoč. Pozderek se še spominja, da je ob neki priložnosti, ko so v vasi slavili poroko, lendavski taksist János Csih (oziroma Janči, kot so ga vsi poznali) v spremstvu policistov proti Lendavi peljal od šest do osem beguncev; gospodar in starešina sta jih povabila med svate in jih obilno pogostila. Povedal je tudi, da je János Csih v tistem obdobju begunce iz Pinc v Lendavo prevažal tudi po večkrat dnevno, kar je potrdila tudi taksistova hči Ilus Kotnjek (1942). Gospa Ilus je omenila, da je veliko beguncev pred tem živelo v naseljih Lenti in Lovász, njen oče pa je nekatere med njimi spoznal že med drugo svetovno vojno, ko je delal pri naftni družbi v Lovásziju (natančneje v naselju Kútfej). Številne begunce so nato začasno namestili v zgradbi kopališča v Radencih. Po pripovedovanju gospe Ilus jih je njen oče vsak teden obiskal ter jim nosil hrano, oblačila in druge nujne reči. Ludvik Žižek (1941) iz Čentibemni, da mnogi niso upali pomagati beguncem, ker jih je bilo strah pred preganjanjem jugoslovanske oblasti. Omenil pa je tudi druge, tragične in zaskrbljujoče dogodke. Enega od podobnih tragičnih dogodkov se spominja tudi Mária Dragosics (1944), rojena Horváth, iz Gornjega Lakoša, ki je prav tako odraščala v Čentibi. Bila je namreč na pogrebu deklice, ki je izgubila življenje med prečkanjem meje. Tragično deklino smrt je povzročil strel iz puške, ki se je sprožila v rokah njenega očeta med prehajanjem bodeče žice na meji. Belo obleko, v kateri so jo pokopali na čentibskem pokopališču, ji je zašila Marijina teta. Nesrečna družina je po tem dogodku v Čentibi pri očetovih starših ostala še dve leti, nato pa so odpotovali v Avstrijo. Čez nekaj časa so se izselili v Venezuelo.

Ilona Bagladi (1947) je bila sicer Lendavčanka, a je hodila v dolgovaško osnovno šolo, kjer je obiskovala madžarski razred. Nekega dne, ko so se otroci vračali iz šole, so videli, da so v zgradbo policije, ki je bila takrat na trgu poleg župnijske cerkve Sv. Katarine (danes je tam parkirišče), vodili begunce. V popoldanskih urah se je Ilona vrnila, zbrala pogum in se jim približala. Začela se je pogovarjati z deklico svoje starosti in njeno mamo, o čemer je pozneje poročala tudi staršem. Mati je zanje pripravila hlebec kruha, skodelico masti in nekaj jabolk. Ko jim je Ilona prinesla pripravljeno hrano, jo je policaj vprašal, ali jih pozna; odgovorila je, da ne. Naslednji dan, ko se je spet vrnila, beguncev ni bilo več, saj so jih medtem že odpeljali.

Anna Kovács (1943), (rojena Kovácsics), iz Dolge vasi je povedala, da je neko soboto v novembru 1956, še pred prihodom sovjetske vojske, državno mejo pri Rédicus prestopil konvoj 15 do 20 madžarskih vojaških vozil. Ustavili so se pri dolgovaškem pokopališču, kamor jim je Anna odnesla sveže pečeni kruh in mleko. Kot se spominja, se je v prvem vozilu peljal poveljnik z družino, njegovi lačni otroci pa so prejete dobrote

navdušeno pozobali. Hrano so jim prinašali tudi številni drugi vaščani. Anuš (kot so jo klicali) se spominja tudi, da je približno pol leta v šolo skupaj z njimi hodila tudi begunska deklica po imenu Edit Bokros. O družini Bokros je pripovedoval tudi György Tomka (1942), ki meni, da je družina iz Tiszaszentmihálya v Dolnji Lendavi, kjer sta se jim rodila tudi dva otroka, živila pet oziroma šest let. Poleg družine Tomka jim je veliko pomagala tudi družina Kocuvan. Med njimi se je spletlo iskreno prijateljstvo. Domnevajo, da so se pozneje preselili v Avstralijo.

Gizella Huzján (1925), rojena Csiszár, se je spomnila, da je v tistem času mesto prečkalo veliko begunskih družin. Ker je bila doma iz Lentija, je mnoge od njih poznala ter jim po svojih močeh poskušala pomagati. Številne begunce so namestili v zgradbi kopališča v Radencih, kjer jih je trikrat obiskala in jim prinesla nekaj hrane.

Oszkár Varga (1934), Vilmos Kócán (1947) in József Kócán (1973) – ki se je skliceval na besede svojega očeta – iz Motvarjevcev so povedali, da so se od novembra 1956 v žganjarni Sándorja Kócána ustavili številni begunci. Pri njem so se ogreli, dobili hrano in pijačo, nato pa običajno naslednje jutro s kočijo nadaljevali pot proti Murski Soboti. Po besedah Vilmosa Kócána je intenzivno prehajanje meje v okolici Motvarjevcev trajalo približno teden dni. Med begunci so bile številne družine, med prišleki pa tudi precej dojenčkov in zelo starih ljudi.

4. Sklepne misli

V pričujoči študiji sem želel predvsem prikazati nekaj vidikov »razpoloženja«, ki se je v pokrajini ob Muri izoblikovalo pozno jeseni 1956. Menil sem, da je ob tem treba analizirati nekatere takratne zapisnike republiških (slovenskih) oziroma zveznih partijskih organizacij. Glede na namen in obseg pričujoče študije sem takrat te ugotovitve samo delno omenil. V svojem prispevku sem poudaril predvsem nekaj pomembnejših odločitev in takratnih interpretacij jugoslovanskega (in slovenskega) partijskega vodstva; te so bile z vidika izoblikovanja javnega mnenja do zdaj manj znane. Takratni viri dokazujejo, da so bile objavljene informacije o dogodkih leta 1956 na Madžarskem spremenjene, zmanipulirane v skladu z interesi partije. V absolutnem interesu jugoslovanskega političnega vodstva je bilo, da – čeprav so se neposrednemu vplivu »socialističnega tabora«, ki mu je vladala Sovjetska zveza, poskušali elegantno izogniti – z vidika ideologije takratne partijske države »škodljiv madžarski učinek« ne bi vplival na prebivalstvo. Iz številnih

podatkov lahko sklepamo, da so izobraženci in tudi drugi sloji v nekdanji Jugoslaviji dogodkom na Madžarskem, ki so sledili 23. oktobru, izkazovali veliko naklonjenost.

Informiranost prebivalcev Madžarski sosednje države je bila različna, o tem, da je na obmejnem območju zelo veliko ljudi, predvsem pripadnikov madžarske skupnosti, dogodke v matični državi pozorno spremljalo, pa ni nobenega dvoma. Ugotovimo lahko, da so bili jugoslovanski državljani madžarske narodnosti o vstaji na Madžarskem leta 1956 ter njenem značaju zelo dobro seznanjeni, kar pa partijskemu vodstvu ni bilo pretirano všeč. O tem izrazito pričajo zapisniki različnih političnih organov. Prav tako sem menil, da je pomembno predstaviti tudi srečanje jugoslovanskega in sovjetskega vodstva neposredno pred 4. novembrom 1956, ki je na krvavo maščevanje najbrž močno vplivalo.

Intervjuvanci iz Prekmurja so podali zanimiva pričevanja predvsem o sprejemu in nudenju pomoči beguncem, o čemer so pred osamosvojitvijo le redkokdaj govorili. Številni so podali veliko dragocenih »izjav«. Pomembno je bilo na primer, da smo izvedeli, kako so bili številni – čeprav se je izkazalo za nerealno zamisel – pripravljene odpotovati na Madžarsko in pomagati revolucionarjem tudi z orožjem. Ni dvoma, da so tudi te, dolga leta skrite in zatajene zgodbe vzrok za to, da ima mlajša generacija precej pomanjkljivo znanje o madžarski vstaji leta 1956. Nekateri se, morda tudi zato, še vedno nagibajo k stališču, ki se je tu ukoreninilo še v obdobju enopartijske države in ga je nekoliko »zagovarjala« tudi oblast. Po tem stališču – napačnem in zmotnem – naj bi »madžarski dogodki leta 1956« ne vplivali na zamejske regije, kjer živi madžarsko prebivalstvo. Če bi potomci in drugi zainteresirani z dogodki iz leta 1956 povezane spomine svojih staršev in starih staršev bolje poznali, bi se morda povečal tudi njihov splošni interes do vsega madžarskega, na tej podlagi pa bi se okrepila tudi na dejanskih vrednotah utemeljena narodna identiteta.

Attila Kovács

BEGUNSKA TABORIŠČA IN SPREJEMNI CENTRI V SLOVENIJI

1. Uvod

V poglavju »Madžarski begunci v Sloveniji leta 1956 in 1957« sem begunska taborišča in sprejemne centre, urejene v najsevernejši jugoslovanski republiki, na kratko že omenil, v nadaljevanju pa se bom z njimi, kakor tudi z datumi njihove ustanovitve, organiziranostjo in življenjem v v njih ukvarjal nekoliko podrobneje. V zaključku prispevka bom s pomočjo fotografij prikazal nekdanje stanje begunskih taborišč in sprejemnih centrov v petdesetih letih prejšnjega stoletja in njihovo stanje leta 2016.

2. Begunska taborišča in sprejemni centri v Sloveniji v letih 1956 in 1957

Za madžarske begunce je oblast v Sloveniji uredila skupno osem begunskih taborišč in dva sprejemna centra, skozi katera je šlo 2.361 beguncev. Nekaj več kot dve tretjini jih je v Jugoslavijo stopilo na slovenskem odseku madžarsko-jugoslovanske meje, ena tretjina pa je bila v slovenska taborišča premeščena iz drugih jugoslovanskih republik. Slovenska begunska taborišča so delovala natanko eno leto, saj je bil prvi odprt 1. novembra 1956 v Veržehu, zadnji dve taborišči, v Brestanici in Murski Soboti, pa so zaprli 1. novembra 1957.

TABELA 1: Begunska taborišča in sprejemni centri za madžarske begunce na ozemlju Slovenije, čas njihovega odprtja in zaprtja

Naselje	Odprto	Zaprto
Veržej	1. november 1956	20. november 1956
Borl	20. november 1956	3. april 1957
Radenci	14. januar 1957	1. april 1957
Štatenberg	17. januar 1957	1. april 1957
Rogaška Slatina	28. januar 1957	18. april 1957
Jelšingrad	18. februar 1957	17. maj 1957
Bizeljsko	28. februar 1957	avgust 1957
Brestanica	11. marec 1957	1. november 1957
Črnci na Apaškem polju (sprejemni center)	30. marec 1957	julij 1957
Murska Sobota (sprejemni center)	julij 1957	1. november 1957

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

Prvo slovensko begunsko taborišče so uredili razmeroma blizu madžarske meje, v kraju Veržej, in sicer v t. i. Marijanišču.¹ Tu so jugoslovanske oblasti namestile častnike obmejnega poveljništva (graničarje) in pripadnike ÁVH iz Letenya, Nagykanizse in Murakeresztúra, ter dva sekretarja partijskega odbora Madžarske delavske stranke (MDP) iz Nagykanizse in Letenya, ki so v strahu pred dogajanjem na Madžarskem v Jugoslavijo zbežali 31. oktobra 1956. Dve osebi sta s seboj pripeljali tudi svoji družini.² Skupine, nameščene v Veržeju, se spominjajo tudi tamkajšnji prebivalci. Po njihovih besedah so skupino beguncev sestavljali častniki in podčastniki, z njimi pa so bili tudi ženske in otroci. Za odhod so se najverjetneje odločili precej na hitro, saj so otroci in žene v Veržej prišli v pižamah. Eden med intervjuvanci, ki je govoril rusko, se je z njimi tudi večkrat pogovarjal. Po njegovem pripovedovanju so častniki in podčastniki ruski jezik zelo dobro obvladali, zaradi česar je sklepal, da se je ta skupina beguncev vojaško najbrž šolala v Sovjetski zvezi. Lokalni intervjuvanci so še povedali, da so jugoslovanske oblasti begunce sprejele kot goste. V domu, kamor so jih namestili, so vsak dan dobili

1 V Zavodu Marijanišče, ki so ga ustanovili salezijanci, je vse do nacionalizacije leta 1945 delovala šola – več o tem: <http://marianum.si/zgodovina-marijanisca> (10. 9. 2016).

2 Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. 7–10.

tri sveže obroke, poleg tega pa še vino, sladkarije in cigarete, otroci pa tudi pomaranče in čokolado.³

Zaradi premajhne kapacitete so taborišče v Veržeju 20. novembra 1956 zaprli ter še isti dan v gradu Borl pri Ptujju odprli novo in večje. V zvezi z datumom odprtja begunskega taborišča v Borlu moram omeniti, da je med poročilom Uprave državne varnosti in spomini Zoltána Martona, ki se je 4. novembra 1956 skupaj s celotno stotnijo vezistov iz vojašnice Zajda v bližini Lentija umaknil v Jugoslavijo, določeno protislovje. Zoltán Marton namreč o dnevih po 4. novembru, ko so prispeli v Jugoslavijo, trdi naslednje: »Najprej so nas odpeljali v grad Borl, kjer smo morali oddati tudi orožje in opremo, pustili so nam samo en radio.«⁴ V poročilu Uprave državne varnosti pa je zapisano, da so begunsko taborišče v Borlu ustanovili šele 20. novembra. Pri tem je mogoče dvojje: ali se moti Zoltán Marton ali pa je napačno poročilo Uprave državne varnosti.

Na prelomu let 1956 in 1957 so varovanje madžarsko-avstrijske meje dodatno okrepili. Posledica tega je bila, da je Jugoslavija ostala edina država, v kateri so si begunci lahko poiskali zatočišče. Januarja in februarja 1957 je v Jugoslavijo prišlo večje število madžarskih beguncev, za katere so ustanovili nove sprejemne centre in begunska taborišča. V prvih dveh mesecih leta 1957 so več begunskih centrov ustanovili tudi v Sloveniji. Tako so 14. januarja novo begunsko taborišče uredili v termalnem kopališču Radenci, tri dni pozneje so za begunce preuredili še dvorec Štatenberg, 28. januarja pa so zanje preuredili hotele še enega termalnega kopališča, tokrat v Rogaški Slatini.⁵ Tu so begunce namestili v dveh hotelih, in sicer v Beograjskem domu (danes Vila Golf) in Slatinskem domu (danes hotel Slatina).⁶

Ker so bila slovenska begunska taborišča, ustanovljena ob koncu leta 1956 in januarja 1957, urejena v turističnih objektih, so zaradi bližajoče turistične sezone njeni začasni stanovalci postali »moteči« dejavniki. O tej težavi so slovenski dnevnikarji pisali že januarja 1957: »Ob začetku turistične sezone – v aprilu – bodo nastopile še druge težave, ker bo treba dobiti nove objekte za razmestitev beguncev, v kolikor z mednarodno pomočjo ne bo izvršena evakuacija.« Članek je tudi poudarjal, da so do 28. januarja 1957 v Jugoslaviji:

---

3 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 218–219.

4 MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. 196.

5 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

6 KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 225.

»... organizirali 22 sprejemališč v turističnih domovih, domovih kulture, po vaseh in drugih gostinskih in zdraviliških objektih, v Vojvodini, Srbiji, Hrvatski, Sloveniji in na Jadranu.«⁷

Nadaljnja usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji žal do začetka turistične sezone še ni bila rešena, zato so oblasti v Sloveniji (in tudi drugod po državi) uredile nova taborišča: 28. februarja na Bizeljskem, 11. marca v Brestanici (Rajhenburgu) in 30. marca sprejemni center v vasi ob reki Muri, to je v Črncih na Apaškem polju. V vseh treh naseljih so prenočišča za begunce uredili v tamkajšnjih gradovih in dvorcih. V gradu Rajhenburg je v omenjenem obdobju deloval zapor, zato so begunce namestili v neuporabljenem delu, zapornikom pa strogo prepovedali vsakršne stike z madžarskimi begunci.⁸ Hkrati z ustanovitvijo omenjenih pa so stara, v turističnih objektih urejena taborišča, ukinjali: Radence in Štatenberg so zaprli 1., Borl 3., Rogaško Slatino pa 18. aprila.⁹

Spomladi 1957 so jugoslovanske oblasti prebivalce taborišč želele razporediti po poklicih, zato so na različnih točkah v državi ustanovili »posebna« taborišča. Tako so na primer v srbskem zdravilišču Mataruška Banja zbrali »izobražence«, v banatski Beli Crkvi pa je bilo taborišče za mladoletne otroke. Slovenski organi za notranje zadeve so 18. februarja 1957 v dvorcu Jelšingrad blizu naselja Šmarje pri Jelšah uredili »posebno« begunsko taborišče. Na podlagi poročila Uprave državne varnosti za Slovenijo je bil novi tabor, kamor so želeli prepeljati posebej za to izbrane begunce, namenjen predvsem »operativnemu delu« oziroma kontrašpijonaži in vohunski dejavnosti. Za tako imenovane »zanimive emigrante« so si poseben prostor prizadevali urediti tudi v preostalih taboriščih. Iz poročila pa je razvidno tudi to, da organi državne varnosti svojih načrtov niso uspeli v celoti izpeljati. Dokler bi namreč »zanimive begunce« uspeli ločiti od preostalih, je iz Madžarske ali drugih jugoslovanskih republik prispelo večje število beguncev, ki jih je bilo treba namestiti, zato so vsi njihovi načrti padli v vodo. Uprava državne varnosti je na ozemlju Slovenije kljub temu uspela angažirati 65 beguncev. Večino so k sodelovanju prepričali na osnovi kompromitirajočih podatkov, in le maloštevilni so se jim pridružili iz »prijateljstva« ali »domoljubja«. Vendar pa z delom sodelujočih beguncev – poročilo omenja mrežo – niso bili zadovoljni, kar so med drugim pojasnjevali s tem, da: »... večina beguncev iz Madžarske v Jugoslavijo ni pobegnila zaradi neke predanosti socializmu, temveč iz popolnoma drugih vzrokov in nimajo nobe-

---

7 Vedno več beguncev. *Slovenski poročevalec*, 29. januar 1957.

8 FÜRST IRENA: *Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966*. 41.

9 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

nega interesa, da bi pošteno delali za Jugoslavijo.«¹⁰ Na neuspeh »operativnega dela« so poleg tega vplivali tudi drugi objektivni vzroki. Moške državne varnosti, ki so delovali v slovenskih begunskih taboriščih, se pred tem namreč niso ukvarjali niti z Madžarsko niti z »Vzhodom«. ¹¹ Sodelavci UDV¹² madžarskega jezika niso obvladali, s pomočjo tolmača pa je bilo »operativno delo« močno oteženo. O življenju v begunskih taboriščih so kljub temu uspeli dobiti precej natančno in objektivno sliko, kadar pa je beseda nanesa na bolj osebne zadeve, so begunci postali sumničavi in previdni. ¹³ Vsebina in način izvedbe »operativnega dela«, ki ju je izvajala UDV, sta se sčasoma spremenila. Vse begunce, ki so madžarsko-jugoslovansko državno mejo prestopili na slovenskem odseku (skupno 1.617 oseb), so strokovnjaki UDV izprašali na podlagi posebnega »vprašalnika«, ¹⁴ v katerem so bila med drugim tudi vprašanja o delavskih svetih, mejnem sistemu, sovjetski vojski, sovjetskem vmešavanju v notranje zadeve Madžarske in podobno. Jugoslovane so poleg tega zanimala tudi naftna polja v Zalski županiji, rudnik urana v Pécsu, madžarska vojska, ÁVH, delovanje sodišč in tožilstva itd. Pozneje so »operativno delo« zožili samo še na kontrašpijonažo. ¹⁵

Begunsko taborišče v Jelšingradu so zaprli 17. maja 1957. Julija je podobna usoda doletela še sprejemni center v Črncih na Apaškem polju. Namesto tega so v Murski Soboti odprli nov center, ki pa je imel že nekoliko manjšo sprejemno kapaciteto. ¹⁶ Zaradi zmanjševanja števila beguncev so avgusta 1957 zaprli tudi taborišče na Bizeljskem. Zadnji dve begunski taborišči v Sloveniji, v Brestanici (Rajhenburgu) in Murski Soboti, so zaprli 1. novembra 1957, tam nameščene begunce pa so preselili v taborišče Gerovo pri Reki. ¹⁷

Vse dejavnosti, povezane z begunskimi taborišči in s sprejemnici centri, so spadale v pristojnost zveznih organov za notranje zadeve, ki so izbirali tudi v taboriščih zaposleno osebje. Tabela 2 podaja informacije o zaposlenih v begunskih taboriščih. Iz

---

10 Prav tam. 107.

11 V poročilu so pod Vzhodom mišljene države sovjetskega bloka.

12 UDV je kratica jugoslovanske Uprave državne varnosti.

13 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 107.

14 V viru je 'vprašalnik' naveden kot *upitnik*.

15 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 108.

16 Po pripovedovanju dveh intervjuvancev iz Murske Sobote so bili madžarski begunci tam nameščeni na treh različnih lokacijah: v zgradbah osnovnih šol I. in II. (povedal Jožef Obal) ter v tako imenovanem TVD Partizanu, nekdanjem Sokolskem domu (povedal Janez Glažar).

17 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105.

njih je razvidno, da so za delovanje taborišč morali zaposliti večje število delavcev. Z izjemo veržejskega taborišča, v katerem so bili zaradi kratkega časa delovanja samo en upravnik in dva miličnika, so v vseh drugih poleg upravnika zaposlovali še »operativno delovno silo«, administrativno in tehnično osebje, tolmače in druge, ki so bili za vsakodnevno delovanje bistvenega pomena. Begunce in objekte, v katerih so bili nameščeni, so nadzorovali pripadniki policije.

Tabela 2: Osebje v begunskih taboriščih in sprejemnih centrih ter njihovo število

Kraj	Upravnik	Operativni delavci	Tolmači	Administrativno osebje	Tehnično osebje	Policija	Drugo
Veržej	1	–	–	–	–	2	–
Borl	1	9	4	5	2	7	2
Radenci	1	2	3	6	4	11	5
Štatenberg	2	8	3	2	–	5	–
Rogaška Slatina	2	8	6	9	–	14	2
Jelšingrad	2	3	2	3	–	5	1
Bizeljsko	2	4	4	6	–	10	8
Brestanica	3	14	9	10	–	27	12
Črnci	1	5	4	5	1	8	11
Murska Sobota	1	–	1	2	–	2	1

Vir: SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 105–106.

Osebje taborišč so pogosto menjavali, kar je med drugim močno vplivalo tudi na »operativno delo«. V različnih taboriščih je hkrati delalo od dva do pet sodelavcev UDV, največ v Rogaški Slatini (pet oseb) in Brestanici (štiri osebe). Med tehnično osebje so prištevili fotografe ter osebe, ki so jemale prstne odtise in beguncem pomagale pri izpolnjevanju različnih tiskovin. S pomočjo in sodelovanjem beguncev so organizirali

tako imenovane »emigrantske komisije«, ki so izkazovale relativno dobre rezultate. V njihovo pristojnost je spadalo urejanje različnih manjših zadev v zvezi z begunci.

Madžarska komisija za repatriacijo je begunska taborišča in sprejemne centre v Sloveniji obiskala petkrat. Ob vsakem obisku so jih spremljali predstavniki Začasnega urada Visokega komisarja OZN za begunce iz Beograda. Neuspeh madžarske komisije za repatriacijo se kaže v tem, da so za vrnitev na Madžarsko uspeli prepričati samo 17 beguncev. Madžare, nameščene v taborišču v Brestanici (Rajhenburgu), je trikrat obiskala švicarska in enkrat ameriška (ZDA) delegacija za sprejem beguncev.¹⁸

Treba je omeniti, da so se begunci v dveh begunskih taboriščih (na Bizeljskem in v Brestanici) uprli vodstvu. V poročilu UDV piše, da je do tega prišlo zaradi novega hišnega reda, ki ga je uvedlo vodstvo taborišč, po besedah očitvidca in enega v vstaji sodelujočega begunca pa je bil vzrok za upor ta, da si je vodstvo taborišča prisvojilo del paketov mednarodne pomoči.¹⁹ Vodstvu taborišč je upor uspelo zatreti, 12 glavnih organizatorjev pa se je moralo zagovarjati pred sodnikom za prekrške. Podatkov o kazni, ki jih je doletela, poročilo UDV ne navaja.²⁰

Uprava državne varnosti za Slovenijo je v povzetku, ki ga je pripravila o madžarskih beguncih v Sloveniji, te na podlagi njihovega »političnega prepričanja« razporedila v štiri kategorije:

- 1.) *Starejši, zahodno orientirani izobraženci, ki so se obnašali razmeroma umirjeno in so svojo vlogo emigranta sprejeli. Z našim gostoljubjem so bili zadovoljni. Do socialistične ureditve Federativne ljudske republike Jugoslavije so se obnašali lojalno, in kljub temu, da so si želeli kar najhitreje oditi na zahod, nestrpnosti niso izkazovali.*
- 2.) *Mladi izobraženci oz. mladina nasploh so bili pod močnim vplivom zahodne propagande, zato so usodo emigrantov le težko razumeli in sprejemali. Bili so zelo nedisciplinirani, nepotrpežljivi in pri svojih zahtevah tudi zelo nesramni. Občutili so našo demokracijo, ki so jo izkoriščali v negativnem smislu.*

---

18 Prav tam. 109.

19 Prav tam. 110. Poglobljen intervju z Istvánom Kissom, ki je v Jugoslavijo prišel čez slovenski odsek madžarsko-jugoslovanske meje in je bil nastanjen v begunskem taborišču Brestanica. Od tam se je izselil v Švico.

20 SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. 110.

Za zamudo pri izselitvi na Zahod so krivili Jugoslavijo. Nепrestano so se sklicevali na deklaracijo OZN o beguncih.

- 3.) *Begunci brez politične opredelitve, ki so iz Madžarske pobegnili predvsem zaradi nastale panike. Niso se znali odločiti, v katero državo se želijo izseliti. Bili so zelo nestrpni, izjave o svoji izselitvi so vedno znova spreminjali in s tem administraciji povzročili veliko dodatnega dela.*
- 4.) *Begunci, ki so iz Madžarske pobegnili zaradi sodelovanja v revoluciji, posedovanja orožja, članstva v delavskih in nacionalnih svetih, bili med vodji demonstracij itd. Njihovo obnašanje je bilo običajno zadovoljivo. Večjih težav z njimi nismo imeli. Sodelovali so z nami in nam o stanju v taboriščih dali najobjektivnejšo sliko. Številčno je bila ta skupina najmanjša.²¹*

3. Epilog

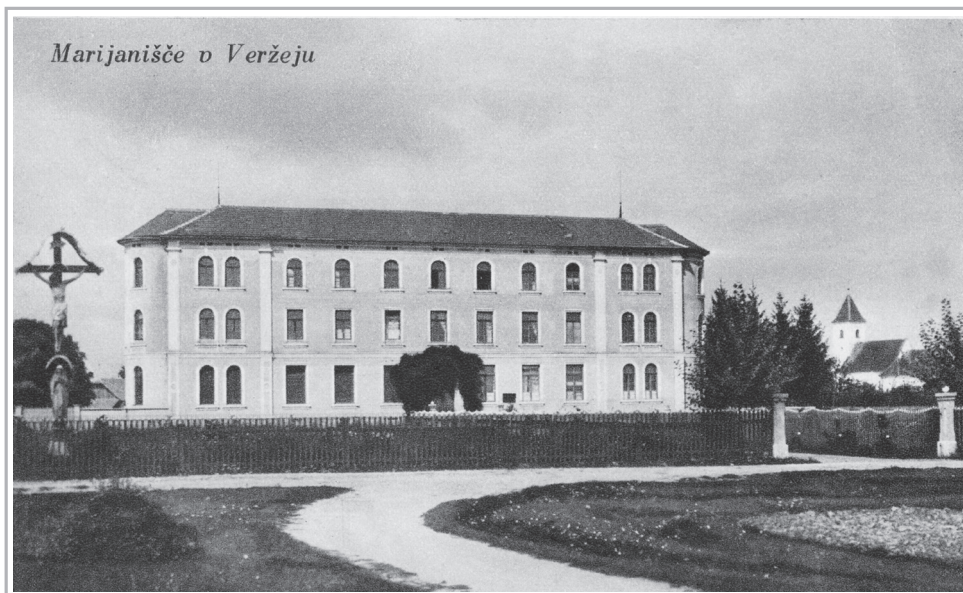
Poleti in jeseni 2016, v jubilejnem letu madžarske vstaje, sem obiskal vsa naselja v Sloveniji, kjer so bili nekoč urejeni taborišča in sprejemni centri za madžarske begunce. Moj cilj je bil pridobiti natančne informacije o tem, kje in v katerih objektih so bili begunci nameščeni, med lokalnim prebivalstvom pa zbrati dodatne podatke ter fotografije taborišč in beguncev. Na koncu lahko povem, da med desetimi begunskimi centri samo v zdravilišču Radenci nisem natančno ugotovil, v katerem od hotelov so bili nameščeni. Med terenskim raziskovanjem sem o vsakem taborišču in sprejemnem centru našel tudi fotografijo ali razglednico iz obravnavanega obdobja, hkrati pa sem objekte fotografiral še sam.

V nadaljevanju begunska taborišča in sprejemne centre na območju Slovenije predstavljam s pomočjo fotografij in razglednic iz takratnega obdobja ter leta 2016 posnetih fotografij.

---

21 Prav tam. 109–110.

Veržej

16. Veržej (*István Vida, Lendava*)

16/a. Veržej (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Borl

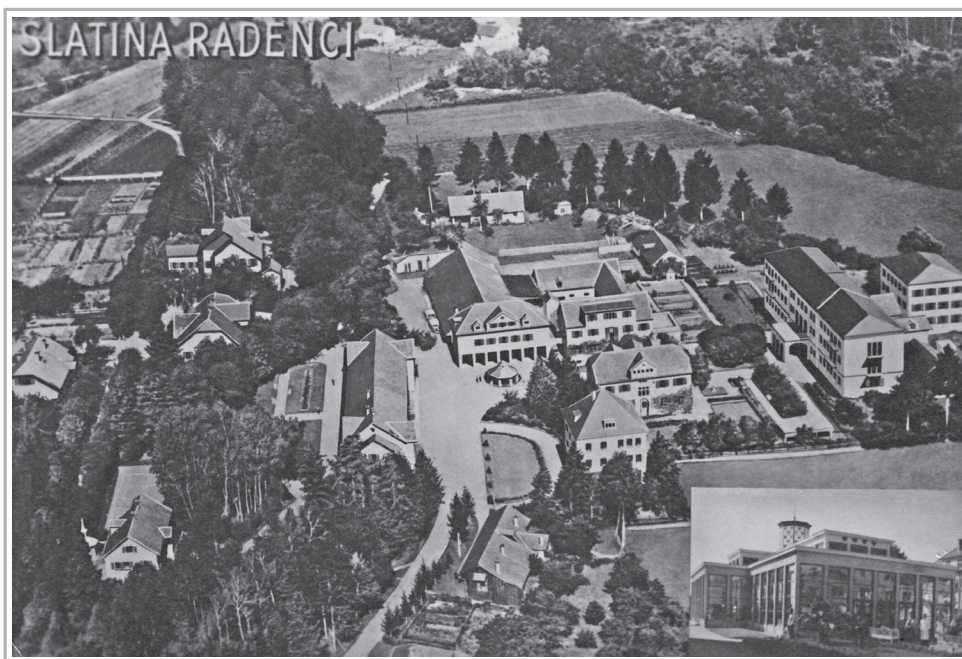

17. Borl (*Lojze Jerala, hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije*)

17/a. Borl (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Radenci

18. Radenci (*István Vida, Lendava*)

18/a. Radenci (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Štatenberg

19. Štatenberg (*István Vida, Lendava*)

19/a. Štatenberg (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Rogaška Slatina

20. Rogaška Slatina, Slatinski dom (*Robert Reich, Rogaška Slatina*)

20/a. Rogaška Slatina, Hotel Slatina (*Robert Reich, Rogaška Slatina*)

Rogaška Slatina

21. Rogaška Slatina, Beograjski dom (*Robert Reich, Rogaška Slatina*)

21/a. Rogaška Slatina, Vila Golf (*Robert Reich, Rogaška Slatina*)

Jelšingrad

22. Jelšingrad (*Knjižnica Šmarje pri Jelšah*)

22/a. Jelšingrad (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Bizeljsko

23. Bizeljsko (*hrani Posavski muzej Brežice*)

23/a. Bizeljsko (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Brestanica

24. Brestanica (*István Vida, Lendava*)

24/a. Brestanica (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Črnci na Apaškem polju

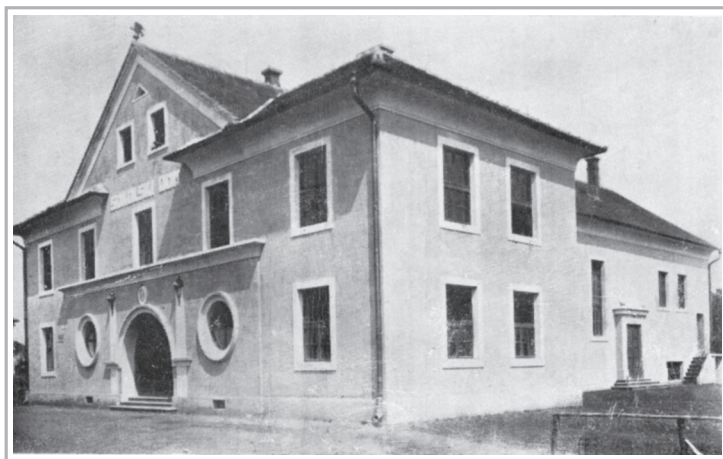

25. Črnci na Apaškem polju (*Dušan Ščap, Črnci na Apaškem polju*)

25/a. Črnci na Apaškem polju (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Murska Sobota

26. Murska Sobota, Sokolski dom (*István Vida, Lendava*)

26/a. Murska Sobota (*Inštitut za narodnostna vprašanja*)

Murska Sobota

27. Murška Sobota, II. osnovna šola (Pomurski muzej Murška Sobota)

27/a. Murška Sobota (Inštitut za narodnostna vprašanja)

Murska Sobota

28. Murska Sobota, nekdanja I. osnovna šola (Pomurski muzej Murska Sobota)

28/a. Murska Sobota (Inštitut za narodnostna vprašanja)

Tanja Kolosa

NA KOSILU Z MADŽARSKIMI BEGUNCMI

O madžarskih beguncih
v slovenskem tisku

Objava vira

Prvo novico o vstaji, ki je na Madžarskem izbruhnila 23. oktobra 1956, je slovenski tisk objavil šele dva, tri dni po dogodku, pa še to zelo previdno in na podlagi uradnih madžarskih virov. Prve novice niso povzročile zaskrbljenosti in slovenski tisk je na madžarsko vstajo gledal s precejšnjo simpatijo. Pozneje so dnevni časopisi poročali tudi o tem, da je jugoslovanska vlada imenovanje Imreja Nagya in nove reforme, s katerimi so želeli odpraviti napake in grehe preteklosti, pozdravila in odobravalala. Novinarji so v svojih člankih pazili, da v bralcih ne bi vzbujali nelagodja, zato se v podrobnosti niso spuščali niti glede sovjetske vojaške intervencije. Poznejših revolucionarnih dogodkov, ki so jugoslovanskemu vodstvu že začeli povzročati resnejše skrbi, tisk ni omenjal. So pa objavili Titov govor v Puli z dne 11. novembra 1956, v katerem je javnosti predstavil jugoslovansko stališče o madžarskih dogodkih.¹

Med prebivalstvom območij ob madžarski meji, ki je bilo zaradi bližine državne meje o dogodkih na Madžarskem nekoliko bolje seznanjeno, je po zatrtju revolucije izbruhnila nakupovalna vročica. O tem piše tudi članek z naslovom »Ni razlogov za potrošniško mrzlico«, 8. novembra 1956 objavljen v murskosoboškem tedniku *Pomurski Vestnik*.² Članek med drugim omenja tudi madžarske begunce.

---

1 VODOPIVEC PETER: A szlovénekek és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. 99–103.

2 Ni razlogov za potrošniško mrzlico. *Pomurski vestnik*, 8. november 1956.

Slovenski tisk je večjo pozornost begunskemu vprašanju posvetil šele januarja 1957, ko so na ozemlje Jugoslavije začele prihajati množice madžarskih beguncev.³ Od januarja pa vse do druge polovice leta 1957 so se o težavah sprejema in namestitve oziroma nadaljnem potovanju ali vrnitvi madžarskih beguncev ukvarjali številni članki. Večina se je omejevala zgolj na suhoparno objavo dejstev ter običajno prevzemala novice jugoslovanske tiskovne agencije Tanjug.

Zanimivo je, da se je članek, ki madžarskih beguncev v Sloveniji ni prikazoval zgolj v številkah, v slovenskem tisku pojavil samo enkrat. Dnevnik *Slovenski poročevalec*⁴ je 23. decembra 1956 objavil članek novinarja Staneta Lenardiča o beguncih, nameščenih v begunskem taborišču Borl v bližini Ptuja. Članek z naslovom »Na kosilu z madžarskimi begunci« je dogodke na Madžarskem, položaj in načrte beguncev prikazoval z vidika različnih družbenih slojev. Vsebina in datum objave članka nista naključna. Jugoslavija je namreč nekaj tednov prej, v prvih dneh decembra 1956, svoje stališče do madžarskih beguncev spremenila in beguncev ni več vračala madžarskim organom, kot je to počela pred tem, temveč jim je v skladu z Ženevsko konvencijo ponudila zatočišče. Naloga omenjenega članka je bila slovenski javnosti predstaviti jugoslovansko stališče do madžarskega begunskega vprašanja.

Poleg zgoraj opisanega pa objavo vira utemeljuje tudi dejstvo, da smo v ljubljanskem Muzeju novejše zgodovine naleteli na izvirne fotografije beguncev, posnete med pripravo omenjenega članka.⁵ Zato poleg celotnega časopisnega prispevka objavljamo tudi takratne fotografije.

---

3 O tem glej podrobneje: KOVÁCS ATTILA, NEČAK DUŠAN, REŽEK MATEJA, BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. 196–247.

4 Dnevnik *Slovenski poročevalec* je izhajal med letoma 1945 in 1959, ko je z združitvijo z dnevnikom *Ljudska pravica* nastal časopis *Delo*.

5 Hvala dr. Attili Kovácsu za opozorilo o omenjenih fotografijah.

Stane Lenardič: Na kosilu z madžarskimi begunci

Naš novinar je obiskal madžarske begunce na gradu Borl pri Ptujju, kjer so zbrani vsi tisti, ki pridejo čez mejo na področju Slovenije. Približno 80 % jih je iz Budimpešte, ostali pa so iz drugih krajev v notranjosti Madžarske. Nekateri od teh so tudi sodelovali v borbah in demonstracijah. Nekaj jih je zaprosilo za azil v naši državi, večina se še ni odločila, precej pa jih želi na zahod. — Imena v reportaži so izmišljena, ker so begunci, s katerimi je razgovarjal naš novinar, tako želeli.

— Prosim. kje bi lahko govoril z begunci? — sem vprašal prvega človeka, ki sem ga srečal pred gradom. Stal je pred glavnimi vrati, zdolgočaseno opazoval ivje po drevju, ki je bilo zavito v sivo, gosto meglo. Dan je čemerren, megla je tako gosta, da ne vidim Drave, ki teče pod gradom. Začuden me je pogledal, odkimal z glavo, da ne razume in nekaj zamrmral, mislim, da po madžarsko. Z roko mi je pokazal na neka okna v notranjosti gradu, sam pa jo odšel po poledeneli cesti počasi na sprehod. Skozi velika železna vrata sem prišel na notranjo dvorišče gradu z velikimi oboki. Otroci so se podili okoli grajskega vodnjaka. — Kje so pisarne? — sem jih spraševal. Otroci pa so me gledali začudeno in zdelo se mi je, da so presenečeni, ker ne vem, da ne razumejo našega jezika. Potem nisem spraševal nikogar več, četudi sem srečaval po hodnikih in sobah polno ljudi.

V pisarni, ki sem jo končno le našel, sem se dogovoril za prevajalca, sicer so mi pa povedali, da nekateri begunci govorijo tudi razne tuje jezike.

Na kosilu z madžarskimi begunci

Naš novinar je obiskal madžarske begunce na gradu Borl pri Ptujju, kjer so zbrani vsi tisti, ki pridejo čez mejo na področju Slovenije. Približno 80% jih je iz Budimpešte, ostali pa so iz drugih krajev v notranjosti Madžarske. Nekateri od teh so tudi sodelovali v borbah in demonstracijah. Nekaj jih je zaprosilo za azil v naši državi, večina se še ni odločila, precej pa jih želi na zahod. — Imena v reportaži so izmišljena, ker so begunci, s katerimi je razgovarjal naš novinar tako želeli.

— Prosim, kje bi lahko govoril z begunci? — sem vprašal prvega človeka, ki sem ga srečal pred gradom. Stal je pred glavnimi vrati, zdolgočaseno opazoval ivje po drevju, ki je bilo zavito v sivo, gosto meglo. Dan je čemerren, megla je tako gosta, da ne vidim Drave, ki teče pod gradom. Začuden me je pogledal, odkimal z glavo, da ne razume in nekaj zamrmral, mislim da po madžarsko. Z roko mi je pokazal na neka okna v notranjosti gradu, sam pa je odšel po poledeneli cesti počasi na sprehod. Skozi velika železna vrata sem prišel na notranjo dvorišče gradu z velikimi oboki. Otroci so se po-

pridružili beguncem, ki so se igrali ob kamini. V sobi, ki je sedla, jedilnica, je kar prijetno veselo podčobno melodije, ki jih prinaša radio, so vnašale v otroško. Na položaj nekaj živahnosti. Na oknih teza zaves

njih, so pa tudi, ki nosijo še vedno vojaške škornje in hlače rdeče madžarske vojske. Nekateri pa so v športnih oblekah, oblečeni tako, kot sem jih videl na neštetihi aikah iz takratnih borb v Budimpešti. Ženske, ki prihajajo v jedilnico v trenalkah, v glavnem so mlade dekleta, pa me bolj spominjajo na letoviškarke kot begunkinje. Vendar razpoloženje ni letovišarsko, četudi ne vidim kako bi bilo drugače, če bi prišli na romantični Borl na dopolje. — Ne bi zbežal —, je med

je pomagali upornikom in stavkajočim ter jim na lašno poudarilo politične vzroke in avtomobilsko a hrano. — Mene pa so že odpaljali — je pripovedoval Ištvan, ustnbenec srednjih let. — Ves teden nas je bilo. Tam so nas potem delili na levo in desno. In kdor je šel na desno je bil "zpuščen". Ne vem, kajšna merila so uporabljali. Srečo sem imel, da sem prišel na desno stran in da sem sedel tukaj. — Dajal je, da opisuje samo to, kar je sam doživel in videl. — Ljudi sam doživel — je dejal Ištvan. — Kam, tega pa ne vem.

Na vprašanje, kje je delal, mi je odgovoril: — V podjetju št. 45.

— A, razumem v nekem vojaškem podjetju? —

— Ne. V podjetju 45. To je bilo neko gradbeno podjetje, kjer je bilo zaposlenih več sto delavcev! —

Ko je opazil moje začudenje, je začel razlagati, da so bila podjetja pri njih oštevilčena.

vedovali, kako so jim prišli na pomoč tanki, ki so jih vozili uporabiti in kako se jim je tudi pridružil del redne vojske. Sodeč po pripovedovanju, so poznali vse borbe, ki so bile v letih dneh.

Pri nekaterih se nisem mogel iznebiti občutka, da vedno manj premišljajo, kaj je v domovini in kaj bo tur da so med njimi tudi avanturisti. Nisem spoznal kajšna mišljena je to, kako bi jo opravili? Pidi, mlad fant, ki še ni končal osem gimnazij mi je pripovedoval: — Vedno sem si želel, da bi šel po svetu. Foti Bani pa sem se poskušil izsko, kot bi bil ukljenjen v železne verige. — Zdi se mi, da je za Ptujja, Joška, Piko in druge grad Borl samo vrtnata postaja do svetkega sveta. Ni-malo jasne slike, kajšna je življenje stam v svetu. Ker niso imeli možnosti, da bi ga spoznali, si slikajo vse v privlačni luči, tako kot si želijo v svoji mladeniški domišljivi. Sicer pa, kaj je našla lahko mišljena v

29. Časopisni članek »Na kosilu z madžarskimi begunci«

(Slovenski poročevalec, 23. december 1956)

V eni izmed večjih sob, okrašenih z rogovi jelenov, ki jih je kdo ve kdaj pobil eden izmed nekdanjih grofov, sem se pridružil beguncem, ki so se greli ob kaminu. V sobi, ki je sedaj jedilnica, je kar prijetno, vesele poskočne melodije, ki jih prinaša radio, so vnašale v to zimsko razpoloženje nekaj živahnosti. Na oknih izza zaves pa sloni nepremično siv, meglen zimski dan.

Različno so oblečeni. Pri nekaterih je videti, da so se predhodno lepo oblekli, drugi, ki so morali oditi v naglici, so oblečeni, kar so takrat imeli na sebi. Drugi so v civilnih škornjih, so pa tudi, ki nosijo še vedno vojaške škornje in hlače redne madžarske vojske. Nekateri pa so v športnih oblekah, oblečeni tako, kot sem jih videl na nešteti slikah iz takratnih borb v Budimpešti. Ženske, ki prihajajo v jedilnico v trenerkah, v glavnem so mlada dekleta, pa me bolj spominjajo na letoviščarke kot begunke. Vendar razpoloženje ni letoviščarsko, četudi ne vidim, kako bi bilo drugače, če bi prišli na romantični Borl na dopust.

– Ne bi zbežal –, je med drugim pripovedoval Šandor, intelektualec srednjih let, ki je bil na Madžarskem na dokaj važnem položaju – če bi imel vsaj malo upanja, da bodo Rusi odšli –. Pripovedoval je, da se ni udeleževal borb, pač pa je sodeloval v stavki. Že to pa je bilo dovolj, da je postal sumljiv. Nekaj časa se je skrival in medtem ga je policija menda večkrat iskala doma. Ko pa je videl, kako je izginil danes eden njegov znanec, jutri drugi in nihče ni vedel, kje so, se je odločil za beg. Težko mu je bilo zapustiti domače ognjišče, kjer

30. Begunki iz Madžarske na grajskem dvorišču
(Stane Lenardič, hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije)

je ostala žena z otroci. – Veste, pri nas je veliko nerazpoloženje proti Rusom. Tiste dni, ko je bila revolucija, sem vse videl in opazoval. Videl sem, kako so zmetali na ulice iz ruskih knjigarn vse njihove knjige in jih zažgali –. Pripovedoval je, kako so ljudje uživali, da so lahko po enajstih letih dali duška svoji dolgo zadrževani in zatajevani mržnji. – Mnogo se je nabralo hudega v tistih letih, – je nadaljeval, medtem ko so ostali poslušali, pritrjevali ter dajali pripombe.

Nato je pripovedoval, kako je bilo porušenih samo v Budimpešti več kot 40.000 stanovanj. Da bi vse to popravili, bi potrebovali najmanj milijon kvadratnih metrov stekla. Se predstavljate, koliko vagonov blaga je to? Kdaj in s čim bomo vse to popravili?

Šandor ne more prikriti živčnosti, kadi cigareto za cigareto, guba obraz, ko pripoveduje in zdi se mi, da kaže precej več let kot štirideset, kolikor jih ima v resnici. Pripovedoval je še, kako so že takrat, ko je bil še v Budimpešti, morali vstajati ob peti uri zjutraj ter stati »v repu« po več ur, da so dobili nekaj kruha. Sedaj mora biti pa še težje, ker se je položaj še poslabšal. Pripovedoval je, kako so kmetje pomagali upornikom in stavkajočim ter jim na lastno pobudo pošiljali polne vozove in avtomobile s hrano.

– Mene pa so že odpeljali – je pripovedoval Ištvan, uslužbenec srednjih let. – Več tisoč nas je bilo. Tam so nas potem delili na levo in desno. In kdor je šel na desno, je bil izpuščen. Ne vem, kakšna merila so uporabljali. Srečo sem imel, da sem prišel na desno stran in da sem sedaj tukaj – dejal je, da opisuje samo to, kar je sam doživel in videl. – Ljudi so deportirali – je dejal Ištvan – kam, tega pa ne vem. – Na vprašanje, kje je delal, mi je odgovoril: – V podjetju št. 45. – A, razumem, v nekem vojaškem podjetju? – Ne. V podjetju 45. To je bilo neko gradbeno podjetje, kje je bilo zaposlenih več sto delavcev! – Ko je opazil moje začudenje, je začel razlagati, da so bila podjetja pri njih oštevilčena. Tudi v tem so do skrajnosti izdelali stalinski sistem. Podjetja številke, ljudje številke. Rakoši in njegovi so mislili, da bodo v tem »stalinskem raj« ljudje tudi postali številke.

In ko smo govorili o takratnih borbah, mi je Ištvan dejal: – To je bil samomor, požar ogorčenja, tudi histerija, če hočete. Ni pa bilo mogoče kaj drugega, ker se je v teh letih nabralo toliko, toliko hudega ... In ljudje nočejo biti številke. –

Vedno več ljudi je prihajalo v dvorano, otroci, ki so se podili med mizami, so postajali vedno bolj sitni. Prihajali so ljudje vseh starosti, od starčka, ki je imel že več kot šest križev, pa do otroka z dvema leti, ki ga je prinesla mati v naročju. Ostal sem z njimi na kosilu. Pravzaprav sem si naročil kosilo, ker je to hotel. Begunci si strežejo sami, oblekli so si bele jopiče, kot jih imajo natakarnji po hotelih. Pravijo, da so zadovoljni. In pripovedovali so mi, da so nekateri otroci pri nas jedli prvič pomaranče.

Po kosilu, pri črni kavi, sem se znašel med samo mladino; drugi so navzlic pustemu vremenu odšli na sprehod v okolico. Vsi so mi dejali, naj napišem, da so jih Jugoslovani zelo lepo sprejeli in da jim gre dobro, le dolgčas da jih muči. Seveda mladina ne bi bila mladina, če ne bi bilo pri njej tudi samohvale in zanešenjaštva, če ne bi bila nagnjena k pretiravanju. Gabor, mlad visok fant, mi je tako veselo in prešerno pripovedoval o borbah v Budimpešti, kot bi opisoval napete in razburljive scene z nogometne tekme. – Tako smo streljali, da so cevi žarele – je pripovedoval, ko je opisoval borbo pred vojašnico, kjer so bili zaprti politični ujetniki. – Počakali smo samo toliko, da so se cevi ohladile in potem smo zopet vžgali – Pravi, da so ujetnike osvobodili, borba je bila pa divja. Dosti jih je padlo. – Bili smo borci za osvoboditev – so poudarjali.

Nato so mi pripovedovali, kako so prišli do orožja in municije. Med drugim, da so zaplenili avto RK, s katerim je AVH vozil orožja tistim, ki so se borili na radiu. Potem so pripovedovali, kako so jim prišli na pomoč tanki, ki so jih vozili uporniki in kako se jim je tudi pridružil del redne vojske. Sodeč po pripovedovanju, so poznali vse borbe, ki so bile v tistih dneh.

31. Mlada begunka na Borlu. Tu je kar prijetno, pravijo otroci, mir je in starši se ne jezijo, če se igramo na dvorišču

(Stane Lenardič, hrani Muzej novejšje zgodovine Slovenije)

Pri nekaterih se nisem mogel iznebiti občutka, da vedno manj premišljajo, kaj je v domovini in kaj bo ter da so med njimi tudi avanturisti. Nisem spoznal, kakšna mladina je to, kako bi jo opravičil? Piču, mlad fant, ki še ni končal osem gimnazij, mi je pripovedoval: – Vedno sem si želel, da bi šel po svetu. Pod Rusi pa sem se počutil tako, kot bi bil uklenjen v železne verige. – Zdi se mi, da je za Pičuja, Joška, Pišto in druge grad Borl samo vmesna postaja do »velikega sveta«. Nimajo jasne slike, kakšno je življenje »tam v svetu«. Ker niso imeli možnosti, da bi ga spoznali, si slikajo vse v privlačni luči, tako kot si želijo v svoji mladostni domišljiji. Sicer pa, kaj je našla lahko mladina v sivi, Rakošijevi Madžarski, kar bi jo lahko privleklo in navdušile?

Dejali so mi, da tudi Kadarju ne verjamejo ničesar več in ga imajo za lutko v rokah Sovjetov. Po njihovem bi bil Imre Nagy boljši in bi mu uspelo izvleči Madžarsko iz najhujše krize. Pripovedovali so mi tudi o raznih šalah, ki krožijo po Budimpešti, kako so ljudje sami pisali razne zbadljivke ter jih ponovno obešali po zidovih in plotovih, če so izginile.

Vsak ima svoje mesto v družbi; slišal sem, kaj mislijo intelektualci, uslužbenci in mladina. Spraševal sem, če je med begunci kakšen delavec iz Csepela ali drugih tovarn. Na Borlu nisem našel nobenega. Pripovedovali pa so mi, da so drugje. V razgovoru s temi ljudmi človek še bolj občuti veliko tragedijo, ki jo preživlja Madžarska. Resno pa ga skrbi, ko vidi, kako so ti ljudje, ki so enajst let živeli v »prijateljstvu« s Sovjeti, sedaj nerazpoloženi tudi do ruskega naroda. Večina pa so mi izjavili, da bi se vrnili na Madžarsko, če bi Rusi odšli.

V mraku sem se odpeljal proti Ljubljani, megla je še bila gostejša, cesta poledenela in že po nekaj deset metrih je borlski grad izginil v sivem pajčolanu megle. Vračal sem se nerazpoložen, premišljeval sem o madžarski tragediji, kjer je vse še tako nejasno kot v današnjem zimskem meglenem večeru.

SEZNAM LITERATURE

1. Arhivski viri

- Arhiv Jugoslavije, 507 IX., 75/III-1, 92. = Arhiv Jugoslavije, fond broj 507 IX., fascikel broj 75/III-1, jedinica opisa 92.
- Arhiv Jugoslavije, 507, IX, 75/1-37. = Arhiv Jugoslavije, fond broj 507, fascikel broj IX., jedinica opisa 75/1-37.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, t. e. 1186. Madžarski dogodki leta 1956. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), t. e. 1186, Madžarski dogodki leta 1956.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, A-10-13/2, Letno poročilo DV RSNZ 1957, I. oddelek. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), A-10-13/2, Letno poročilo Državne varnosti (DV) Republiškega sekretariata za notranje zadeve 1957., I. oddelek.
- SI AS 1931, RSNZ SRS, A-22-16, Bilteni UDV za leto 1957. = Arhiv Republike Slovenije, Fond Republiški sekretariat za notranje zadeve Socialistične republike Slovenije (SI AS 1931, RSNZ SRS), A-22-16, Bilten Uprave Državne varnosti (UDV) za leto 1957.
- SI AS 1551, AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana. = Arhiv Republike Slovenije, Zbirka kopij dokumentov o komunističnem in delavskem gibanju (SI AS 1551), AJ 507-ZKJ; tehnična enota 100. Zapisnik seje IK CK ZKJ – 6. 11. 1956, Ljubljana.
- SI AS 1589). Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956. = Arhiv Republike Slovenije, fond Centralni komite Zveze komunistov Slovenije (SI AS 1589). Zapisnik IV. plenarne seje – 20. 11. 1956.
- SI AS 1589/III, tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih mednarodnih dogadjaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim dogadjajima. = Arhiv Republike Slovenije, podfond Spisi Centralnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (SI AS 1589/III); tehnična enota 57. Informacija o političkoj aktivnosti i odrazu aktualnih mednarodnih dogadjaja. Beograd 6. 12. 1956. Nacionalne manjine v vezi sa ovim dogadjajima.

2. Časopisi

Ljudska pravica

- *Kam z vsemi begunci.* 25. julij 1957.

Pomurski vestnik

- *Ni razlogov za potrošniško mrzlico.* 8. november 1956.
- *A szocializmus időszerű kérdéseiről.* Pomurski vestnik magyar nyelvű kiadása, 29. november 1956.

Slovenski poročevalec

- *Sporočilo sekretariata za notranje zadeve o beguncih z Madžarske.* 8. december 1956.
- *Jugoslavija bo storila vse kar se da za zmanjšanje napetosti na svetu.* 15. december 1956.
- *Na kosilu z madžarskimi begunci.* 23. december 1956.
- *Tragedija treh odstotkov.* 27. januar 1957.
- *Vedno več beguncev.* 29. januar 1957.
- *Zahtevamo povračilo stroškov.* 17. februar 1957.
- *Diskusija o beguncih.* 13. november 1957.
- *Razgovor jugoslovanske in madžarske delegacije.* 13. november 1957.

Večer

- *V duhu dokumentov podpisanih v Beogradu in Moskvi.* 5. januar 1957.
- *Zaletele izjave Kadarja.* 30. marec 1957.

3. Knjige, monografije

- *ĆOSIĆ DOBRICA: 7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30 = ĆOSIĆ DOBRICA: 7[hét] nap Budapesten: 1956. október 23–30.* Budapest, Bethlen Gábor, 1989.
- *FÜRST IRENA: Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966. = FÜRST IRENA: Kazenske ustanove na gradu Rajhenburg, 1948–1966.* Katalog. Ljubljana, Muzej novejšje zgodovine, 2016.
- *GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírmondói. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy peremvidék hírmondói. Mura menti életképek a 20. század első feléből.* Budapest, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia, 2006. 113–121.
- *HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia. = HEGEDŰS ATTILA: Az 1956-os magyar forradalom és Jugoszlávia.* Zenta, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2010.
- *MIĆUNOVIĆ VELJKO: Moskovske godine 1956/1958. = MIĆUNOVIĆ VELJKO: Moskovske godine 1956/1958.* Zagreb, Liber, 1977.

4. Študije

- *A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. = A. SAJTI ENIKŐ: Ötvenhatos menekültek Jugoszláviában. A magyar-jugoszláv hazatelepítési bizottság tevékenysége 1956–1957-ben.*

V: RAINER M. JÁNOS, SOMLAI KATALIN (ur.): *Az 1956-os forradalom visszhangjai a szovjet több országában*. Évkönyv XIV – 2006–2007. Budapest, 1956-os Intézet, 2006. 201–212.

- BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. = BENCE LAJOS: Ötvenhat hatása a szlovéniai magyar sajtóra és a magyar–jugoszláv viszony alakulására. V: *Muratáj*, 2006/1–2. 30–37.
- BOTTONI STEFANO: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. = BOTTONI STEFANO: A XX. pártkongresszus és az 1956. évi magyarországi forradalom hatása a szomszédos országok kisebbségi politikájára. V: BÁRDI NÁNDOR, FEDINEC CSILLA, SZARKA LÁSZLÓ (ur.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008. 242–249.
- CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. = CSERESNYÉS FERENC: Das internationale Flüchtlingsrecht und seine Anwendung in Österreich bei den Ungarflüchtlingen vom 1956. V: MURBER IBOLYA, FÓNAGY ZOLTÁN (ur.): *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien, Chernin Verlag, 2006. 387–410.
- FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. = FRANKOVICS GYÖRGY: Az 1956-os magyar menekültek jugoszláviai befogadása. V: *Rovatok. Horvátországi magyar kulturális és tudományos folyóirat*. 2012/3. 5–80.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Muravidék, Szlovénia és 1956. V: BÖRÖNDI LAJOS, DEÁK ERNŐ (ur.): *1956 utóélete Ausztriában – Európában; A meneküléstől az integrációig – »KUFSTEIN IX.«*. Wien/Bécs, Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége, 2007. 35–45.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Valahol Magyarországon, valahol Oroszországban (A lendvakeckési származású Sáncai Ferenc 20. századi emlékei). V: *Pannon Tükör – Kulturális folyóirat*. 2010/2. 47–55.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). = GÖNCZ LÁSZLÓ: Szabadka szellemi öröksége formálta – Salamon Árpád (szociográfia). V: *Aracs. A délvidéki magyarság közéleti folyóirata*. 2011/1. 90–97.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Egy lelkes pedagógus-házaspár emlékei. A Fehér házaspár visszaemlékezései a gyermekorra és a pedagóguspályára. V: Naptár, 2013. *A szlovéniai magyarok évkönyve*. Lendva, MNMI-MNTI, 2012. 144–164.
- GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. = GÖNCZ LÁSZLÓ: Nagyapjának megjelent a Mária. Szabó Margit vallomása szociális jellegű, határ-menti, nemzeti és vallási megpróbáltatásokról, valamint a radamosi Mária-jelenésről. V: Naptár, 2016. *A szlovéniai magyarok évkönyve*. Lendva, MNMI, 2016. 38–49.

- HABLICSEK LÁSZLÓ, ILLÉS SÁNDOR: »Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai«. 157–172. = HABLICSEK LÁSZLÓ, ILLÉS SÁNDOR: »Az 1956-os kivándorlás népességi hatásai«. V: *Statisztikai Szemle*, 2007/2. 157–172
- KAPILLER IMRE: Zalai honvédek az 1956-os forradalomban. V: *'56 Zalában. A forradalom eseményeinek Zala megyei dokumentumai 1956 – 1958*. Zalai Gyűjtemény 40. Zalaegerszeg, 1996. 38–48.
- KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. = KECSKÉS D. GUSZTÁV: Pénzgyűjtés és propaganda: Az ENSZ-intézmények információs tevékenysége az 1956-os magyar menekültválság megoldása érdekében. V: *Századok*, 2012/1. 109–145.
- KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. = KECSKÉS D. GUSZTÁV: A NATO és az 1956-os magyar menekültek. V: *Világtörténet*, 2016/3. 357–372.
- KOVÁCS ATTILA; NEČAK DUŠAN; REŽEK MATEJA; BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. = KOVÁCS ATTILA; NEČAK DUŠAN; REŽEK MATEJA; BREZIGAR SARA: Madžarska begunska problematika leta 1956 – primer Jugoslavije in Slovenije. V: *Razprave in gradivo*, 2009/58. 196–247.
- KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. = KOVAČEVIĆ KATARINA: Mađarske izbeglice u Jugoslaviji 1956–57. godine. V: *Tokovi istorije*, 2003/1–2. 91–124.
- KOVAČEVIĆ KATARINA: Menekültkérdés Jugoszláviában. = KOVAČEVIĆ KATARINA: Menekültkérdés Jugoszláviában. V: RAINER M. JÁNOS, SOMLAI KATALIN (ur.): *Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országaiban*. Évkönyv XIV. 2006/2007. Budapest, 1956-os Intézet, 2006. 134–153.
- KSH-jelentés az 1956-os disszidálásról. V: *Regio – Kisebbségtudományi Szemle*, 1991/4. 107–138.
- MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. = MARTON ZOLTÁN: A híradós századdal '56-ban Jugoszláviába mentünk. V: TANTALICS BÉLA (ur.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 195–196.
- MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. = MUNDA HIRNÖK KATALIN: A Rába-vidék a Rákosi-korszakban, különös tekintettel Felsőszölnökre. V: A SAJTI ENIKŐ (ur.): *Magyarország és a Balkán a XX. században*. Szeged, JATEPress, 2011. 81–91.

- MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. = MURBER IBOLYA: Ungarnflüchtlinge in Österreich 1956. V: MURBER IBOLYA, FÓNAGY ZOLTÁN (ur.): *Die ungarische Revolution und Österreich*. Wien, Chernin Verlag, 2006. 335–387.
- MURBER IBOLYA: Az 1956-os magyar események hatása a jugoszláv-magyar kapcsolatok alakulására és a menekültkérdés. V: *Limes*, 2006/3. 71–82.
- NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. = NAGY KÁLMÁN: A gerovoi jugoszláv menekült táborban 1957 őszén. V: TANTALICS BÉLA (ur.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 205–206.
- NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. = NAGYNÉ SZIKLAI ÁGNES: A Vendvidék a Rákosi-korszakban. V: GYARMATI GYÖRGY (ur.): *Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve*, 2000–2001. Budapest, ÁBTL, 2002. 177–2014.
- REŽEK MATEJA: Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji. = REŽEK MATEJA: Odmev madžarske vstaje leta 1956 v Sloveniji in Jugoslaviji. V: *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2006/2, 93–104.
- SZÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. = SZÚNYOGH SÁNDOR: A magyar nép hősi harcának muravidéki vetületei. 1956-ra emlékezve. V: *Naptár*, 1997. 156–160.
- Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. = Statisztikai adatok az 1956-os magyar menekültek kivándorlásáról, letelepedéséről és hazatéréséről. V: BÉKÉS CSABA, KECSKÉS D. GUSZTÁV (ur.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Budapest, Magyar ENSZ Társaság, 2006. 185–189.
- SÜKET GYÖZÖ: Zajdai ezredparancsnok lettem 1956-ban. = SÜKET GYÖZÖ: Zajdai ezredparancsnok lettem 1956-ban. V: TANTALICS BÉLA (ur.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 222–227.
- TANTALICS BÉLA: Sokan elhagyták az országot. = TANTALICS BÉLA: Sokan elhagyták az országot. V: TANTALICS BÉLA (ur.): *Az 1956-os forradalom Lenti térségében*. Lenti, A Lenti Honismereti Egyesület és a Muránia Egyesület, 2007. 44–54.
- VODOPIVEC PETER: A szlovének és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. 99–103. = VODOPIVEC PETER: A szlovének és Jugoszlávia viszonya az 56-os magyar felkeléshez. V: *Muratáj*, 2008. 99–103.

KAZALO IMEN, KRAJEV IN DRUGEGA

Kazalo imen

B

Bagladi, Ilona 75
Bokros, Edit 76
Bremont, Pierre 48, 52
Bulganin 16

C, Cs

Csih, János 75

D

Deák, István 60
Dobszay, János, dr. 16, 58, 62
Dragosics, Mária (roj. Horváth) 75
Drašković 16
Družina Bokros 76
Družina Kocuvan 76
Družina Lukács 69
Družina Rudas 74
Družina Soóš 60
Družina Tomka 76

E

Eöry, Ernő 72

F

Fehér, László 71
Fehér, Mária (roj. Mujdrica) 70
Fehér, Rozália 74

G

Geró 11, 74
Gomulka 11
Goveyda, Amir 27

H

Hajós, Ferenc 72
Horváth, József 71
Hruščov 23, 64, 65, 66
Huzján, Gizella (roj. Csiszár) 76

J

Juretics, Ferenc 71, 72

K

Kádár, János 10, 13, 15, 16, 17, 23, 26, 53, 55, 61, 62, 65, 105
Kardelj 64
Kaszásné Gazdag, Erzsébet 73
Király, Ferenc 73
Király, Lajos 73
Király, Mária 73
Kócán, József 76
Kócán, Sándor 76
Kócán, Vilmos 76
Kotnjek, Ilus 75
Kovács, Anna (roj. Kovácsics) 75

L

Lenardič, Stane 100, 101
Lukács, Péter 69

M

Malenkov 23, 64, 65
Marton, Zoltán 14, 15, 36, 37, 80
Milošević, Olga 26
Münnich, Ferenc 65

N

Nagy, Imre 11, 13, 16, 53, 55, 65, 68, 99, 105

P

Popović, Koča 25, 26
Pozderec, Ferenc 74, 75

R

Rákosi, Mátyás 20, 103, 105
Ranković 64
Ridelberger, James 25
Rudas, János 74

S, Sz

Salamon, Árpád 71

Sánczi, Ferenc 70
Soldatić, Dalibor 53
Soós, Károly **60**
Stalin 64, 65, 66
Stefanović, Svetislav 27, 41
Süket, Győző 16, 58
Szabó, Margit (roj. Füle) 73
Szúnyogh, Sándor 12

T

Tito 11, 13, 23, 64, 65, 66, 99
Tomka, György 76
Turóczi (Torocz) 36, 37

V

Varga, József 70
Varga, Károly 68, 70
Varga, Oszkár 76
Vipotnik, Janez 67
Vukmanović 51

Ž

Žižek, Ludvik 75

Kazalo krajev

A

Amerika (ZDA)
gl. ZDA
Argentina 52
Avstralija 50, 52, 58, 59, 76
Avstrija 14, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 36, 37,
48, 50, 51, 55, 58, 59, 60, 61, 62 63, 70, 75

B

Bács-Kiskun 28
Bačka 42, 71,
Bačka Topola 42
Bački Vinogradi 42
Bajina Bašta 44
Bajmok 42
Banat 81, 41
Baranja 28, 33, 64
Bela Crkva 41, 44, 56, 81
Belgija **49**, 51, 52, 58, 59

Beltinci 74
Beograd 25, 44, 48, 50, 52, 53, 61, 80, 84
Bizeljsko 44, 45, 45, 62, 79, 81, 82, 83, 84, **93**
Bjelovar 72
Bogatić 44
Borl 15, **34**, 37, 38, 44, 45, 46, 62, 73, 79, 80, 81,
83, **87**, 100, 101, 102, **104**, 105
Borosnak 72
Bosna 42, 44,
Brazilija 52
Brestanica (Rajhenburg) 16, 44, 45, 46, 58, 62,
78, 79, 81, 82, 83, 84, **94**
gl. Rajhenburg
Brioni 23, 64, 65
Budimpešta **12**, 20, 22, **24**, 33, 39, 53, **60**, 71,
101, 102, 103, 104, 105
Bükeš (Bükk-hegy) 70, 71

C, Cs

Carina 44
Cluj-Napoca 10
Crikvenica 44
Csongrád 28

Č

Čakovec 44, 71
Čentiba 39, 75
Čentibske gorice 40
Čile 52
Črnci na Apaškem polju 44, 45, 46, 62, 79, 81,
82, 83, **95**

D

Dalmacija 56
Danska 51, 58, 59
Delnice 44
Dobrovnik 70
Dolga vas 15, 37, 72, 75
Dolgovaške gorice 72
Dolina 73, 74
Dolnja Lendava 12, 15, 37, 38, 66, 68, 69, 70,
71, 75, 76
gl. Lendava
Domanjševci 35
Drava (reka) 33, 101
Dunaj 26

E

Ečka 42
Evropa 16, 51, 53

F

Federativna ljudska republika Hrvatska 42
Federativna ljudska republika Jugoslavija 33, 84
Feketić 42
Finska 51
Francija 51, 58, 59

G

Genterovci 68
Gerovo 15, 37, 41, 42, 44, 46, 82
Gornji Lakoš 75
Grčija 51

H

Hajdukovo 42
Hetiš 73, 74
Hodoš 70, 72
Horgoš 23, 25, 42, 53
Hrvatska 33, 39, 42, 44, 64, 68

I

Ilok 44
Indij 44
Irak 52
Italija 48, 51, 58, 59
Izrael 52, 58, 59

J

Jadran 81
Jelšingrad 45, 46, 62, 79, 81, 82, 83, **92**
Jugoslavija 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26,
27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 40, 42, **43**, 44, **47**, 48, 49, 50, 51, 52, 53,
54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 66, 67, 68,
69, 71, 72, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 100
Južna Afrika 52

K

Kanada **50**, 52, 69, 72
Kanjiža 42
Kapca 71
Karađorđevo 23

Karpatski bazen 14
Kercaszomor 35
Kistarcsa 73
Kotoriba 25, 37, 38, 53
Krivaja 42
Krplivnik 69
Kruševo 44
Kuba 52
Kučevo 44
Kučevski Brod 44
Kútfej 75
Kvarnerski zaliv 42

L

Lakoš 15
Lendava
gl. Dolnja Lendava
Lendvakecskés 70
Lenti 14, 16, **17**, 36, **58**, 62, **69**, 75, 76, 80
Letenye 34, 45, 79
Liesthal **17**
Ljubljana 64, 67, 73, 100, 105
Ljudska republika Hrvatska 33
Ljudska republika Slovenija 33, 57, 62
Ljudska republika Srbija 33
Lovászi 39, 75
Lovćenac 42

M

Mađarska 10, 11, 16, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 27,
30, 31, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45, 48,
49, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 79,
81, 82, 84, 85, 99, 100, 101, **102**, 105
Makarska 44
Makedonija 42, 44
Mali Idoš 42
Maribor 14
Maruševac 44
Mataruška Banja 44, 57, 81
Melenci 42
Mišar 44
Monoštrski okraj 20
Moskva 17
Motvarjevci 76

Mura (reka) 17, 33, 66, 76, 81
Murakeresztúr 15, 53, 79
Murska Sobota 14, 45, 46, 62, 63, 70, 76, 78, 79,
82, 83, **96, 97, 98**

N

Nagykanizsa 34, 45, 74, 79
Nerešnica 44
New York 17
Niška Banja 42, 44
Nizozemska 51, 59
Norveška 50, 51
Nova Zelandija 52
Novi Kneževac 42
Novi Sad 41

O, Ó

Opatija 41
Osijek 41, 42, 44, 54
Oteševo 44

Ö, Ő

Örség 33, 66, 69

P

Palić 42
Pécs 82
Pince 34, 35, 46, 75
Poljska 11
Porabje **21**
Prekmurje 10, 14, 16, 28, 63, 66, 67, 68, 71, 73, 77
Ptuj 38, 46, 80, 100, 101
Pula (Pulj) 11, 99

R

Rab 44
Radenci 44, 45, 46, 62, 75, 76, 79, 80, 81, 83, 85,
88
Radmožanci 73, 74
Rajhenburg
gl. Brestanica (Rajhenburg)
Rédics 14, 36, 37, 70, 72, 75
Reka (Rijeka) 15, 37, 41, 46, 82,
Riganoc pri Žitkovcih 73
Rogaška Slatina 16, 45, 46, 57, 62, 79, 80, 81, 83,
90, 91
Rösze 53

S, Sz

Slovenija 14, 18, 27, 28, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38,
39, 42, 44, 45, 46, 57, 59, **60**, 61, 62, 63, 67,
72, 73, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85
Sokolac 44
Sombor 42
Sovjetska zveza 35, 55, 64, 76, 79,
Srbija 33, 39, 42, 44, 81
Srbobran 44
Stara Moravica 44
Stubičke Toplice 44
Subotica 71
Szeged 23

Š

Šmarje pri Jelšah 44, 46, 81
Štatenberg 45, 46, 62, 79, 80, 81, 83, **89**
Švedska 50, 51, 56
Švica 16, **17**, 50, 51, 52, 57, 58, 59, 62

T

Tiszaszentmihály 76
Tornyiszentmiklós 27, 35, **65**, 73
Trg Blaha Lujze **12**
Turčija 52

U

Urugvaj 52

V

Velika Britanija 51, 59
Venezuela 75
Veržej 34, 36, 45, 62, 78, 79, 80, 83, **86**
Vidikovac 44
Virovitica 44
Vojvodina 33, 42, 64, 67, 68, 81
Vrnjačka Banja 41, 44
Vzhod 82

Z

Zagreb 53, 72
Zahod 14, 15, 73, 48, 57, 66, 67
Zahodna Evropa 48
Zajda 16, 36, 80
Zalaegerszeg 15, 37

ZDA 25, 26, 52, 74, 84

gl. Amerika (ZDA)

Zvezna republika Nemčija 51, 58, 59

Ž

Ženeva 51

Drugo

Vlade, politične stranke, uprave, državni organi

A, Á

ÁVH 15, 22, 23, 34, 36, 37, 53, 79, 82, 104

gl. Uprava državne varnosti (ÁVH)

C

Centralni komite Komunistične partije
Sovjetske zveze 64

Centralni komite Zveze komunistov
Jugoslavije 64

Centralni komite Zveze komunistev Slovenije 67

D

Državni sekretar za notranje zadeve FLRJ 25

M

Madžarska delavska stranka (MDP) 34, 45, 79

U

UDBA

gl. UDV, Uprava državne varnosti (UDV)

UDV 27, 30, 33, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 59, 60, 61,
68, 80, 81, 82, 83, 84, 68, 71,

gl. UDBA, Uprava državne varnosti (UDV)

Uprava državne varnosti (ÁVH)

gl. ÁVH

Uprava državne varnosti (UDV)

gl. UDBA, UDV

Organizacije

A

Ameriški prijateljski storitveni odbor
gl. The American Friends Service Committee

Ameriški (židovski) združeni odbor
za distribucijo
*gl. The American Joint Distribution
Committee (JDC)*

E

Ekumenski svet cerkva
gl. World Council of Churches (WCC)

F

Finski Rdeči križ 56

G

Generalna skupščina OZN 51

Gospodarsko-socialni svet OZN 51

H

Hazañas Népfrent
(Domoljubna ljudska fronta) 67

I

Intergovernmental Comitee
for European Migration (ICEM) 49
gl. Medvladni odbor za evropske migracije
Izvršni odbor sklada OZN za begunce 51

J

Jugoslovanski Rdeči križ 26, 55, 56

L

Lutheran World Federation
(Svetovna luteranska zveza - LWF) 49

M

Madžarski Rdeči križ 55

Mednarodni odbor za reševanje
gl. The International Rescue Committee

Mednarodni Rdeči križ 26, 41, 55

Medvladni odbor za evropske migracije
*gl. Intergovernmental Comitee for European
Migration (ICEM)*

N

- Nacionalna katoliška dobrodelna konferenca
gl. National Catholic Welfare Conference (NCWC)
- National Catholic Welfare Conference (NCWC)
49
gl. Nacionalna katoliška dobrodelna konferenca

O

OZN 24, 25, 27, 54, 55, 60, 62, 85

T

- The American Friends Service Committee 49
gl. Ameriški prijateljski storitveni odbor
- The American Joint Distribution Committee (JDC) 49
gl. Ameriški (židovski) združeni odbor za distribucijo
- The International Rescue Committee 49
gl. Mednarodni odbor za reševanje

U

- UNHCR
gl. Urad visokega komisarja OZN za begunce
- Urad visokega komisarja OZN za begunce (UNHCR) 48, 49, 50, 51, 52, 54, 59, 60, 61
gl. UNHCR

V

- Varnostni svet OZN 17
- Visoki komisar OZN za begunce 19, 27, 41, 48, 52, 55, 60, 61, 84

W

- World Council of Churches (WCC) 49
gl. Ekumenski svet cerkva

Mediji

L

Ljudska pravica 14

M

Magyar Szó 13, 41

N

New York Times 17

P

Pomurski vestnik 11, 13, 14, 16, 99

R

Radio Svobodna Evropa 40, 67

S

Slovenski poročevalec 14, 17, 22, 29, 38, 100

T

Tanjug 14, 41, 100

V

Večer 14, 16

Razno

C, Cs

Csepel 34, 105

K

Kulturno društvo Ady Endre 72

P

Pobeda 34

Ž

Ženevska konvencija 25, 100

OPOMBA: V navadnem tisku navedene številke strani označujejo imena v besedilu, v krepkem tisku navedene številke pa imena pod slikami.

VSEBINA

POSVETILO.....	7
----------------	---

PREDGOVOR	8
-----------------	---

Lajos Bence

LETO ŠESTINPETDESET JE POSTALO NAŠA SKUPNA STVAR	10
---	-----------

Madžarska vstaja leta 1956 in Prekmurje: Begunsko vprašanje in tisk

Attila Kovács

MADŽARSKI BEGUNCI V SLOVENIJI LETA 1956 IN 1957	18
--	-----------

1. Uvod.....	18
2. Nekaj splošnih podatkov o madžarskih beguncih iz leta 1956	18
3. Madžarski begunci v Jugoslaviji.....	23
3.1 Nekaj statističnih podatkov o madžarskih beguncih	29
4. Madžarski begunci v Sloveniji.....	33
5. Begunska taborišča za madžarske begunce.....	40
6. Begunska taborišča in sprejemni centri v Sloveniji.....	45
7. Usoda madžarskih beguncev v Jugoslaviji.....	48
7.1 Izselsevanje madžarskih beguncev v tretje države	48
7.2 Repatriacija madžarskih beguncev	53
7.3 Naselitev v Jugoslaviji – integracija.....	57
8. Usoda madžarskih beguncev v slovenskih taboriščih.....	57
9. Zaključek	61

László Göncz

POMOČ BEGUNCEM	63
-----------------------------	-----------

Madžarska vstaja iz prekmurskega zornega kota

1. Uvod.....	63
2. Mnenja jugoslovanskega (in slovenskega) partijskega vodstva o madžarskih dogodkih leta 1956	64
3. Sprejem madžarskim beguncev in njim namenjena pomoč.....	68
4. Sklepne misli.....	76

Attila Kovács

BEGUNSKA TABORIŠČA IN SPREJEMNI CENTRI V SLOVENIJI 78

1. Uvod.....78
2. Begunska taborišča in sprejemni centri v Sloveniji v letih 1956 in 1957....78
3. Epilog.....85

FOTOGALERIJA 86

- Veržej.....86
- Borl 87
- Radenci.....88
- Štatenberg.....89
- Rogaška Slatina.....90
- Rogaška Slatina.....91
- Jelšingrad 92
- Bizeljsko.....93
- Brestanica.....94
- Črnci na Apaškem polju.....95
- Murska Sobota.....96
- Murska Sobota.....97
- Murska Sobota.....98

Tanja Kolosa

NA KOSILU Z MADŽARSKIMI BEGUNCMI 99

O madžarskih beguncih v slovenskem tisku

- Stane Lenardič: Na kosilu z madžarskimi begunci..... 101

SEZNAM LITERATURE 106

KAZALO IMEN, KRAJEV IN DRUGEGA..... 111

VSEBINA..... 117